

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Velkomoravské pohřebiště v Rajhradcích

Great Moravian burial ground in Rajhradice

Autor: Soňa Hendrychová

Vedoucí: PhDr. Ivo Štefan, Ph.D.

Konzultant: Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc.

Praha 2011

Děkuji především vedoucímu mé práce PhDr. Ivo Štefanovi, PhD., dále za cenné rady a připomínky svému konzultantovi prof. PhDr. Jiří Slámovi, CSc. Za podnětnou konzultaci děkuji Mgr. Jiří Koštovi, za pomoc při tvorbě databáze v programu Access a za cenné rady ohledně práce s GIS děkuji Mgr. Janu Maříkovi, PhD. Za cenné připomínky děkuji také doc. PhDr. Zdeňku Smetánkovi, DrSc. za konzultaci ohledně zpracování antropologických dat děkuji RNDr. Petře Stránské. PhDr. Kateřině Tomkové děkuji za možnost zúčastnit se výzkumu raně středověkého pohřebiště na staveništi tunelu Blanka, kde jsem se osobně mohla seznámit s metodikou práce na raně středověkém pohřebišti. Dále děkuji všem lidem v mém okolí, kteří to se mnou po dobu psaní předložené práce museli vydržet.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Sázavě 8. 8. 2011

Anotace

Předložená práce je věnována celkovému zhodnocení velkomoravského pohřebiště v Rajhradcích (okr. Brno- venkov), odkrytého v letech 1952- 1953 a 1975. Práce vychází z katalogu pohřebiště publikovaného spolu se sousedním pohřebištěm v Rajhradě Čeněkem Staňou. Sleduje jednotlivé aspekty pohřebního ritu na nekropoli, vyhodnocuje hrobový inventář a na jeho základě dospívá k dataci pohřebiště a jeho zařazení do kontextu velkomoravských pohřebišť.

Klíčová slova

Rajhradice – Velká Morava – pohřební ritus – chronologie

Annotation

The Bachelor thesis presented deals with an overall assessment of the Great Moravian burial ground in Rajhradice (located in the rural area of Brno), which was excavated in the years 1952 to 1953 and 1975. The work is based on a catalogue of this burial ground and the neighbouring one in Rajhradice published by Čeněk Staňa. It follows individual aspects of funeral rites at a necropolis and evaluates the inventory of the graves. Based on the findings, the work dates the burial ground and puts it into context of all Great Moravian burial grounds.

Key words

Rajhradice – Great Moravian Empire – funeral rite – chronology

Obsah

I. ÚVOD.....	6
II. CHARAKTERISTIKA POHŘEBIŠTĚ	7
1. Přírodní podmínky	7
2. Dějiny výzkumu.....	9
3. Metodika výzkumu	10
4. Základní demografické údaje.....	11
5. Pohřební ritus.....	16
5.1. Hrobová jáma	16
5.2. Zemřelí v hrobových jamách	28
6. Inventář	32
6.1. Šperky a součásti oděvu.....	35
6.2. Výzbroj a výstroj	42
6.3. Nástroje a předměty každodenní potřeby	47
6.4. Další inventář.....	53
III. INTERPRETACE	55
1. Prostorová analýza.....	55
2. Chronologické zařazení pohřebiště.....	59
2.1. Problémy velkomoravské chronologie	59
2.2. Chronologický rozbor pohřebiště v Rajhradcích.....	61
3. Sociální zařazení pohřebiště v Rajhradcích.....	66
IV. ZÁVĚR	72
V. POUŽITÉ ZDROJE	73
VI. SEZNAM PŘÍLOH.....	77
VII. PŘÍLOHY	78

I. ÚVOD

Předložená bakalářská práce přináší zhodnocení velkomoravského pohřebiště v Rajhradcích. Práce je vytvořena na základě katalogu tohoto pohřebiště, které bylo publikováno Čeňkem Staňou společně se sousední nekropolí na katastrálním území Rajhradu. Při zpracování lokality jsem sledovala jednotlivé jevy pohřebního ritu a jejich vazby na pohlaví a věkové kategorie, přičemž většina těchto vztahů je vyjádřena také graficky. Hodnotila jsem jednotlivé kategorie předmětů z hrobových inventářů za účelem chronologického a sociálního zařazení pohřebiště do velkomoravského kontextu. Výsledkem je vyhodnocení celého pohřebiště po stránce prostorové, chronologické a sociální. Při práci jsem používala databázový program Microsoft Office Access a Geografické informační systémy v programu GeoMedia.

Pro celkové pochopení významu lokality bude nutné pohřebiště srovnat se sousední nekropolí v Rajhradě a zařazení obou lokalit do sídelního kontextu. To však bude předmětem mé další práce.

II. CHARAKTERISTIKA POHŘEBIŠTĚ

1. Přírodní podmínky

Návrší, na kterém se pohřebiště nachází, je jihozápadním okrajem hřbetu vybíhajícího z Tuřanské plošiny. Lemuje údolní nivu řeky Svatky jako strmá, přibližně 20 m vysoká terasa, jejíž přirozený vzhled byl v polovině 20. století narušen agrotechnickým zásahem, který v několika horizontech obnažil podložní hlíny a štěrky. Hřbet se ve svém závěru zvolna svažuje k jihovýchodu. Rajhradické pohřebiště se nachází na plošině návrší kolem kóty 213,280 m n. m (*Staňa 2006, 10*).

Z geologického hlediska se lokalita nachází na fluviální štěrkopískové terase neznámého stáří. Terasa se zvedá nad nivními uloženinami řeky Svatky. V těsné blízkosti pohřebiště tvoří podloží převážně jíly, slíny a písky třetihorního stáří (*Kodym – Fusán – Matějka 1967*). Nastíněné geologické poměry na lokalitě dobře odpovídají pozorováním Č. Stani. Plošinu návrší při kótě pokrývala až 80 cm mocná ornice, pod níž se objevil hrubý říční štěrk. V horní části svahu, asi 8 výškových metrů pod kótou, se objevilo značně nesourodé podloží, sestávající hlavně z jílovitých vrstev. Přibližně o 5 metrů níže se pod ornici objevil jemný žlutý písek, který dále přecházel v žlutou jílovitou hlínu (*Staňa 2006, 10*). Podloží značně ovlivnilo zachovalost kosterního materiálu. Kostry v hrobech, které byly zapuštěny do štěrku na plošině návrší, byly ve špatném stavu, zatímco kostry uložené v písku a ve vápnitém jílu se zachovaly ve velmi dobrém stavu (*Staňa 2006, 10*).

Podloží ovlivnilo také složení a mocnost ornice, výrazně ovlivněnou splachy (*Staňa 2006, 10*). Z pedologického hlediska se pohřebiště nachází v oblasti černozemí s půdou převážně hlinitou s výrazným zastoupením prachu (*Tomášek 2007*).

Klimaticky lokalita spadá do jedné z nejteplejších oblastí České Republiky (dle Quittovy klasifikace oblast W2), s průměrnou roční teplotou vzduchu 9 až 10°C, s 50 až 60 letními dny a méně než 30 ledovými dny. Průměrný roční úhrn srážek v této oblasti je 450 až 500 mm (*Tolasz a kol. 2007*).

Z hlediska rekonstrukce původního vegetačního pokryvu se pohřebiště nachází na rozhraní oblasti lužního lesa s porostem jilmové doubravy, která se rozkládá v údolí řeky Svatky, a oblasti subkontinentálních teplomilných doubrav, konkrétně sprašové

doubravy. V nejbližším okolí se dále nacházely přirozené porosty dubohabřin a lipových doubrav, a to konkrétně prvosenková dubohabřina (*Neuhäuslová a kol. 2001*).

2. Dějiny výzkumu

Záchranný archeologický výzkum na rajhradickém pohřebišti byl zahájen na podzim roku 1952 poté, co Československé státní statky rozšiřovaly v místech kolem kóty 213,280 m n. m. na k. ú. Rajhradice vinohrad. Při hluboké orbě byly zachyceny hrobové jámy. Záchranný výzkum provedl v první fázi pracovník Archeologického ústavu ČSAV v Brně J. Král. V sondách, které měly zjistit rozsah pohřebiště, bylo prozkoumáno celkem 84 hrobů, z nichž 67 bylo raně středověkých. Práce trvaly za velmi nepříznivých klimatických podmínek až do prosince (*Staňa 2006, 11*). Výzkum byl záhy publikován pod názvem Rebešovice, neboť autoři (J. Ondráček, J. Nekvasil) přihlédli k tradičnímu označení lokality (*Staňa 2006, 17*).

Práce pokračovaly od března roku 1953 do 17. 6. 1953 pod vedením J. Nekvasila a během výzkumu bylo odkryto dalších 140 raně středověkých hrobů. Ve dnech 8. až 9. 7. 1953 byly práce dokončeny pod vedením Č. Stani. Odkryto bylo dalších 6 raně středověkých hrobů. Antropologický materiál z hrobů, prozkoumaných v letech 1952 až 1953 zpracoval RNDr. Jan Jelínek z MZM (*Staňa 2006, 12*).

Po objevu pohřebiště v Rajhradě v roce 1972 se Č. Staňa vrátil v roce 1975 na jižní okraj plochy, která byla zkoumána v letech 1952 až 1953. Od 5. 6. do 24. 10. 1975 bylo mimo jiné objeveno 27 raně středověkých hrobů. Antropologický materiál z této fáze výzkumu zpracoval RNDr. Milan Stloukal z NM v Praze. Během této etapy byl tak stanoven jižní a jihozápadní okraj pohřebiště. Celkem bylo zjištěno 239 raně středověkých, 85 únětických a 11 hrobů z doby stěhování národů. 1 hrob byl datován do období přechodu mohylové kultury ve velatickou (*Staňa 2006, 12*). Plocha pohřebiště byla odkryta v úplnosti, ojedinělý hrob mohl snad uniknout jen v jejím východním rohu (*Staňa 2006, 22*).

Pohřebiště v Rajhradicích bylo publikováno spolu s pohřebištem v Rajhradě formou katalogu v roce 2006.

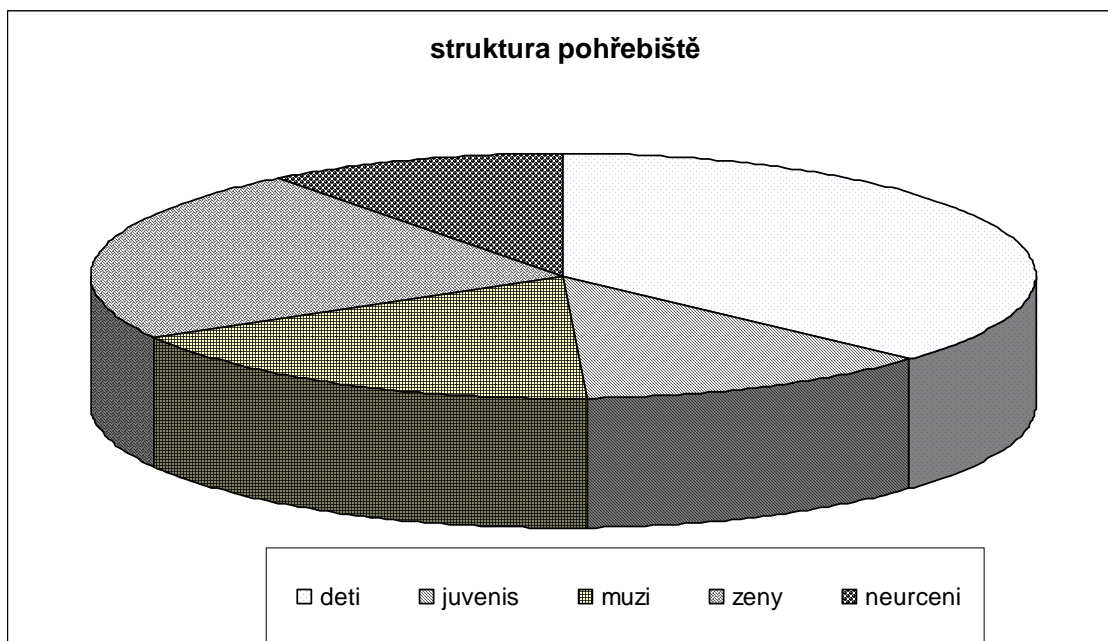
3. Metodika výzkumu

Ačkoliv v katalogu se autor tomuto tématu nevěnuje (*Staňa 2006*), informace o použité metodice výzkumu můžeme nalézt v nálezových zprávách. Z nich je patrné, že na lokalitě byla v jednotlivých sezónách provedena skrývka hlubokou orbou poškozené ornice. Skrývka byla prováděná buldozerem, jen výjimečně ručně. První nálezová zpráva týkající se sezóny v roce 1952 (*Král 1954*) sice o provedené skrývce přímo nehovoří, z popisů jednotlivých hrobů je však patrné, že autor počítá s odkrytou ornici 70 cm mocnou. J. Nekvasil v nálezové zprávě z téhož roku (*Nekvasil 1954*), týkající se sezóny v roce 1953, píše o skrývce ornice a části rozrušeného podloží buldozerem do hloubky 60 až 80 cm. Č. Staňa v nálezové zprávě z roku 1954 (*Staňa 1954*) pak píše o odklizení ornice mocné asi 55 cm (týká se hrobů č. 295 až 307), v nálezové zprávě z roku 1977 (*Staňa 1977*) mluví o skrývce ornice až 80 cm mocné. Hroby, které se po skrytí ornice vyrýsovaly v podloží, byly postupně odkrývány. Z nálezových zpráv je také patrné, že nivelace hrobů byla prováděna až v roce 1975.

4. Základní demografické údaje

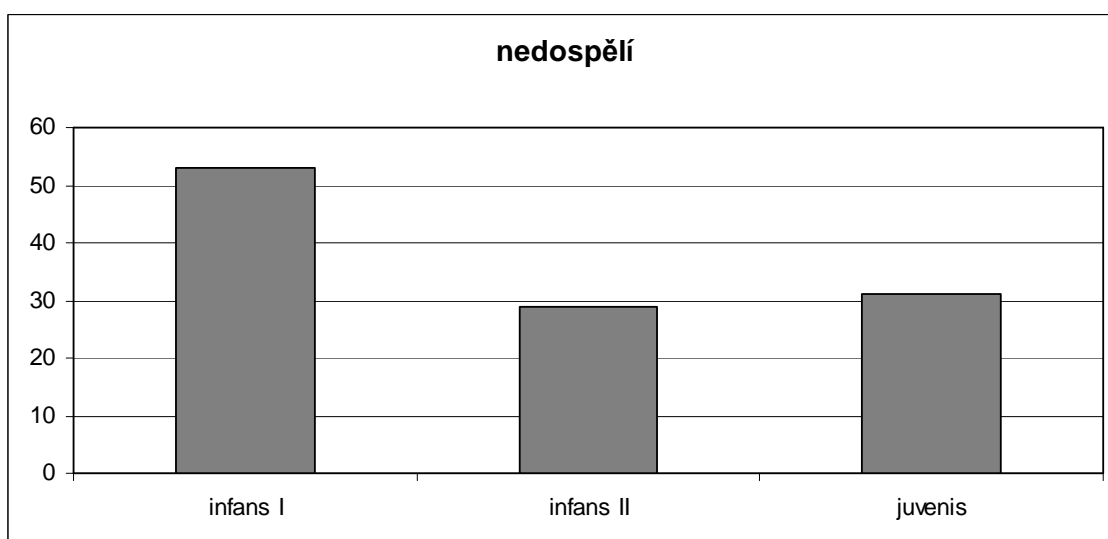
Na pohřebišti byly odkryty pozůstatky celkem 244 jedinců z 239 hrobů. Plocha nekropole byla odkryta v úplnosti, ojedinělý hrob mohl snad uniknout jen v jejím východním rohu (*Staňa 2006, 22*), jedná se tedy o uzavřený soubor vhodný pro demografické zpracování. Antropologický materiál z pohřebiště zpracovali RNDr. Jan Jelínek z MZM a RNDr. Milan Stloukal z NM, ovšem jejich poznatky nebyly publikovány. Při práci s demografickými daty proto vycházím z tabulek obsažených v katalogu obou pohřebišť (*Staňa 2006*), ve kterých se vyskytují základní informace o věku a pohlaví zemřelých. Příslušnost zemřelých do věkové kategorie určuji dle členění M. Stloukala na infans I (0- 7 let), infans II (7- 14 let), juvenis (14- 20 let), adultus I (20- 30 let), adultus II (30- 40 let), matusus I (40- 50 let) a matusus II (50- 60 let) a senilis (nad 60 let) (*Stloukal 1999, 236*). Jiná ani podrobnější členění, např. na infans I (0- 0,5 roku), II (0,5- 6 let) a III (6- 14 let), nebyla realizovatelná vzhledem k povaze informací ohledně věku, publikovaných v katalogu. Rozpětí intervalů bylo většinou u dětí velmi široké a neumožňovalo tak jemnější rozdělení do těchto kategorií. U dospělých jedinců byl věk určován na desetiletí, což dobře odpovídá výše zmíněnému systému.

Z 244 jedinců, kteří byli podrobeni antropologickému zkoumání, zůstalo 25 (tj. 10% všech zemřelých; procenta jsou zaokrouhlena na celá čísla) bez určeného pohlaví, u 24 zemřelých nebylo možné blíže odhadnout věk dožití. Děti bylo na nekropoli 90 (tj. 37% všech zemřelých), příslušníků věkové kategorie juvenis bez určení pohlaví 30 (12%), mužů 43 (18% všech zemřelých) a žen 56 (23%). Strukturu pohřebiště dle pohlaví znázorňuje graf 1.



Graf 1

Z 90 dětí zemřelo 53 (tj. 59% všech dětí) ve věkové kategorii infans I (0- 7 let), dalších 29 (32% všech dětí) zemřelo ve věku 7- 14 let (infans II) a 8 dětí nebylo možné do věkové kategorii zařadit. Na věkové zastoupení nedospělých jedinců na pohřebišti ukazuje graf 2. Je patrné, že nejvíce dětí umíralo ve věku 7- 14 let, zatímco po sedmém roce života úmrtnost dětí klesá, což odpovídá pozorováním M. Stloukala (*Stloukal 1999, 370*). Poměr mezi skupinou infans II a juvenis je však přibližně vyrovnaný, což neodpovídá předpokládanému poklesu úmrtnosti jedinců v rámci těchto kategorií.

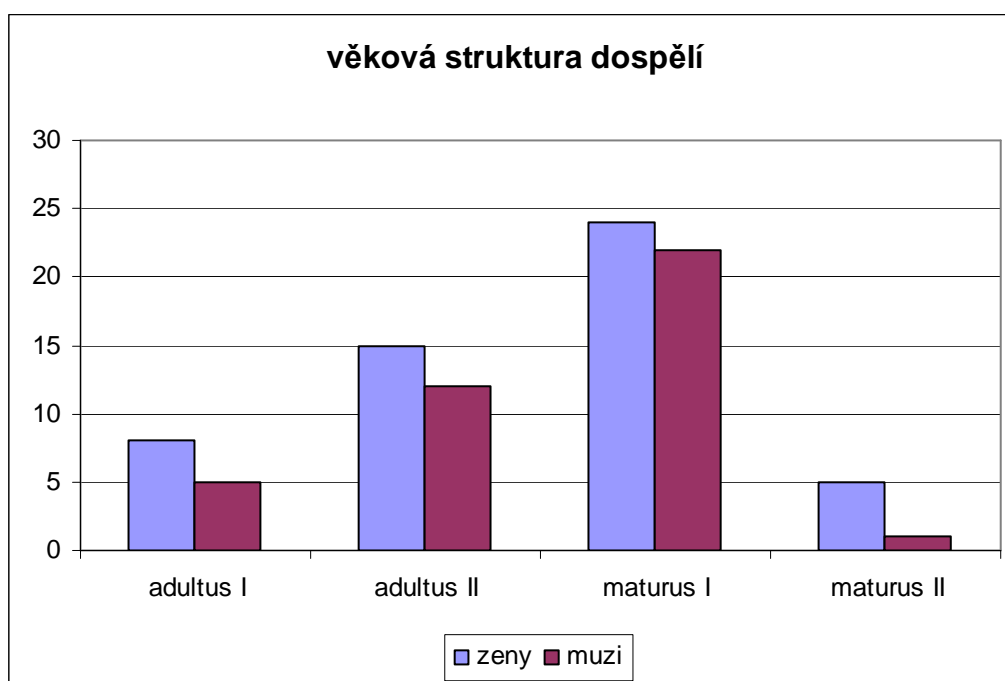


Graf 2

Kostry, které byly určeny jako příslušnice ženského pohlaví, představují 23% všech zemřelých na pohřebišti. U 3 ženských koster (5% všech žen) nebylo možné určit

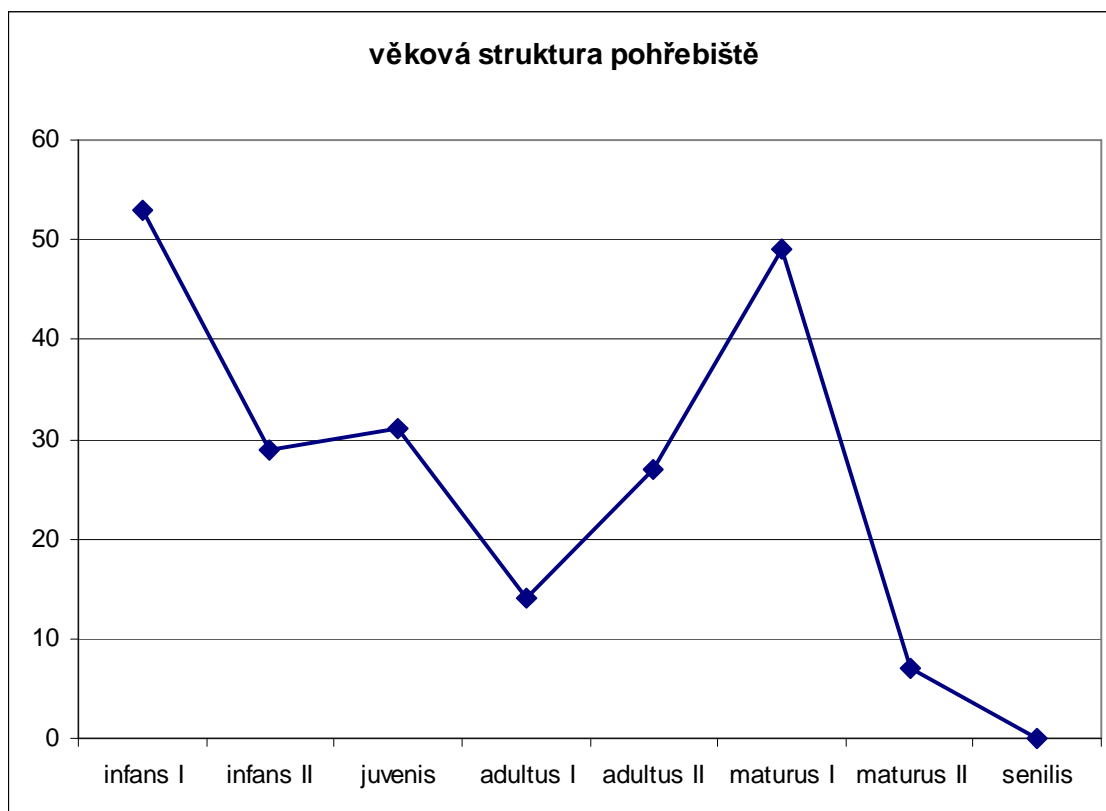
věk, zbylé ženy umíraly v těchto věkových kategoriích: do věkové kategorie juvenis byla zařazena 1 žena (cca 2%), ve skupině adultus I zemřelo 8 žen (14%), v kategorii adultus II 15 (27%), maximální zastoupení měla skupina matusus I, tj. 24 žen (43% všech žen), ve věkové kategorii matusus II zemřelo jen 5 žen (9%), zatímco skupina senilis nebyla zastoupena vůbec.

Velmi podobnou věkovou strukturu ukazují muži. Z 43 koster určených jako mužské je skupina adultus I zastoupena 5 jedinci (tj. 12% všech mužů), skupina adultus II obsahuje 12 mužů (28%), 1 jedinec byl zařazen do intervalu adultus II- matusus I (cca 2%), nejvíce mužů zemřelo ve věkové kategorii matusus I, tj. 22 (51% všech mužů), a do skupiny matusus II patřil jen jeden muž (2%). Věk nebyl určen u dvou jedinců mužského pohlaví (tj. 4% všech mužů).



Graf 3

Úmrtnost ve věkových kategoriích je mezi pohlavími překvapivě poměrně vyrovnaná, jak je patrné z grafu 3. V Rajhradcích nemůžeme sledovat jinde prokázanou (*Stloukal 1999, 370*) vyšší úmrtnost žen oproti mužům ve věku 20-30 let, ani mírný pokles úmrtnosti žen po 40. roce. Na rajhradické nekropoli naopak v tomto věku zaznamenáváme nárůst úmrtnosti mužů i žen, zatímco ve věku 50 až 60 let zemřela naprostá menšina zde pochovaných obyvatel. Zajímavé je, že se nikdo na pohřebišti nedožil věku vyššího než 60 let. Celkovou úmrtnost na lokalitě ukazuje graf 4.



Graf 4

Početní poměr mezi muži a ženami vyjadřuje index maskulinity. Jeho hodnota se vypočítává pomocí tohoto vzorce: počet mužských koster : počet ženských koster x 1000 (Stloukal 1999, 370), tzn. na rajhradickém pohřebišti 43 : 56 x 1000. Index maskulinity rajhradické nekropole je tedy přibližně 767, 857. Tomuto číslu se patrně nejvíc blíží index maskulinity 710 nekropole při 4. mikulčickém kostele či hodnota 810 z pohřebiště u 11. mikulčického kostela (Štefan – Krutina 2009, 189). Sousední pohřebiště v Rajhradě vykazuje index maskulinity nižší, a to 513,3 (Hanáková – Staňa – Stloukal 1986, 43).

Pro výpočet velikosti komunity zde pohřbívané použijeme Nemeskériho vzorec. Velikost komunity se vypočítá $P = (D \times e_0 / t) + k$, kde D je počet zemřelých, e_0 naděje na dožití při narození, t doba trvání pohřebiště a k korekční faktor, který tvoří desetinu t při předpokládaném trvání rajhradického pohřebiště 100 let a hodnotě e_0 28 let dospějeme k počtu 78 osob, při snad pravděpodobnějším odhadu trvání pohřebiště na 50 let k hodnotě 141 osob (Stloukal 1999, 371). Je však nutné upozornit na fakt, že se jedná o výpočet jen pro rajhradickou nekropoli a vedle ležící rozsáhlejší pohřebiště v Rajhradě zde není bráno v potaz. Jedině celkové srovnání obou pohřebišť, jejich

synchronizace a následný výpočet může vést k serióznímu odhadu velikosti zdejší pohřbívající komunity.

5. Pohřební rítus

5.1. Hrobová jáma

Půdorys hrobové jámy

Z 239 hrobů měla naprostá většina (216 hrobů, tj. 90%) půdorys obdélníka se svislými stěnami a rovným dnem. Nepatrné množství hrobů mělo tvar lichoběžníka (3 hroby, tj. cca 1%), oválu (7, tj. cca 3%) či nepravidelný půdorys (6 hrobů, tj. 2,5% všech hrobů). Další hroby neměly tvar zjistitelný. V hrobech tvaru lichoběžníka (č. 44, 281, 302) byly odkryty kosti dvou jedinců neurčeného pohlaví a jednoho muže, hroby oválného půdorysu (č. 103, 156, 157, 295, 297, 321, 333) obsahovaly ve třech případech pozůstatky ženy, dvakrát dětské kosti, jednou nedospělého jedince a jednou dospělého jedince neurčeného pohlaví. Hrobové jámy nepravidelného půdorysu (č. 131a+b, 138, 143, 221, 255) připadly čtyřem ženám, jednomu jedinci neurčeného pohlaví a dítěti.

Z prostorového hlediska nevytvářely hroby podle půdorysu žádná výrazná uskupení, obdélníkové půdorysy byly pravidelně rozmístěny po celé ploše pohřebiště, hroby s oválným půdorysem se nacházely jak v severní tak jižní části, hroby nepravidelného půdorysu se taktéž nevyskytovaly v žádném výrazném uskupení. Zato všechny 3 hroby lichoběžníkovitého půdorysu se objevily v jihozápadní části pohřebiště téměř při jeho okraji.

Rozměry hrobových jam

Délka

Délka hrobu byla víceméně přizpůsobena výšce jedince. Hroby kratší než 1 m patřily 5 dětským pohřbům (hroby č. 165, 88, 90, 262 a 102), hroby o rozměrech v rozmezí 1 až 2 metry (celkem 109 hrobů) obsahovaly převážně ostatky nedospělých jedinců, ale i ženy věkové kategorie adultus (hroby č. 143, 131b, 328, 65, 26, 175 a 161) a také ženu a jedince s neurčeným pohlavím věkové kategorie matusus (hroby č. 326, 209). Naprostá většina hrobů dospělých jedinců dosahovala rozměrů 2 až 2,5 metru (celkem 110 hrobů včetně nedospělých jedinců). Jestliže bylo v takto dlouhém hrobě pohřbeno dítě, jednalo se o dvojhrob dospělého a dítěte (dvojhroby 85 a 239), výjimku tvoří hrob č. 213 dlouhý 210 cm obsahující pozůstatky dítěte věkové kategorie infans I.

Věková kategorie juvenis je při této délce hrobové jámy zastoupena jen 12 hroby. Hrobové jámy delší než 250 cm se vyskytly u 9 hrobů, z nichž 1 (č. 200) patřil jedinci věkové kategorie juvenis, 3 hroby náležely ženám (36, 166, 263) a 5 hrobových jam mužům (7, 52, 53, 54, 64).

Průměrná délka dětského hrobu byla 148,8 cm, průměrná délka hrobu jedince kategorie juvenis 194,1 cm, ženského hrobu 213,9 cm a mužského hrobu 234 cm. Je tedy patrné, že je, až na několik výjimek (extrémně dlouhé dětské hroby), zachována závislost délky hrobové jámy na výšce postavy zemřelého.

Šířka

Šířka hrobových jam vykazuje určitou závislost na pohlaví a věku jedince, až na několik výjimek platí, že užší jámy patřily dětem, zatímco dospělí jedinci měli hroby spíše širší. Šířku hrobu do 50 cm má celkem 20 hrobů, z nichž převážnou většinu tvoří hroby dětské, 1 hrob patří nedospělému (hrob č. 121) a dva hroby ženám (295 a 131b). Nejvíce hrobů (211) bylo 50 až 100 cm širokých, šířku nad 100 cm mělo jen 5 hrobů, a to hroby č. 77 a 236 (dětské), dětský dvojhrob 39, hrob č. 149 nedospělého jedince a hrob č. 98 patřící ženě. Průměrná šířka dětského hrobu byla 65 cm, hrobu nedospělého jedince 68,3 cm, ženského hrobu 73,4 cm, mužského hrobu 79,6 cm.

Hloubka

Hloubka uváděná v katalogu Č. Staňou je počítána včetně skryté ornice, kterou Staňa považuje za 70 cm mocnou. V katalogu sice na tento fakt výslovně neupozorňuje, je to však patrné z nálezových zpráv (*Král 1954; Nekvasil 1954; Staňa 1954; Staňa 1977*). Z 239 hrobů na rajhradickém pohřebišti bylo méně než 100 cm zahloubeno jen 42 hrobů, z nichž převážnou část představují hroby nedospělých jedinců (jen 12 dospělých). Naprostá většina hrobů (celkem 133) byla hluboká 100 až 150 cm, svou hloubkou se do 2 metrů vešlo 62 hrobů, z nichž většinu představovaly hroby dospělých jedinců a jen 16 z nich patřilo nedospělým. Hloubky rovných 2 metrů dosáhly 2 hroby, a to ženský hrob č. 36 a mužský č. 54. Průměrná hloubka dětského hrobu byla 115 cm, věkové kategorie juvenis 125,3 cm, ženských hrobů 135,5 cm a mužských 145,8 cm. Opět tedy můžeme sledovat určitou závislost na věku a pohlaví.

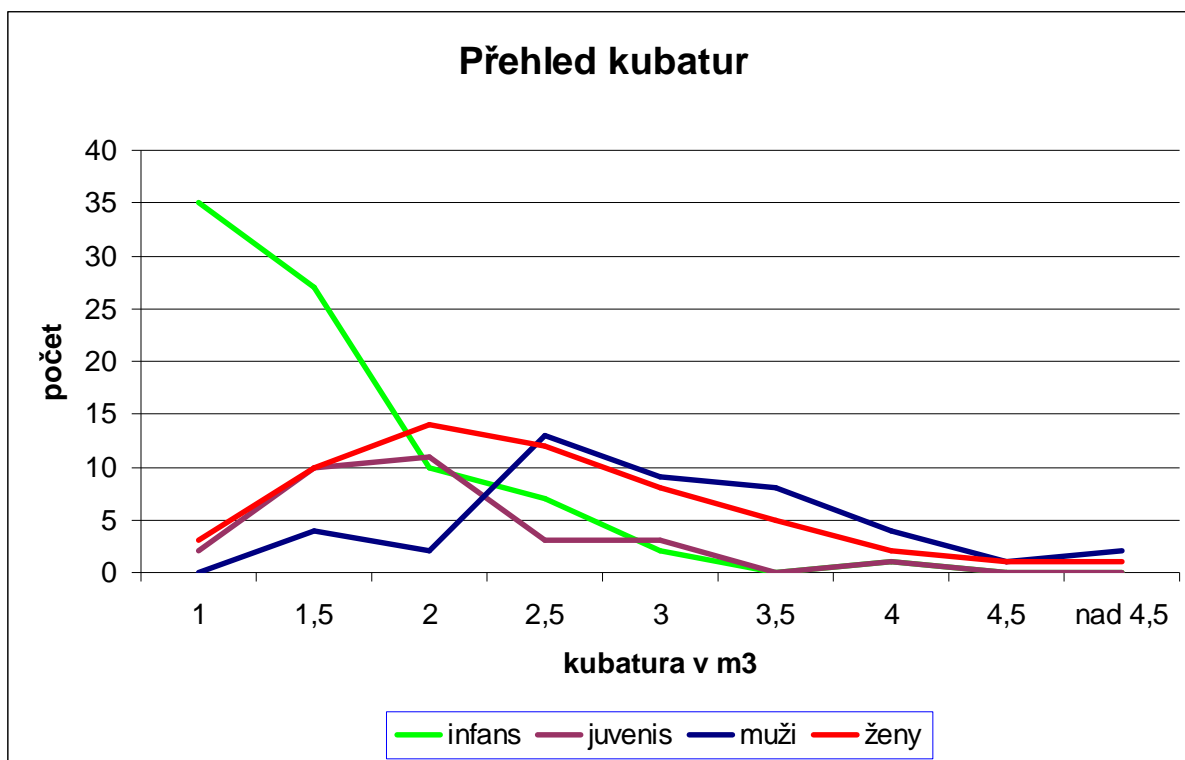
Kubatura

Kubatura jam byla pro snadnější výpočet vypočítána z průměrných zaokrouhlených hodnot rozměrů hrobových jam, to znamená, že například v případě lichoběžníkovité jámy byla jáma považována za obdélníkovou, jejíž započítaná šířka byla průměrem dvou šířek. Domnívám se, že se jedná o naprosto nevýznamné zkreslení, které na vyhodnocení kubatur nemá nijak velký vliv. Naproti tomu je nutné připomenout, že kubaturu hrobových jam zcela jistě ovlivnily splachy půdy, přímo působící na hloubku hrobových jam (Staňa 2006, 22).

Hrobové jámy s objemem menším než 1 m^3 (celkem 42 hrobů- 17,5% všech hrobů) obsahovaly zejména pozůstatky nedospělých jedinců (35 jedinců věkové kategorie infans, 2 věkové kategorie juvenis), ale i žen a dospělých jedinců neurčeného pohlaví (3+2). Objem 1 až $1,5 \text{ m}^3$ zaujímal celkem 56 hrobů (23%). Kubaturu v tomto rozmezí mělo 27 dětských hrobů, 10 hrobů věkové kategorie juvenis, 10 žen, 5 neurčených jedinců a poprvé i 4 muži. 44 hrobů (18%) na pohřebišti se nacházelo v rozmezí $1,5$ až 2 m^3 . Jednalo se o 10 pohřbů dětí, 11 hrobů nedospělých jedinců, 2 mužské hroby, 14 ženských a 7 hrobů dospělého jedince neurčeného pohlaví. V tomto rozmezí se vyskytl 1 dvojhrob (č. 239), jinak se jednalo o pohřby jednotlivců. V rozmezí 2 až $2,5 \text{ m}^3$ se vyskytovalo celkem 39 hrobů (16% všech hrobů) a jednalo se o hroby dětí (7 hrobů), nedospělých (3), mužů (13), žen (12) i jedinců neurčeného pohlaví (4 hroby). Mezi těmito hroby se vyskytly 2 dvojhroby (č. 39, 148). $2,5$ až 3 m^3 mělo celkem 27 hrobů (11%), a to 2 dětské hroby, 3 hroby věkové kategorie juvenis, 9 mužských hrobů, 8 ženských a 5 hrobů patřilo jedincům neurčeného pohlaví. V této kategorii se nacházel dvojhrob č. 85.

Hroby větších až nadměrných rozměrů, tj. 3 až $5,5 \text{ m}^3$, byly zastoupeny osmadvacetkrát. 3 až $3,5 \text{ m}^3$ dosahovalo 14 hrobů (6% všech hrobů), a to 8 mužských, 5 ženských a 1 jedince neurčeného pohlaví. V rozmezí $3,5$ až 4 m^3 se nacházelo 9 hrobů (4%), a to 1 dětský (hrob č. 77), 1 nedospělého jedince (č. 200), 4 mužské, 2 ženské a 1 dospělého bez určeného pohlaví. Objem $4,12 \text{ m}^3$ měl ženský hrob 179, objem $4,21 \text{ m}^3$ mužský hrob č. 52. Hroby (č. 53 a 54) o objemech $4,99$ a $5,03 \text{ m}^3$ náležely mužům, naprosto nejobjemnější hrob s kubaturou $5,5 \text{ m}^3$ patřil ženě z hrobu č. 36.

Je zřejmé, že můžeme sledovat jakousi závislost kubatury hrobové jámy na věku a pohlaví; zatímco nedospělí mají zpravidla hrobové méně objemné, u dospělých můžeme sledovat lehký rozdíl mezi hroby mužů a žen- muži mají, až na výše uvedené výjimky, objemy jam obvykle vyšší. Přehled kubatur jam v závislosti na věku a pohlaví přehledně znázorňuje graf.



Graf č.5

Na pohřebišti se nedá sledovat přímá závislost velikosti hrobové jámy na bohatství. Extrémně malé hroby dospělých jedinců (s objemem menším než 1,5 m³), patřící obvykle ženám a jedincům neurčeného pohlaví (19 hrobů z 23), méně často mužům (4 hroby), sice byly z velké části bez výbavy (15 hrobů) či jen s velmi skromnou výbavou (8 hrobů), nadměrně objemné hroby však svou výbavou toto pravidlo závislosti vyvracejí. 14 největších hrobů (s objemem nad 3,5 m³) bylo z velké části vybaveno velmi skromně. Hroby č. 179, 200 a 329 měly po jednom noži, v hrobě 220 se našly 2 nože, hrob č. 18 obsahoval nůž s ocílkou, hrob č. 263 břitvu a 2 nože, hrob č. 44 nůž a vědérko. Hroby č. 41 a 7 byly dokonce zcela bez výbavy. Největší hrob na lokalitě (ženský hrob č. 36, objem 5,5 m³) obsahoval nůž a vědérko, které se rozpadly. Dítě ve věku 13 až 14 let uložené v nadměrně objemném hrobě č. 77 (objem 3,52 m³) bylo vybaveno pouze toaletním předmětem. Z objemných hrobů se svou poněkud bohatší výbavou vymykají jen 3 mužské hroby (č. 52, 53, 54) opatřené ostruhami, které však ve srovnání s dalšími hroby na lokalitě nepředstavují nijak výjimečně exkluzivní výbavu.

Naproti tomu se 8 hrobů na rajhradickém pohřebišti, které je možno považovat za výjimečně bohaté, nevyznačovalo nijak zvlášť extrémně velkými rozměry. Ženské hroby č. 27 a 308 dosáhly objemů 3,4 a 2,04 m³, hroby s meči č. 71 a 316 jen 2,61 a

2,48 m³. Hrob č. 251 dosáhl objemu 2,76 m³, mužský hrob č. 315 3,45 m³ a hrob s luxusním nákončím č. 323 jen 2,99 m³. Jedině bohatě vybavený hrob č. 332 patřící osmiletému dítěti se svým objemem 2,49 m³ poněkud odlišuje od hrobů stejně starých dětí.

Avšak ani u dětí nemůžeme sledovat závislost velikosti hrobové jámy na bohatství. Hrobová jáma byla obvykle přizpůsobena výšce postavy dítěte, proto také nejobjemnější jámy (nepočítáme-li dětské dvojhroby, objem nad 2 m³ mělo 7 dětských hrobů) patřily nejstarším dětem. Výjimku představuje výše zmíněný značně bohatý hrob č. 332 a také hrob č. 80 patřící dítěti ve věku 9 až 10 let vybavený poněkud bohatěji, než jiné dětské hroby.

Orientace

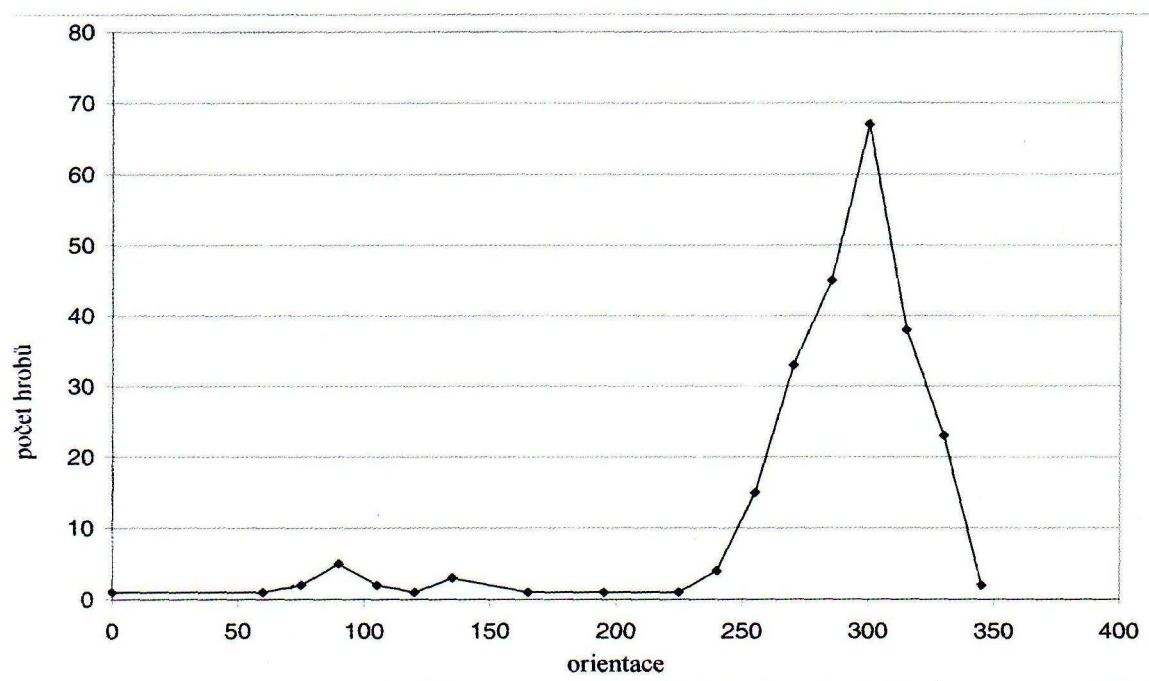
Na pohřebišti byla orientace popsána u 238 hrobů, u jednoho hrobu nebylo možno orientaci určit. Orientace jsou v katalogu (*Staňa 2006*) uváděny formou azimutů v tabulce.

Na pohřebišti v Rajhradcích byli mrtví pochováni hlavou k západu a tedy tváří k východu Slunce, jak je na slovanských pohřebištech středohradištního období běžné (*Dostál 1966, 25*). Přímo západovýchodní orientaci (azimut 270°) však na rajhradické nekropoli dodržovalo jen 6 hrobů (cca 2,5%, hroby č. 221, 222, 65, 324, 325, 98), naprostá většina jich byla orientována s odchylkou k severu. V intervalu mezi západovýchodní orientací a orientací SZZ- JVV včetně (tzn. azimuty 270-292°) se nacházelo 79 hrobů (33%). Dalších 88 hrobů (37%) bylo hlavou orientováno k SZZ až SZ (tj. azimuty 292- 315°), orientaci SZ- JV (315°) měly 2 hroby. Dalších 13 hrobů (5,5%) představovalo odchylku k severnímu směru nad 315°, žádný z hrobů však nezaujímal přímou severojižní orientaci.

Odchylky k jihu byly oproti severnímu směru méně četné. Mezi západovýchodní orientací a směrem JZZ- SVV (tzn. mezi azimuty 270- 247° včetně) se vyskytlo 27 hrobů (11% všech hrobů) a směrem k jižnímu směru jejich četnost klesala, takže v rozmezí JZZ- SVV a JZ- SV (azimuty 247- 225°) bylo jen 6 hrobů (2,5%, hroby 213, 27, 31, 32, 265, 268), zatímco žádné větší odchylky směrem k orientaci J- S zachyceny nebyly. Na pohřebišti se nevyskytla ani tato extrémní orientace.

Za opačně orientované hroby můžeme považovat celkem 17 hrobů (7% všech hrobů). Mrtví hlavou orientovaní směrem k SVV až JVV (67- 112°) se nacházeli v hrobech č. 2, 89, 90, 96, 97, 100, 101, 114, 119, 174, 175. Směr hlavy orientovaný

mezi S až SVV (0- 67°) měly jen dva hroby, a to č. 181 a 183, odchylku směrem k jihu, tzn. JVV- SZZ až J- S (azimuty 112- 180°) zaujímaly 4 hroby- č. 95, 102, 198 a 297. Opačně orientované hroby obsahovaly zejména pozůstatky dětí (12 z těchto hrobů), ve dvou hrobech se nacházely ostatky neurčených dospělých jedinců, v jednom byla žena věkové kategorie adultus (č. 175), v dalším muž věkové skupiny maturus (č. 181) a nakonec nedospělý jedinec (č. 101). Pozoruhodné jsou dvě výrazné koncentrace těchto hrobů, a to přímo na severním okraji nekropole, kde vytvářejí téměř souvislou řadu, a dále pak ve středové části pohřebiště, kde je jejich zřetelný shluk. Výbavu z nich obsahovala takřka polovina hrobů (č. 95, 96, 97, 100, 102, 114, 119, 181).



Přehled orientací (Staňa 2006, 35)

Z předchozího přehledu je zřejmé, že na rajhradickém pohřebišti byly oblíbené odchylky směrem k severu. Podobné spektrum orientací je známé např. z pohřebiště při kostele v Modré, kde 77% hrobů bylo orientováno SZZ- JVV, jen 16% Z-V, 1 hrob JZ- SV a 1 dětský hrob je orientován opačně (Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955). Na pohřebišti v Čakajovicích byly opět odchylky k severu četnější než odchylky jižním směrem, přímou orientaci Z-V mělo jen 11,8% hrobů, SZ- JV mělo 38% hrobů a orientaci SZZ- JVV 45% hrobů (Rejholcová 1995). Naproti tomu například na pohřebišti ve Velkých Bílovicích byla naprostá většina mrtvých byla orientována v západovýchodním směru (38,1%), 18,4 % se nacházelo ve směru JZZ- SVV a 21,1%

bylo orientováno JZ- SV. Jen malá část koster velkobílovického pohřebiště (9,7%) směřovala hlavou k SZZ až SSZ. Je zřejmé, že se jedná o pravý opak situace na pohřebišti v Rajhradcích. Odchytky jižním směrem převažovaly také na pohřebišti ve Starém Městě- Na Valách (*Hrubý 1955*) nebo v Horních Kotvicích (*Marešová 1983*).

Odchytky lze vysvětlovat dle Hrubého (*Hrubý 1955, 75*) místem východu Slunce během roku, což by mělo takto ukazovat na úmrtnost obyvatel během jednotlivých ročních období. Jestliže by tato teze byla platná, pak by na nekropoli v Rajhradcích byli lidé pohřbíváni nejvíce v pozdním podzimu a v zimě. Tato teorie je však jistě právem v současné době odsuzována (*Ungerma 2007, 49*). Odpověď je asi nutno hledat jinde. Vzhledem k tomu, že každá lokalita má jinou „preferenci odchylek“, musí se orientace jejich hrobů řídit individuálními vlastnostmi pohřebiště. Jednou z možností je orientace hrobových jam na významnou krajinnou dominantu (*Ungerma 2007, 49*). Jinak se dle Dostála (*Dostál 1966, 26*) musejí vysvětlovat významnější odchylky, V-Z, S-J, J-S. Jak, to zůstává otevřenou otázkou.

Výklenky

Na rajhradickém pohřebišti se podařilo objevit celkem 4 výklenkové hroby (tj. přibližně 1,7% všech hrobů) a to č. 159, 143, 236 a výklenkový dvojhrob 131 a, b. Nesourodé podloží na lokalitě neposkytovalo vhodné podmínky pro hloubení výklenků, ty proto nebyly nijak pravidelné (*Staňa 2006, 25*).

Všechny výklenkové hroby měly obvyklou orientaci (tj. rozmezí mezi Z-V a SZ-JV), délka výklenků se pohybovala od 150 (hrob č. 236) do 210 (hrob č. 143) cm, šířka od 45 do 65 cm, dosahovaly hloubky 110 až 180 cm. Jednalo se pohřby žen věkové skupiny juvenis a adultus, v jednom případě o pohřeb dítěte (č. 236). Všechny výše zmíněné hroby neobsahovaly výbavu, ze zasypu hrobu č. 159 však pocházejí dva zdobené střepey z výdutí nádoby. Tento hrob je také jediným případem, kdy se na nekropoli kombinovala úprava hrobové jámy kameny a výklenek. Kostra ženy, poněkud nakloněná do šachty, měla u hlavy a pravého ramene dva kameny, další kámen se nacházel při její pravé holeni a čtvrtý před nohama. Kombinace hrobové jámy a dřevěné konstrukce nebyla zachycena. Výklenkové hroby se koncentrovaly blíže k severnímu okraji pohřebiště.

Pozoruhodný je výklenkový dvojhrob dvou mladých žen (adultus II a juvenis), kde jedna byla pohřbena v hlubším výklenku na severní straně, druhá v mělčím na jižní straně (*Staňa 2006, 25*).

Hroby s výklenky nejsou na velkomoravských pohřebištích nijak ojedinělým jevem. Bořivoj Dostál zmiňuje výklenkové hroby na pohřebištích v Blučině, Boleradicích, Rousínově a Strážovicích (*Dostál 1966, 22*). Na 1. nechvalínském pohřebišti se vyskytly 4 výklenkové hroby (z 89 hrobů celkem), na 2. nechvalínské nekropoli 1 (z 62 celkem), v Prušánkách 1 19 (313 hroby), v Prušánkách 2 10 výklenkových hrobů z celkového počtu 363 hroby (*Klanica 2006*). Na pohřebišti v Horních Kotvicích byly odkryty celkem 3 hroby s výklenky z celkového počtu 242 hrobů. Jsou zde koncentrovány uprostřed nekropole, kde mají být nejstarší hroby (*Marešová 1983, 5*).

Na pohřebišti ve Velkých Bílovicích představovaly 12,3% všech hrobů, což je výrazně více než v Rajhradcích, a koncentrovaly se při jihozápadním okraji až severním rohu nekropole. Na rozdíl od Rajhradic v nich byli pohřbíváni i muži, hroby také obsahovaly výbavu, byť chudou. Ve výklenkových hrobech na velkobílovické nekropoli se nacházela zejména keramika, ale i náušnice či nožík. Hroby měly běžnou i zvláštní orientaci. V několika případech byly zjištěny dřevěné úpravy. Z. Měřínský zde také přehledně shrnul dosavadní názory na původ výklenkových hrobů. Je patrné, že vysvětlení původu zůstává otevřené, názory se na vznik a funkci se různí (*Měřínský 1985, 20- 22*).

Nejnověji se výklenkovými hroby zabývala D. Staššíková- Štukovská v souvislosti s pohřebištem v Borovcích u Piešťan. Na lokalitě bylo odkryto 436 kostrových hrobů, z nichž celkem 100 bylo výklenkových. Jedná se tedy o nesrovnatelně vyšší procento těchto hrobů na nekropoli než v Rajhradcích. Dle autorky je možno z pohledu počtu výklenkových hrobů na lokalitě rozlišovat pohřebiště se sporadickým výskytem (do 10%), kam by se řadilo i pohřebiště v Rajhradcích, a pohřebiště s výrazným výskytem výklenkových hrobů (nad 30%) (*Staššíková-Štukovská 2001, 384*). Pohřebiště v Borovcích bylo jako celek datováno do průběhu 8.-12. století, výklenkové hroby se koncentrovaly v jeho starší, tj. západní a jihozápadní, části. Dle této autorky jsou pravlastí výklenkových hrobů euroasijské stepi a ve střední Evropě se objevují od doby římské. V 7.- 8. století se vyskytují v Potisí, v slovanském prostředí od konce 8. století do století 10., v 8. až 9. století se koncentrují právě v oblasti moravského knížectví. Staššíková- Štukovská upozorňuje na nutnost rozlišovat výklenkové hroby podle umístění výklenku na tunelového (výklenek je v užší straně) a podmolového typu (výklenek je v delší straně), neboť se tyto typy liší v oblasti výskytu i dataci (*Staššíková- Štukovská 2004, 150- 157; Staššíková- Štukovská 2006*). Podle této

autorky se ve výklenkových hrobech nacházejí nejbohatší nálezy, což se na rajhradické nekropoli nepodařilo potvrdit (*Staššíková- Štukovská 2006*).

Stupně při stěnách

Stupínky při stěnách se v Rajhradících objevily jen ve 2 hrobech (0,8% všech hrobů). Jednalo se o hrob č. 134, kde se jáma zúžila asi v hloubce 50 cm a nepravidelný, 7-13 cm široký ústupek lemoval rakev z jedlového dřeva a dle Č. Stani nelze rozhodnout, byl- li vytvořen záměrně. V dvojhrobě 239 se nepravidelné odsazení objevilo v hloubce 35 cm a spodní část jámy měla korytovitý tvar (*Staňa 2006, 25*).

Zásyp

Zásyp hrobů byl často nejednotný, neboť lokalita se vyznačuje nesourodým podložím. V zásypu se často výrazně odlišovala výplň rakve od zbytku výplně hrobové jámy, také zásyp výklenku měl obvykle jiný charakter než výplň zbylé jámy. Předmět v zásypu se vyskytl jen u 7 hrobů, a to v č. 1, 52, 148, 159, 210, 222 a 332. V hrobě č. 1 se jednalo o zlomky pravěké keramiky, v hrobě 52 byly nalezeny zlomky kování vědérka, v zásypu hrobu 148, 159 a 332 se našlo po dvou zlomcích zdobené slovanské keramiky, v hrobě č. 210 byly ve výplni hrobové jámy 3 únětické střepy a v hrobě 222 bronzová spirála únětického původu.

Dřevo

Dřevěné konstrukce se vyskytly v 123 hrobech (51,5% všech hrobů). Výbavu obsahovalo 72 hrobů se dřevem (přibližně 59% z počtu hrobů se dřevem), bez výbavy bylo zbylých 51 hrobů (41%). Jednalo se většinou o samostatné hroby, dvojhrob se mezi nimi vyskytl jediný (č. 148). Ve 13 případech se dřevo kombinovalo s kameny.

Věková struktura je následující: ze 123 hrobů bylo 36 dětských (tj. 29% hrobů se dřevem), z nichž 21 mělo výbavu, 17 patřilo věkové kategorii juvenis (14%) - 10 obsahovalo výbavu, 28 hrobů se dřevem (23%) náleželo mužům (z toho 20 mělo výbavu), 29 (tj. 24%) ženám (14 s výbavou) a 14 dospělým jedincům neurčeného pohlaví (z nichž 8 mělo výbavu). Věková struktura dospělých působí vyrovnaným dojmem, v hrobech s dřevěnými konstrukcemi se vyskytovaly jedinci věkových kategorií adultus i matusus.

Zdá se, že nemůžeme hovořit o vazbě přítomnosti dřeva v hrobě s pohlavím a věkem. Poměr mezi zemřelými je přibližně vyrovnaný, v rámci jednotlivých kategorií

představují jedinci pohřbení v těchto hrobech slabou nadpoloviční většinu (17 juvenis představuje 57% všech zástupců této kategorie, 28 mužů představuje 65% všech mužů, 29 žen 52% všech žen a 14 neurčených 56% všech dospělých jedinců neurčeného pohlaví). Děti tvoří výjimku- 36 dětských hrobů s dřevěnou konstrukcí představuje jen 40% všech dětských hrobů. Je otázkou, zda tento jev odráží případný zvyk ukládat děti méně často do rakví než dospělé, či zda se jedná o náhodný poměr... Ani závislost přítomnosti dřeva na bohatství se nedá sledovat, dřevo se našlo jak v hrobech s výbavou, tak bez výbavy, naopak nejbohatší hroby č. 27 a 332 a jeden z hrobů s mečem (č. 316) dřevo neobsahovaly. Je nutné ovšem uvažovat o možnostech dochování dřeva.

Vzorky dřeva na paleobotanickou analýzu byly odebrány celkem z 36 hrobů, analýzu provedl E. Opravil. V 33 případech pocházely vzorky z jedlového dřeva (*Abies alba*), v hrobě 316 z dubu, v hrobě č. 118 se dochoval kousek javorového dřeva (*Acer* sp.) a vzorek z hrobu 323 nebylo možno určit (*Staňa 2006, 27-28; tabulka tamtéž*). Jak bylo řečeno v kapitole Přírodní podmínky, jedle v okolí této lokality nerostly, jejich dřevo muselo být dováženo nejspíš z Dražanské vrchoviny, jejíž okraje jsou odsud přibližně 15 km vzdáleny (*Staňa 2006, 27*). Dle Č. Stani dovoz zvyšoval hodnotu dřeva, takže v hrobech byli pochováváni lépe situovaní zemřelí. Hrobová výbava však něčemu takovému nenasvědčuje.

V 74 případech bylo možno stanovit rozměry schránky, které svojí velikostí odpovídaly zemřelým. Kratší než 100 cm byly jen dvě rakve dětí do 3 let (č. 96, 102). 32 dospělých leželo ve schránkách 180 až 200 cm dlouhých, muži obvykle v rakvích delších než ženy. Přes 200 cm měly schránky v 9 hrobech, nejdelší rakev, 225 cm, vlastnil muž v hrobě č. 323 s honosným nákončím. Průměrná šířka rakve se pohybovala okolo 40 cm, stopy po dřevě se dochovaly 15- 45 cm nad dnem hrobových jam, obvykle 20 cm, jen ojediněle méně (*Staňa 2006, 29*).

Stav zachovalosti pozůstatků dřeva neumožňuje odpovědně rekonstruovat dřevěné úpravy v hrobech (*Staňa 2006, 29*). V 57 případech je doložen celý obrys rakve, ovšem bez stop horních či spodních desek, doložený tmavými pásky někdy se zbytky dřeva. Stopy po horní desce rakví byly odkryty v 29 případech, pod kostrou je dřevo doloženo v 24 případech, společně se vyskytly v 11 hrobech. Dřevo zcela zmizelo z hrobu 201, kde však přítomnost rakve dokládaly hřebíky (celkem 8 kusů) (*Staňa 2006, 31*).

Jen ve dvou případech (hroby č. 68 a 81) se dá hovořit o obkládání hrobové jámy dřevem, jinak se nejspíš jednalo o rakve. Kůly související s konstrukcí se nedochovaly

v žádném hrobě, význam kůlu v hrobě č. 193 není jasný. Z obdélného půdorysu rakve se 8 vymyká zúžením u nohou (č. 81, 98, 110, 111, 127, 275, 296, 308), v 7 hrobech jsou doloženy kolmé boční stěny, šikmé boční stěny se vyskytly ve třech hrobech (č. 156, 308, 317). V hrobě č. 270 se objevila příčná přepážka, vytvořená tmavým pásem nad kostrou. V hrobech č. 176 a 315 se dochovaly stopy po dvojicích příčných dřev, pod lebkou a pod nohama, snad pozůstatky po marách, hrob č. 315 obsahoval snad rakev zhotovenou z kmene stromy, podle korytovité spodní části. Po jednom příčném pruhu bylo také v hrobech č. 202, 227 a 260. Kování rakví se na lokalitě nenašla. Hřebíky byly doloženy v hrobě č. 201, a to po dvojicích. V pravém západním rohu hřebíky doložily své použití- jeden se nacházel kolmo, druhý byl nad ním šikmo. Byly 6 cm dlouhé, oválné i hraněné, s hranatými hlavicemi (*Staňa 2006, 31- 32*).

Stopy po dřevěných konstrukcích na rajhradické nekropoli neumožňují rekonstruovat celou škálu použití. Truhly byly obvykle kvádrovitého tvaru, jindy vícestěnné, ojedinělá byla rakev zhotovená z kmene stromu. Jen v jednom případě byly doloženy hřebíky, ve dvou případech se jednalo o obložení jámy. Hlavní surovinou bylo jedlové dřevo (*Staňa 2006, 32*).

Dle Č. Stani (*Staňa 2006, 28*) je tak výhradní používání jedle v moravských poměrech neobvyklé. I když se jedle na dalších pohřebištích objevila, vždy převažovalo dřevo místního původu. Pohřebiště v Rajhradcích také převyšuje další známé moravské lokality poměrem hrobů s dřevěnými konstrukcemi k celkovému počtu. Rajhradické nekropoli se tak blíží jen pohřebiště ve Velkých Bílovicích, kde dřevěnou úpravu měla téměř polovina hrobů (46,6%). Na dalších velkomoravských lokalitách nepřesahují dřevěné úpravy obvykle 15% (*Měřínský 1985, 22- 24*). Podle Měřínského jsou na velkobílovické nekropoli dřevěné úpravy většinou spojeny s hroby s bohatším inventářem a větší kubaturou hrobové jámy a jen 17,6% z nich bylo bez inventáře, což se na rajhradickém pohřebišti pozorovat nedá.

Z dalších velkomoravských pohřebišť se rajhradické nekropoli blíží pohřebiště v Morkůvkách se svými 44% hrobů s pozůstatky dřeva. Taktéž zde převažovalo jedlové dřevo, které muselo být na lokalitu dováženo z 25 km vzdálených Chřibů. Doloženy jsou zde rakve i obklady, ale i 1 kúlová konstrukce (*Měřínský – Unger 1990*). Na 1. nechvalínském pohřebišti představovaly hroby s pozůstatky dřeva cca 33% všech hrobů, na 2. nechvalínské nekropoli to bylo asi 21%, v Prušánkách 1 tvořily hroby s dřevěnými konstrukcemi asi 35% všech hrobů, v Prušánkách 2 jen asi 5% (*Klanica 2006*). Na

pohřebišti v Horních Kotvicích mělo dřevěné úpravy asi jen 15% hrobů (*Marešová 1983*).

Kámen

Kámen se objevil celkem v 21 hrobech (tj. přibližně 9% všech hrobů). Tyto hroby obsahovaly vždy jen jednoho jedince, převážně měli obdélný půdorys, v jednom případě (hr. č. 159) se jednalo o výklenkový hrob, ve 13 případech se kámen kombinoval s pozůstatky dřeva. Z těchto 21 hrobů jen 9 obsahovalo výbavu. Jednalo se o hroby mužů, žen, nedospělých, i dětí. V některých hrobech (7, 176, 252, 263 a 329) byl využit bílý vápencový kámen z únětických hrobů, jiné obsahovaly nažloutlé pískovcové kameny (*Staňa 2006, 26*).

V některých případech je velmi obtížné stanovit, kdy se jedná o záměrné uložení kamene do hrobu, či dokonce o jeho obložení kameny, a kdy se kámen do hrobu dostal náhodou. Vzhledem k tomu, že se raně středověké pohřebišťe nacházelo v místě dřívějšího pohřebišťe únětické kultury, nedá se vyloučit náhodné sekundární přemístění kamene do velkomoravského hrobu z původního obložení hrobu únětického. Také pouhé popisy v katalogu, tam kde nejsou publikovány fotografie či nákresy, neumožňuje jednoznačnou interpretaci těchto situací.

Za hroby s jednoznačně úmyslným obložení kameny však můžeme považovat 4 hroby, a to hrob č. 7, kde se na úrovni kostry zachoval kamenný obklad, dále hrob č. 40, který byl téměř celý asi 40 cm nade dnem obložen plochými kameny litavského vápence, dále hrob č. 103, kde jednu stěnu lemovalo asi 20 plochých kamenů, a pak snad hrob č. 134, který obsahoval obložení kameny kolem hlavy i nohou. S částečným obložení se pak můžeme setkat v 9 hrobech. V hrobě 241 byly kameny u hlavy, při krátké stěně u nohou a vně pravé holeně. Problematický je hrob č. 15, kde se vyskytlo kamenné obložení u nohou, ale dle Č. Stani (*Staňa 2006, 142*) vypadají v nálezové zprávě tyto kameny jako součást únětického hrobu, který hrob č. 15 narušil. Také výklenkový hrob č. 159 obsahoval jakýsi náznak obložení kameny- kameny se objevily u hlavy a pravého ramene, dále u pravé holeně a před nohama. Při stěně za hlavou obsahoval kameny hrob č. 166, v hrobě č. 263 ležel jeden kámen napravo od lebky a skupina čtyř kamenů byla nad nohama při východním konci rakve. Také hrob 266 obsahoval dva kameny, symetricky umístěné na každé straně lebky. Zajímavý byl hrob č. 329 s náznakem stély- u hlavy byl umístěn plochý bílý kámen s černým páskem na

spodu, další dva kameny ležely při pažích zesnulého. V hrobech č. 88 a 110 pak stály kameny u hlavy, v hrobě č. 110 s vyrytými přímkami.

Problematický je kámen v hrobě č. 212. Kámen ležel přes hlavu a hrudník bohatě vybaveného dítěte.

Kameny se také v hojnější míře vyskytly ve vrchních vrstvách zásypu hrobu č. 176, kde však při kostře žádné kameny nebyly a jejich úmyslné umístění do zásypu se mi jeví jako sporné.

Ojediněle se kameny vyskytly i v 6 hrobech, u nichž je však záměrné uložení či pokus o jakýsi „systém“ problematický a jejich spojení s rituálním záměrem ošemetné. Jednalo se z velké části o hroby pouze s jedním kamenem, v případě, kdy se kamenů objevilo více, nevytvářely žádná pravidelná uskupení opravňující nás k jednoznačným hypotézám.

Hroby s kamennými konstrukcemi se výrazně koncentrují ve středové části pohřebiště.

5.2. Zemřelí v hrobových jamách

V 239 hrobech byly odkryty pozůstatky 244 jedinců. Jednalo se o jednotlivé hroby a 5 dvojhrobů. Podle Č. Stani byla zachovalost kosterních pozůstatků špatná, téměř polovina koster (116 hrobů- 48,2%) byla značně zetlelá. V úplném stavu se dochovalo jen 34 koster (14%) (*Staňa 2006, 33*). V dalších případech byly kostry porušeny orbou či buldozerem. Z těchto důvodů nebylo možno v celkem 28 případech (tj. asi 11% všech koster) zodpovědně určit, v jaké poloze se tělo původně nacházelo. Případné další drobné odchylky z anatomického sledu byly zapříčiněny norami hlodavců.

Standardní poloha

Na pohřebišti v Rajhradcích byli zemřelí, jako na jiných raně středověkých lokalitách (*Dostál 1966, 27*), obvykle ukládáni na zádech s pažemi podél těla. Drobné odchylky od této základní polohy považuji ve shodě s Č. Staňou za taktéž standardní polohu (*Staňa 2006, 33*). Může se jednat o pokrčení paží tak, že jedna či obě ruce směřují do klína, o nepatrné natočení kostry, nachýlení lebky a podobně. Tyto výjimky mohou být zapříčiněny pohybem nebožtíka při přenosu v rakvi a nemusí nutně znamenat rituální odchylku. Z 216 nebožtíků, u nichž bylo možno určit polohu těla, zaujímalo standardní polohu 209 koster (tj. asi 86% všech zemřelých).

Odchyly od standardní polohy

Od běžné polohy zemřelého se odlišovalo jen 7 nebožtíků (tj. cca 3% všech koster). Nejedná se o příliš výrazné anomálie, které bychom mohli považovat za zvláštní odchylku z běžného ritu a vysvětlovat je jako výraz odlišných rituálních zvyklostí.

V hrobě č. 104 byl uložen nedospělý jedinec ve věku 14 až 15 let s rukama ohnutýma a složenýma v klíně. Nohy byly skrčeny a spolu s pánví nakloněny nalevo. Hrob byl bez nálezu.

Dětský hrob 141 obsahoval pozůstatky dítěte věkové kategorie infans I. Kostra ležela na zádech, nohy byly pokrčeny a nakloněny vlevo. V hrobě byly zjištěny pozůstatky jedlového dřeva a také 2 stříbrné hrozníčkové náušnice.

V hrobě č. 246 bylo uloženo dítě ve věku 6- 7 let. Jeho kostra měla taktéž nohy mírně pokrčeny doleva. Hrob byl bez nálezu.

V hrobě 229 ležel neurčený jedinec věkové kategorie maturus I. Kostra měla kolena od sebe odtážená a nohy tak byly mírně pokrčeny. V hrobě se našel pár ostruh, a to jedna ostruha v běžné pozici při pravém chodidle, druhá posunuta výše směrem k rozkroku, při pravém femuru.

Další 3 hroby (č. 7, 98, 295) obsahovaly kostry, jejichž ruce byly výrazně ohnuty, tj. v pravém a ostřejším úhlu. Hrob č. 7 obsahoval pozůstatky muže věkové kategorie maturus I, jehož ruce byly překříženy na prsou a kolena odtážená od sebe. Hrob obsahoval částečný kamenný obklad, ale byl bez nálezu. V hrobě č. 98 byla uložena žena věkové kategorie adultus II s pažemi ohnutými v pravém úhlu a rukama složenýma na bříše. Hrob obsahoval dobře dochované pozůstatky rakve a taktéž byl bez nálezu. Hrob č. 295 patřil ženě neurčeného věku, jejíž pravá paže byla ohnuta do pravého úhlu a ruka spočívala na bříše, levá paže byla ohnutá tak, že ruka ležela na hrudi při pravém rameni. Hrob obsahoval jednu náušnici podunajského typu. Hroby s kostrami s výrazně ohnutými rukama se zřetelně koncentrovaly ve středové části pohřebiště, v blízkosti volnějšího prostoru.

Avšak i některé další kosterní pozůstatky uložené standardním způsobem zasluhují pozornost. Hrob č. 310 obsahoval kostru mladého jedince ve věku 16- 18 let, jehož jinak dobře zachované kostře chyběla noha. Čeněk Staňa (*Staňa 2006, 160*) v katalogu píše: „Levá noha byla pod kolenem uříznutá, kosti v hrobě chyběly.“ Hrob byl poměrně bohatě vybaven; obsahoval stříbrnou bubínkovou náušnici, další zlomky bronzových náušnic, zlomek stříbrné náušnice a pozůstatky dvou nožů. Snad se jedná o

doklad zranění, na což by mohlo ukazovat i to, že v místě, kde je kost uříznuta, jsou uloženy náušnice, tedy mimo svou funkční polohu.

Za pozornost také stojí hrob 330 s kostrou muže věkové kategorie *adultus* II. Hrob obsahoval pozůstatky rakve, byl však bez nálezu. Muž byl v hrobě poněkud natočen, s koleny výrazně přitištěnými k sobě.

Zajímavý je také hrob č. 212 s pozůstatky dítěte ve věku 4 až 5 let. Dítě leželo v rakvi a bylo bohatě vybaveno, mělo při sobě 2 nože a ostruhy s průvlečkami a přezkami. Chlapec ležel ve standardní poloze na zádech, s běžnou orientací (300°), avšak přes tvář a částečně hrud' měl položen velký kámen. Podle Z. Krumphanzlové (*Krumphanzlová 1961, 546*) souvisí zatížení nebožtíka kameny jednoznačně s vírou v návrat mrtvého ze záhrobí. Možnost, že se v tomto případě jedná o opatření proti revenantovi nelze samozřejmě vyloučit, avšak jsou možné i jiné varianty výkladu. Chlapec byl v měřítku lokality bohatě vybaven, což neodpovídá pozorování, že „nerituální“ pohřby bývají vybaveny málo nebo skromně (*Krumphanzlová 1961, 548*). Byl pohřben v rakvi, takže se domnívám, že je přípustná možnost propadnutí kamene, původně uloženého na víku rakve, po uhnití dřeva na tělo zemřelého.

Z běžného ritu se také vymykají výše zmíněné opačně orientované hroby. Jednalo se o 17 hrobů, z nichž převážná většina patřila dětem, opačně bylo také orientováno dítě v dvojhrobě 239, hroby byly bez výbavy i s výbavou a na pohřebišti zaujímaly dvě výrazné koncentrace. Převaha obrácených dětských hrobů oproti jiným populačním skupinám je relativně běžná (*Štefan 2009, 148- 149*), co to však znamená, zůstává otevřenou otázkou.

Dvojhroby

Na pohřebišti v Rajhradcích bylo objeveno celkem 5 dvojhrobů, které představují 2% celkového počtu hrobů. Jednalo se o hroby č. 39, 85, 131, 148 a 239. Jednalo se o pohřby žen a dětí, popř. neurčeného jedince, muž se v dvojhrobě nevyskytl. Dvojhroby byly jak s výbavou, tak bez ní.

Hrob 39 obsahoval pozůstatky dvou shodně orientovaných dětí (*infans* I a II), byl bez nálezu. V hrobě č. 85 spočinul dospělý neurčený jedinec s dítětem. Obě kostry ležely shodně orientované (azimut 295°), těsně u sebe, dětská kostra vlevo od dospělé. V hrobě se našly zlomky nože. Výklenkový dvojhrob 131 obsahoval pozůstatky dvou mladých žen (*juvenis* a *adultus*), každá ležela v jednom výklenku, obě však byly stejně orientované (291°). Hrob byl bez nálezu. V hrobě č. 148 byly objeveny dvě dětské

kostry (infans I a II), shodně orientované (308°). V zásypu se našly zdobené keramické zlomky, obě děti ležely v jedné rakvi. Staršímu z dětí patřily 2 bronzové náušnice podunajského typu a 1 stříbrná hrozníčková náušnice. Hrob č. 239 patřil ženě věkové kategorie maturus I, která byla pohřbena spolu s dítětem ve věku 4 až 5 let. Dítě, ležící u nohou ženské kostry, bylo oproti ženě opačně orientováno (žena 315°, dítě 135°). Jáma se v 105 cm zúžila a na schůdku ležela zdobená nádoba s keramickou značkou na dně. Na spánku dítěte ležela náušnice podunajského typu.

6. Inventář

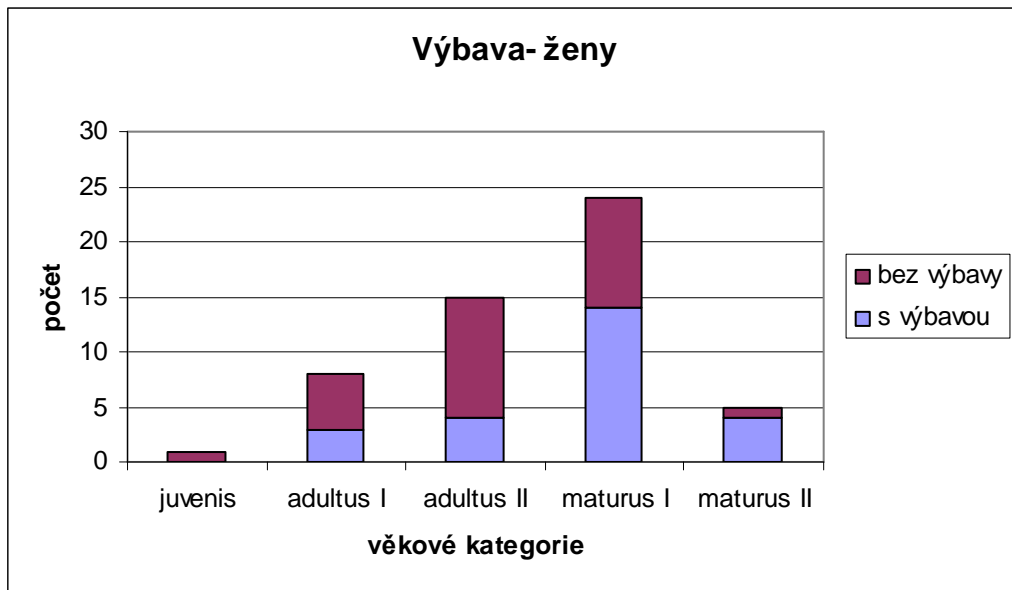
Na rajhradickém pohřebišti obsahovalo vybavu celkem 129 hrobů (tj. 54% všech hrobů na nekropoli), bez přídatku bylo 110 hrobů (46% všech hrobů).

Mezi 129 hroby s výbavou se vyskytly 3 dvojhroby, a to hrob č. 239, 85, 148. Ve společném hrobě ženy věkové kategorie matusus I a dítěte ve věku 4-5 let se nacházela nádoba při ženině hlavě, dítě mělo u hlavy náušnici. Můžeme tedy oba jedince považovat za vybavené. V dvojhrobě č. 85 spočinul dospělý jedinec neurčeného pohlaví spolu s dítětem. Hrob poskytl jen nález nože, který ležel při dospělé kostře. Dítě proto považuji za nevybavené. V hrobě 148 se nacházely pozůstatky dvou dětí, a to zástupců kategorií infans I a infans II. Objevené náušnice jednoznačně patřily staršímu z dětí, při kostře mladšího dítěte se žádné přídatky neobjevily.

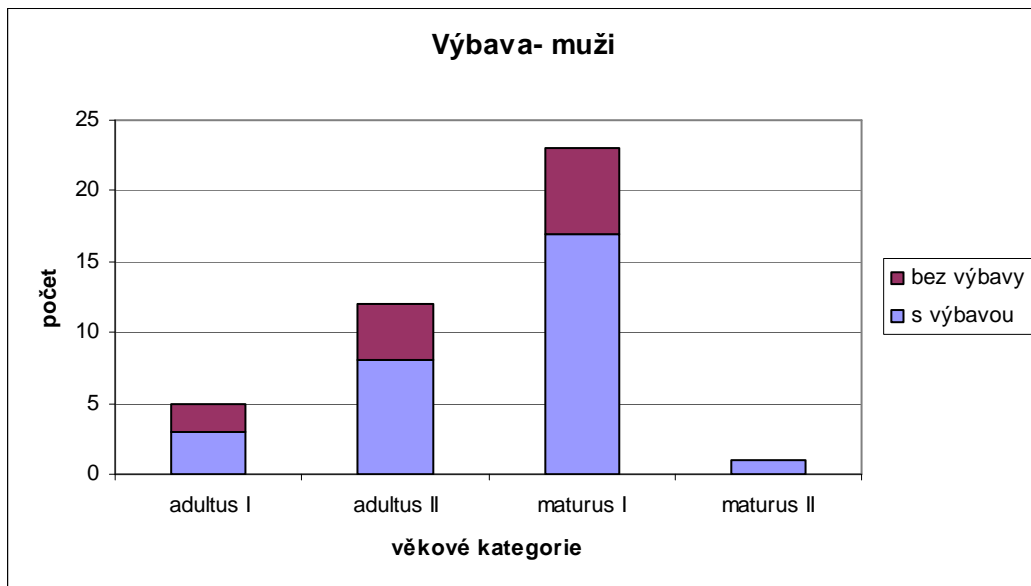
Celkem tedy bylo vybavených 130 jedinců. Jednalo se o 28 žen (50% všech žen), 31 mužů (72% všech mužů), 14 dospělých jedinců neurčeného pohlaví (tj. 56%), 14 jedinců věkové kategorie juvenis (47% všech juvenis) a 43 dětí (přibližně 48% všech dětí).

Mezi 110 hroby, které neobsahovaly žádné přídatky, se objevily 2 dvojhroby, a to číslo 39 a 131. Nevybavených bylo celkem 114 nebožtíků, a to 28 žen (tedy 50% všech žen na pohřebišti), 12 mužů (28% všech mužů), 11 dospělých neurčeného pohlaví, 16 jedinců skupiny juvenis (53% všech jedinců této kategorie) a 47 dětí (tj. 52% všech dětí).

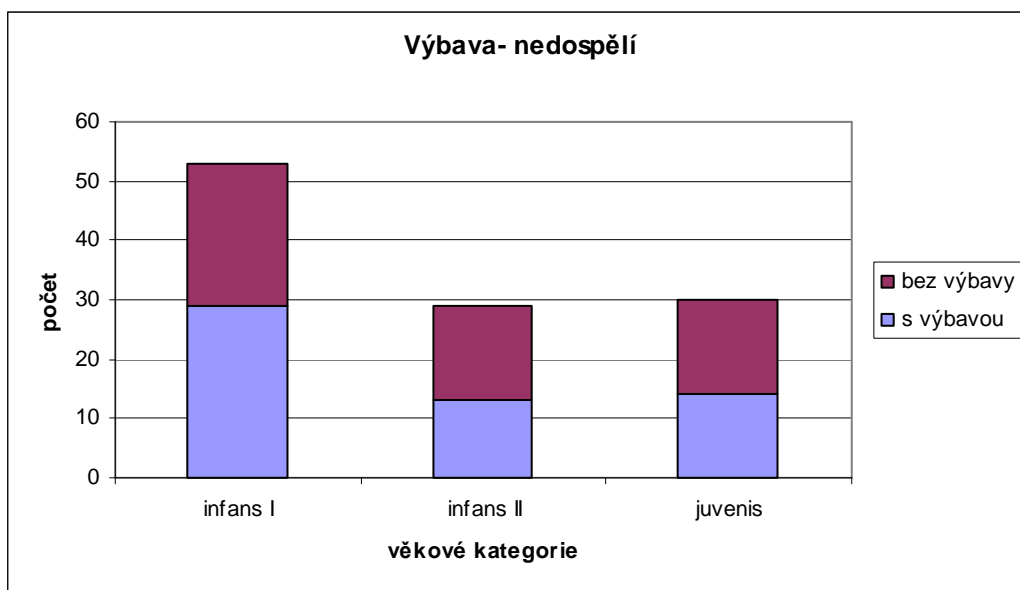
Rozvrstvení jedinců (s výbavou i bez výbavy) do věkových kategorií přibližují následující 3 grafy.



Graf č. 6

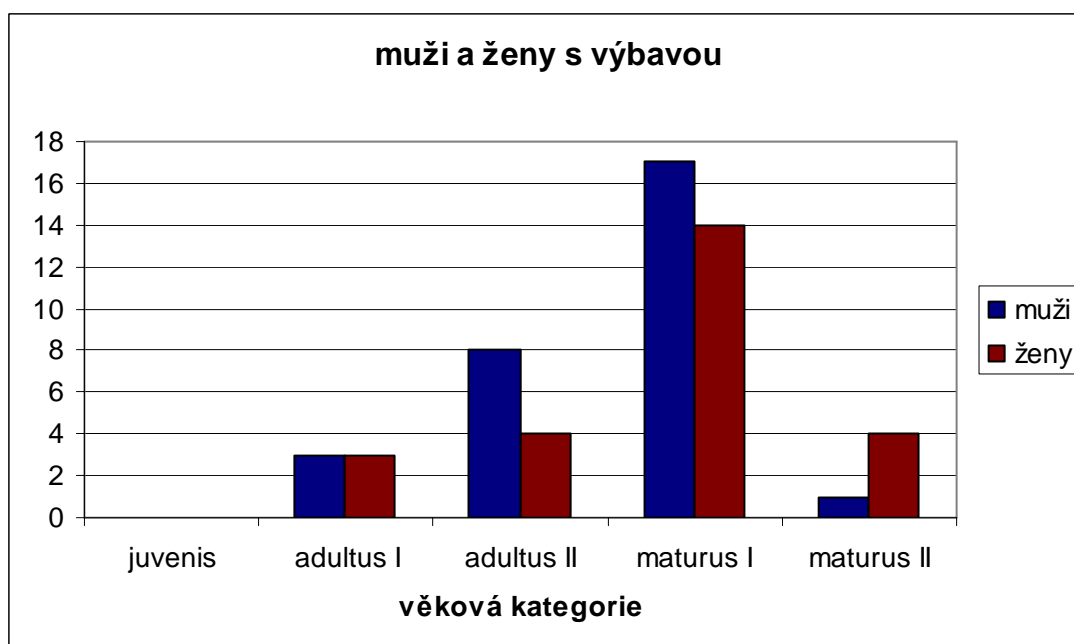


Graf č. 7

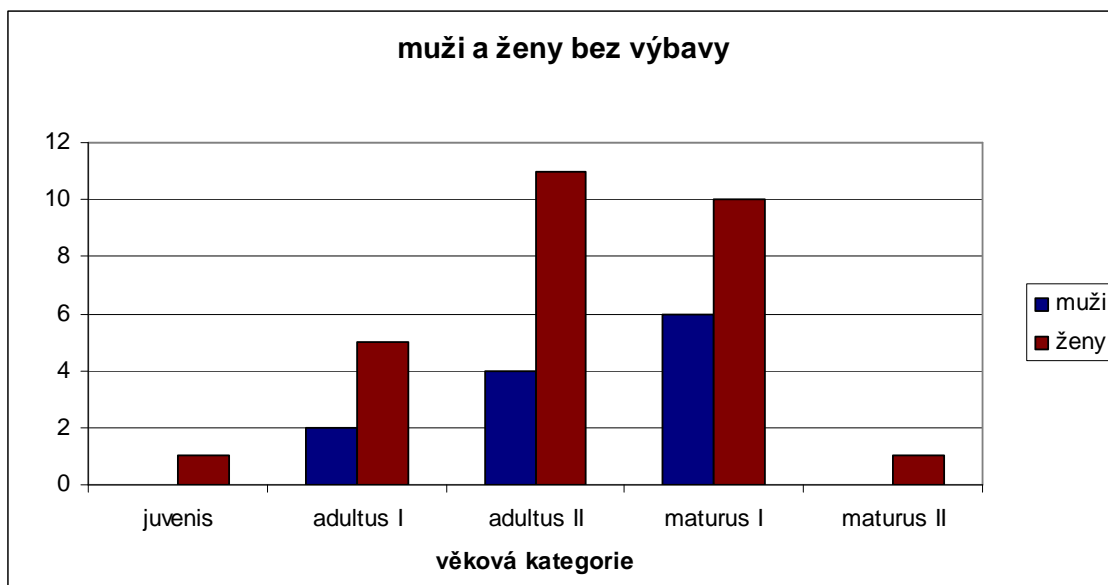


Graf č. 8

Z výše uvedených počtů vybavených a nevybavených jedinců je zřejmé, že kromě mužů byla vybavena vždy přibližně polovina jedinců příslušné skupiny. Nemůžeme sledovat ani nijak výraznou preferenci určité věkové kategorie, snad jen u žen se může zdát, že přídavky byly ukládány spíše do hrobů starších žen. Muži představují zajímavou kategorií- je patrné, že oproti jiným skupinám většina mužských hrobů přídavky obsahuje a jen malý podíl těchto hrobů je zcela bez nálezu. Na tuto skutečnost poukazují následující 2 grafy porovnávající vybavenost ženských a mužských hrobů. Z grafů zjevně vyplývá vyšší zastoupení výbavy u mužských pohřbů než u žen.



Graf č. 9



Graf č. 10

Při členění inventáře do jednotlivých kategorií se opírám o systém třídění materiální kultury, jaký zavedl B. Dostál (*Dostál 1966*). Využívám přitom kódové značení ve shodě s Šimonem Ungermanem, které vychází právě z publikace B. Dostála. Soupis nemá suplovat katalog, který byl již publikován, není zde proto podán podrobný popis předmětů, ale naopak jejich typové zařazení a nálezové souvislost. Přehled inventáře má být pomůckou pro bližší chronologické a sociální zařazení pohřebiště.

6.1. Šperky a součásti oděvu

Na rajhradickém pohřebišti se objevilo 42 hrobů (cca 17,6% všech hrobů na pohřebišti) vybavených šperky a součástmi oděvu. Jednalo se o hroby žen, dětí i nedospělých jedinců. Na nekropoli se vyskytoval šperk podunajského typu, veligradský šperk, prsteny, gombíky, rolničky i korálky. V dalším textu se na jednotlivé kategorie podíváme podrobněji.

Šperk podunajského typu se vyskytl v zastoupení 30 ks v 16 hrobech (čísla 47, 95, 100, 122, 125, 135, 148, 157, 206, 213, 219, 239, 295, 310, 320, 333). Jednalo se o celkem 9 dětí, 4 nedospělé jedince a 3 ženy věkové kategorie adultus I (2 případy) a neurčeného věku. Hroby nevytvářely žádná uskupení, šperk je rozptýlen po celé ploše pohřebiště. Šperk se obvykle nacházel u hlavy zemřelého, jen výjimečně u pasu (4 kusy v dvojhrobě č. 148, 1 kus v hrobě 157) či u levé nohy (2 kusy v hrobě č. 310).

Typ 7-1 se objevil v zastoupení 4 kusů v dětském hrobě číslo 100. Dva jednoduché kroužky byly vyrobeny z bronzu, dva ze stříbra, jejich průměr se pohyboval mezi 1,2 a 1,5 cm a nacházely se po dvojicích na každé straně lebky. Hrob 100 žádné další přídavky neobsahoval. K tomuto typu mohly náležet i zlomky dvou bronzových náušnic z dětského hrobu č. 125 (rozměry 1,45 a 1,25 cm), který mimo ně obsahoval 2x příčně členěný stříbřitý korálek, bronzový kroužek, štítkový bronzový prsten s vybějeným vzorem a dva nože. Dále mohly k tomuto typu patřit i zlomky hladkých oblouků bronzových náušnic z hrobu 310, kde se spolu s nimi objevila bubínková náušnice, další stříbrná náušnice a 2 nože.

Typ 7-3 se vyskytl v zastoupení 5 kusů z 3 hrobů (čísla 95, 157, 219). Jeho rozměry se pohybovaly mezi 1,6 a 1,9 cm, všechny kusy byly vyrobeny z bronzu. V hrobě č. 95 se tento typ vyskytl společně s dvěma náušnicemi podunajského typu se závěskem, v hrobě 219 se spolu s tímto typem objevil typ 7-19, jehož závěsek se při konzervaci rozpadl.

Typ 7-10 se vyskytl ve 2 kusech, a to v jednom kuse v ženském hrobě číslo 122, jednalo se o bronzovou náušnici ve dvou zlomcích s šířkou oblouku 1,95 cm a výškou spirály 0,7 cm. Náušnice se v hrobě vyskytla společně s štítkovým prstenem zdobeným vybějeným ornamentem. Druhý, avšak neúplný, kus se našel v dvojhrobě 239 při kostře dítěte.

Typ 7-17 byl zastoupen jen jedním kusem z dětského hrobu 320. Náušnice byla bronzová, 1,9 cm vysoká, s neúplným obloukem. Žádný další předmět se v hrobě nevyskytoval.

Typ 7-19 se na pohřebišti objevil v 11 kusech v 8 hrobech (čísla 47, 135, 148, 206, 213, 219, 295 a 333). Všechny exempláře byly vyrobeny z bronzu, jejich rozměry se pohybovaly mezi 1,5 a 2,2 cm. V hrobech 47, 135 a 333 se objevily ve variantě s obloukem ukončeným klíčkou či očkem. V hrobě 135 poukazuje patina na to, že zde byl snad pár těchto náušnic a typ se vyskytl spolu s prstenem, který se však projevoval jen patinou, v hrobě 148 (kde byla jedna ze dvou náušnic v torzovitém stavu a její příslušnost k tomuto typu je pouze hypotetická) spolu se stříbrnou hrozníčkovou náušnicí, v hrobě 206 pohromadě s hrozníčkovou náušnicí, s korálky a snad prstenem, který se nezachoval a na jeho přítomnost je usuzováno jen na základě přítomnosti patiny, v hrobě 219 s výše zmíněným typem 7-3, hroby 47, 295 a 213 žádnou další výbavu neobsahovaly.

Typ 7-24 je zastoupen jedním kusem z ženského hrobu 333. Náušnice byla vyrobena z bronzu, její výška byla 2,9 cm a vyskytla se společně s typem 7-19 a snad s prstenem, který se nedochoval.

Zvláštní typy představují 2 kusy náušnice z hrobu 95, které měly na hraněném oblouku s vývalky zavěšen oboustranný dutý válcovitý dvakrát příčně zaškrcený závěsek, v jednom případě s kuličkou. Dle Š. Ungermana (*Ungerman 2007, 207*) se jedná o imitaci typu 7-17. Tyto náušnice byly vyrobeny z bronzu a vyskytly se společně s typem 7-3.

Hrozníčková náušnice se vyskytla v počtu 30 kusů v 13 hrobech (čísla 27, 80, 97, 106, 108, 134, 141, 147, 148, 206, 210, 228, 308). Jednalo se o hroby dětí (8 hrobů) a žen (celkem 5, věková kategorie maturus). Hroby s hrozníčkovými náušnicemi vytvářely v zásadě 3 menší skupinky po čtyřech hrobech při JZ, SV a S okraji pohřebiště. Další 2 hroby byly rozptýleny v při jižním okraji nekropole. Všechny náušnice byly vyrobené ze stříbra a v naprosté většině případů se nacházely u hlavy zemřelých, výjimečně u pasu (dvojhrob 148), u pravé paže (ženský hrob 27) či u levé nohy (hrob 310).

Typ 8-10 se vyskytl ve 15 exemplářích, které pocházely z 6 hrobů (č. 80, 106, 108, 134, 141 a 308). Jejich velikost se pohybovala mezi 1,04 a 2,1 cm. V hrobech č. 80, 106, 108, 141 se vyskytly i varianty s hraněným obloukem. V hrobě 80 se objevil tento typ s hrozníčkovými náušnicemi typu 8-11 a 8-12, bubínkovými typu 9-15, stříbrnými gombíky zdobenými palmetou, nožem a kováním vědérka. V hrobě 106 se tato náušnice vyskytla spolu s kováním plášťového vědérka, v hrobě 108 se náušnice tohoto typu objevily pohromadě s dvěma bronzovými gombíky, nožem a kováním vědérka. V hrobě 134 byly pohromadě se stříbrným gombíkem zdobeným drobnými palmetami, hrob 141 žádnou další výbavu než tyto dvě náušnice neobsahoval. V hrobě 308 se vyskytovaly 4 náušnice tohoto typu společně s košíčkovými náušnicemi typu 9-27.

Typ 8-11 se objevil v zastoupení 2 kusů v 2 hrobech (č. 80, 97). Velikost byla 1,65 a 2,1 cm, v hrobě 80 se vyskytla pohromadě s výše popsaným typem 8-10, dále s typem 8-12, 9-15, stříbrnými gombíky, nožem a kováním vědérka, v hrobě 97 se stříbrnou kroužkovou náušnicí.

Typ 8-12 obsahovaly v zastoupení 5 kusů 3 hroby (čísla 80, 206 a 228). Velikost se pohybovala mezi 1 a 2,8 cm, v hrobě 80 se vyskytla spolu s typy 8-10, 8-11, 9-15, gombíky, nožem a kováním vědérka, v hrobě 206 spolu s typem 7-19, korálky a snad

s prstenem, který se nedochoval. V hrobě 228, který obsahoval tento typ v torzovitém stavu, se vyskytl tento typ společně s typem 8-15.

Typ 8-15 je zastoupen 5 kusy z 3 hrobů (číslo 27, 210, 228). Rozměry se pohybovaly mezi 1,4 a 2,4 cm, v hrobě 210 se objevila varianta s hraněným obloukem. V hrobě 27 se pár těchto náušnic vyskytl společně s pozlaceným gombíkem zdobeným granulovanými pásy, stříbrným gombíkem zdobeným palmetami, nožem a bubínkovými náušnicemi typu 9-18. Ženský hrob 210 obsahoval pár těchto náušnic spolu s nožem, hrob 228 pak jednu další hrozníčkovou náušnici.

Některé hrozníčkové náušnice není možno blíže zařadit. Jedná se o 3 kusy z hrobů 80, 147 a 148. V hrobě 80 z jedné pravděpodobně hrozníčkové náušnice zbyl pouze oblouček s věnečkem, další neidentifikovatelné zlomky hrozníčkové náušnice a druhé, snad s ní tvořící pár, se objevily v hrobě 147. V hrobě 148 se našla náušnice s oboustranným hrozníčkem z filigránního drátku.

Bubínková náušnice je zastoupena 10 kusy v 5 hrobech (čísla 27, 80, 251, 310, 332). Jednalo se o 2 dětské hroby (80 a 332), 1 hrob nedospělého jedince (310), 1 ženský (27) a 1 hrob dospělého jedince neurčeného pohlaví (251). Všechny náušnice byly stříbrné a kromě náušnic z hrobu 27 se nacházely u hlavy; v hrobě 27 byly uloženy u pravé paže. Bubínkové náušnice byly rozptýleny při J a Z okraji pohřebiště.

Typ 9-6 představují 2 kusy v hrobě 251. Mají hraněný spodní oblouk, vysoké jsou 2,4 cm. Tento typ se vyskytl pohromadě s typy 9-15 a 9-26.

Typ 9-7 reprezentují 2 kusy z hrobu 332, kde se vyskytly dohromady s košíčkovými náušnicemi 9-21 a 9-23, dvěma gombíky zdobenými rostlinnými motivy, třemi noži, korálky a kováním vědra. Náušnice byly vysoké 2,7 a 2,8 cm.

Typ 9-14 se objevil pouze jednou, a to v hrobě č. 310. Tato náušnice byla vysoká 3,22 cm a v hrobě se nacházela spolu s podunajským šperkem, 2 noži a stříbrnou náušnicí, pro jejíž torzovitý stav ji nebylo možné zařadit do typu.

Typ 9-15 je zastoupen 3 kusy v hrobech č. 80 a 251. Jeho výška byla 2,2 a 2,3 cm. V hrobě 80 se vyskytoval společně s hrozníčkovými náušnicemi typu 8-10, 8-11 a 8-12, stříbrnými gombíky zdobenými palmetou, nožem a kováním vědérka. V hrobě 251 se vyskytla společně s bubínkovou náušnicí 9-6 a košíčkovou náušnicí 9-26.

Typ 9-18 se objevil v počtu 2 kusů hrobě 27, náušnice byly vysoké 3,1 a 3,4 cm a vyskytly se spolu s hrozníčkovou náušnicí, nožem a stříbrnými gombíky, z nichž jeden byl pozlacený a zdobený granulovanými pásy, druhý zdobený palmetami.

Košíčkové náušnice se podařilo objevit v počtu 9 kusů ve 3 hrobech (číslo 251, 308, 332). Jednalo se o hrob dítěte, ženy a dospělého jedince neurčeného pohlaví. Všechny náušnice byly stříbrné a vyskytovaly se u hlavy zemřelých. Všechny 3 hroby byly rozptýleny při J okraji pohřebiště.

Typ 9-21 je zastoupen 2 kusy z dětského hrobu 332. Jejich rozměry byly 2 a 2,5 cm a ani jedna se nedochovala v úplnosti. V hrobě se vyskytovaly spolu s gombíky zdobenými palmetami, s bubínkovými náušnicemi typu 9-7, košíčkovými náušnicemi typu 9-23, třemi noži, olivovitými a dalšími korálky a kováním vědérka.

Typ 9-23 reprezentují 3 kusy z hrobu 332. Jejich rozměry se pohybovaly mezi 3,2 a 3,6 cm, žádná z náušnic se nedochovala v úplnosti. Vyskytovaly se s výše zmíněnými předměty.

K *typu 9-26* náleží patrně košíčková náušnice z hrobu 251. Náušnice je necelá, její přiřazení k tomuto typu je hypotetické. Vyskytovala se společně s bubínkovými náušnicemi typu 9-6 a 9-15.

Typ 9-27 se podařilo objevit v počtu 2 kusů v hrobě 308. Jejich rozměry jsou 1,59 a 2,03 cm, spodní oblouk je zdoben filigránními drátky. Objevily se spolu s hrozníčkovými náušnicemi typu 8-10.

Jeden kus košíčkové náušnice z hrobu 332 je v natolik torzovitém stavu, že jeho typové zařazení nebylo možné.

Sloupečkové náušnice se vyskytly v počtu 5 kusů ve 2 hrobech (číslo 156 a 66). Jednalo se o hrob dítěte a ženy neurčeného věku. Ve 3 případech byla náušnice vyrobena z bronzu (156 a 2 kusy v hrobě 66), dvakrát ze stříbra (hrob 66), v obou hrobech ležela u hlavy zemřelého. Jeden hrob se nacházel při severním okraji pohřebiště, druhý při jižním.

Typ 10-12 je zastoupen 2 kusy v hrobě 66. Jedna z náušnic se rozpadla, dochovaná náušnice byla vysoká 1,3 cm. Typ se v hrobě objevil společně se sloupečkovými náušnicemi typu 10-14 a nožem, který se rozpadl.

Typ 10-13 se objevil v dětském hrobě 156, bronzová pozlacená náušnice se dochovala necelá, žádné další předměty se v hrobě nevyskytovaly.

Typ 10-14 se vyskytl v zastoupení 2 kusů v hrobě 66, náušnice byly vysoké 1,2 a 1,7 cm, obě byly vyrobeny z bronzu a postříbřeny. V hrobě se vyskytly s výše zmíněným typem 10-12 a nožem.

Prsteny se objevily v počtu 3 kusů v 3 hrobech (čísla 122, 125, 167). Jednalo se o hroby dětí (125 a 167) a ženy věkové kategorie adultus (122). Všechny byly vyrobeny

z bronzu a spočívaly na pravé ruce zemřelého. Jednalo se výhradně o štítkové prsteny s kosočtvercovým (hrob č. 167) nebo kosodélníkovým (hrob č. 122) štítkem s vybějeným ornamentem. V hrobě 122 se vyskytl spolu s podunajským šperkem typu 7-10, v hrobě 125 dohromady s noži, náušnicemi podunajského typu 7-1 a korálkem. Hrob 167 žádný další nález neposkytl.

Gombíky jsou zastoupeny 20 kusy z 11 hrobů (čísla 27, 31, 80, 96, 108, 112, 114, 119, 134, 266 a 332). Převážně šlo o hroby dětí (8 hrobů), 3 další hroby patřily ženám věkové kategorie adultus (hrob č. 31) a matusus (27 a 134). Z velké části byly stříbrné, jen 7 kusů bylo vyrobeno z bronzu. Nacházely se v horní části trupu či u hlavy. Hroby s gombíky se soustředily ve středové části nekropole.

Gombíky zdobené tepanými ornamenty se objevily v počtu 16 kusů v hrobech 27, 31, 80, 96, 112, 114, 134, 266 a 332. Z velké části byly vyrobeny ze stříbra, někdy zlaceného (č. 266, 332), 4 kusy byly bronzové zlacené (č. 112, 114). Rozměry tepaných gombíků se pohybovaly mezi 2 až 5 cm. Vyskytovaly se společně s veligradským šperkem (hrob č. 27, 80, 134, 332), noži (hroby č. 27, 80, 112, 114, 332), vědérkem (č. 80, 332), sekerkou (hrob č. 112) a korálky (hrob č. 332).

Gombík s granulovanou výzdobou se vyskytl v jediném exempláři v hrobě 27 společně se stříbrným tepaným gombíkem. Byl vyroben ze stříbra a silně pozlacen, vysoký 2,7 cm, zdobený svislými granulovanými pásy.

V hrobě č. 119 se objevil masivní *lucerničkový gombík*. Gombík je bronzový pozlacený, na spodku s modrým půlkruhovým sklem, kolem něhož jsou 4 kapkovité přihrádky pro skleněné vložky; ve dvou přihrádkách jsou dochovaná modrá skla, ze dvou vložky vypadly. Vysoký je 3,3 cm. V hrobě se jiná výbava nenašla. Pár analogických lucerničkových gombíků zdobených modrými sklíčky pochází z Pohanska u Břeclavi, z pohřebiště u kostela, z hrobu číslo 205 (*Kalousek 1971, 126- 127*).

V hrobě 108 byly nalezeny zlomky 2 bronzových gombíků, jejichž povrch je natolik poškozen patinou, že výzdobu není možné určit. Spolu s nimi se v hrobě vyskytly hrozníčkové náušnice, nůž a kování vědérka.

Gombíkům se naposledy věnovala H. Chorvátová (*Chorvátová 2008*), která ve své studii vyloučila funkci gombíků jako spínadel oděvu. Domnívá se, že gombíky mohly být našívány na ozdobné lemy tunik, popř. nošeny jako součást náhrdelníku, a jejich výskyt spojuje s elitou. Vzhledem k tomu, že se často objevují v dětských hrobech, mohou symbolizovat dědičnou příslušnost těchto dětí k vyšší sociální vrstvě a současně

představovat amulet se symbolikou nesmrtelnosti či věčného života (*Chorvátová 2008, 212- 215*).

Rolničky jsou na pohřebišti zastoupeny 2 kusy ze 2 dětských hrobů (č. 82 a 327). Oba hroby ležely blíže k jižnímu okraji pohřebiště. V obou hrobech ležela u pasu dítěte. V obou případech byla rolnička vyrobena ze železa, v hrobě 82 byla 3,9 cm vysoká, s kruhovým plechovým ouškem a obvodovým švem, uvnitř byly drobné kamínky. Rolnička byla obalená tkaninou a v hrobě byl spolu s ní i miniaturní nožík. V hrobě 327 byla rolnička nalezena ve zlomcích, vysoká byla patrně méně než 2,5 cm, na jednom zlomku byl patrný spoj obou polokoulí. Další přídavek hrob neobsahoval.

Původ rolniček je hledán v nomádkém prostředí a jejich význam v dětských hrobech vysvětlil Z. Smetánka jako ochranný prostředek, který svým zvukem chrání děti před zlými silami a nemocemi ohrožujícími jejich život (*Smetánka 1993*).

Korálky byly nalezeny v počtu 30 kusů v 5 hrobech (číslo 103, 125, 206, 317 a 332). Jednalo se o hroby dětí (125, 206, 332), ženy (103) a muže (317) věkové kategorie maturus. Hroby s korálky se nacházely po celé ploše pohřebiště, 2 byly při jižním okraji, 2 ve středové části pohřebiště, 1 při severním okraji. Korálky se nacházely u hlavy (hroby č. 103, 125, 317), na trupu (hroby č. 206, 332) a mezi nohama zemřelého (hrob č. 332). V naprosté většině se jednalo o korálky skleněné, jen v hrobě 103 se podařilo nalézt jeden korálek hliněný.

Podélně členěné korálky se objevily v počtu 5 kusů v dětském hrobě č. 332. Korály mají olivovitý tvar, členěny jsou čtyřmi rýhami, které na korálu vytváří 4 podélná žebra. Jeden z korálů je přepůlen. Čtyři celé korály jsou z průsvitného skla, největší má špinavě bílou barvu místy se zeleným odstínem, další 3 jsou zelené. Polovina korálu je z neprůsvitné, matné, tmavě hnědé sklovité hmoty. Dlouhé byly 2,8 cm, 2,2 cm, 1,96 cm, 1,63 cm a 1,4 cm. V hrobě se vyskytly společně s miniaturními korálky soudečkovitého a koláčkovitého tvaru. Hrob byl bohatě vybaven gombíky, bubínkovými a košíčkovými náušnicemi, noži a kováním vědérka.

Korálek olivovitý hladký je reprezentován jedním kusem z ženského hrobu č. 103. Korálek měl oblý, lehce dvojkonický tvar, dlouhý je 1,7 cm, šedohnědý. Vyskytl se společně s hliněným korálkem, keramickou nádobou, bronzovým háčkem a spirálkou.

Příčně členěné korálky jsou zastoupeny 3 kusy v dětských hrobech č. 125 a 206. V hrobě č. 125 se objevil korálek členěný dvěma příčnými rýhami, který jej dělí na tři části, je stříbřité barvy, kruhovitého průřezu, dlouhý 1,1 cm. V hrobě se vyskytl spolu s podunajským šperkem, štítkovým prstenem a dvěma noži. V hrobě č. 206 byl nalezen

1,9 cm dlouhý korál s plastickou šroubovicí, která korál příčně člení na několik částí. Korál měl hnědou barvu a v hrobě byl společně s dvojitým korálkem, který byl dlouhý 1,2 cm se stříbřitým povrchem, a s korálky koláčkovitého tvaru. Kromě korálků se v hrobě vyskytovaly hrozníčkové náušnice a šperk podunajského typu.

Kotoučkovité jednobarevné korálky se objevily v počtu 19 kusů v dětských hrobech č. 206 a 332. V hrobě 206 se jednalo o 5 korálů koláčkovitého tvaru o průměru 0,8 cm (1 kus), a 0,4 cm (4 kusy). Tvořily součást náhrdelníku s dvěma příčně členěnými korály- dvojitým a korálem s plastickou šroubovicí. 14 miniaturních korálků se podařilo objevit v hrobě č. 332. Jejich délka se pohybovala mezi 1,5 a 2,3 mm, byly zelené koláčkovitého až soudečkovitého tvaru. Mimo ně se v hrobě vyskytovaly také korály podélně členěné.

Na pohřebišti se vyskytl také korálek hliněný, dlouhý 0,3 cm, válcovitého tvaru, šedohnědé barvy. Korálek je dnes ztracený, v hrobě se vyskytl spolu s olivovitým hladkým korálem.

Do zvláštní kategorie patří korál z mužského hrobu č. 317. Korál se nacházel za lebkou zemřelého, je velký 3,25 cm z průsvitného zeleného skla, tvaru komolého kužele, zdobený příčnými esovitě prohnutými vložkami z bílé sklovité hmoty.

6.2. Výzbroj a výstroj

Zbraně a součásti výstroje se objevily v 24 hrobech (10% všech hrobů). Jednalo se o hroby mužů, dospělých jedinců neurčeného pohlaví, dětí, jedinců kategorie juvenis a v jednom případě (hrob č. 201) byla kostra určena jako ženská.

Meč je na lokalitě reprezentován dvěma kusy z hrobů č. 71 a 316 (neurčený dospělý jedinec a muž věkové kategorie adultus). Oba hroby se nacházely při jižním okraji pohřebiště. V hrobě č. 71 ležel meč u pasu zemřelého, jedná se o typ Petersen Y, čepel je na obou stranách členěna podélným žlabem. Meč je dlouhý 87,5 cm, z toho čepel 73,5 cm. Meč byl v dřevěné pochvě potažené tenkým železným plechem, spolu s ním se v hrobě vyskytly ostruhy, kování opasku a nůž. Hrob č. 316 obsahoval meč silně poškozený korozí, bez příčky a hlavice, takže jeho typové zařazení není možné. Ležel podél levé nohy zemřelého, levá ruka pak spočívala při hlavici meče. Hrob byl vybaven také ostruhami, kováními a přezkami a nožem.

Meč typu Y je ve velkomoravském prostředí velmi vzácný. Kromě Rajhradic se objevil jen ve Vranovicích (okr. Břeclav) (*Galuska 2001*) a hlavice tohoto typu se našla

v sídlištním kontextu v Mikulčicích (*Košta 2004, 16-19*). Naopak v Čechách je tento typ meče nejčastější (*Košta 2004, 87*). Meč typu Y pochází z Roztok- Žalova, libické akropole i z polohy Kánín, z Litoměřic- Starých Šancí, Libkovic a meče tohoto typu jsou uloženy také ve sbírkách hradu Křivokláta a v muzeu v Teplicích bez udání místa původu (*Košta 2004, 15-16*).

Kopí se objevilo jen v 1 hrobě (č. 111). Leželo u hlavy dospělého jedince neurčeného věku a pohlaví. Je asymetricky kosodélníkové s širokou tulejí (3cm), dlouhé 26 cm. Tulej zaujímá přibližně třetinu délky kopí, list je široký až 4 cm, kopí je tedy zařaditelné do typu 15-24 dle Dostála. Hrob žádné další nálezy neobsahoval. Hrob se nacházel na východním kraji pohřebiště.

Sekera se na nekropoli našla v zastoupení 6 kusů v hrobech mužů kategorie adultus a maturus (č. 314, 315), neurčeného dospělého jedince věkové kategorie adultus (hrob č. 26), nedospělého jedince ve věku 16 až 18 let (č. 208), dítěte (hrob č. 112) ve věku 4 až 5 let a v jednom případě (hrob č. 201) se jednalo o kostru, která byla antropologicky určená jako žena. Čtyři hroby se sekerami se nacházely v severní polovině pohřebiště, zbylé dva naopak na jižním okraji nekropole. Většinu seker představují bradatice (typ 15-6, 15-7, 15-8 dle Dostála), další dvě pak patří k typu seker s protáhlým ostřím.

Typ 15-7 reprezentují 2 kusy z hrobů č. 112 a 201. Dlouhé byly 10,8 cm a 11,2 cm a obě se nacházely při pravé noze ve výši kolene kostry, ostřím směrem ven z hrobové jámy. V dětském hrobě č. 112 se kromě sekery našel pár bronzových zlacených gombíků s nožem, v hrobě č. 201 hřebíky od rakve a nůž.

Typ 15-8 je zastoupen jedním kusem z mužského č. 314. Exemplář je 11,1 cm dlouhý, v násadním otvoru se objevily zbytky dřeva a na plošce bříty zbytky řídkého gázovitého plátna. Sekera se nacházela při pravém kyčelním kloubu na vnitřní straně nohy, ostřím směřovala do rozkroku zemřelého. Mimo sekeru se v hrobě našla šipka, drobný železný hrot a nůž.

Bradatice reprezentuje také sekera z hrobu č. 26, která je však v natolik torzovitém stavu, že není možné ji blíže typově zařadit. Sekerka ležela při pravé stehenní kosti zemřelého, ostří směřovalo k chodidlům. Spolu se sekerkou se v hrobě našel nůž.

Typ 15-11 se objevil ve 2 hrobech, a to v č. 208 a 315. Sekery jsou dlouhé 11,7 cm a 13 cm. V hrobě 208 se sekera nachází při levé noze, ostří směřuje k tělu, v hrobě 315 při pravé noze, ostří opět směřuje k tělu, topůrko zřejmě mířilo do dlaně. Hrob 208

obsahoval kromě sekery nůž, hrob 315 byl bohatší; našel se v něm kromě sekery nůž, ostruhy a kování vědra.

Šipky se objevily v celkovém počtu 2 kusů v hrobech č. 155 a 314. V obou případech se jednalo o hroby mužů věkové kategorie matusus. Hroby se nacházely každý na opačném okraji pohřebiště, jeden (č. 155) při severním, jeden (č. 314) při jižním. V jednom případě se jedná o šipku s tulejkou, v druhém o rombickou šipku.

Typ 15-18 představuje šipka z hrobu č. 314, dlouhá 8,2 cm, rozlomená na 2 kusy. Šipka se nacházela u pasu, vně pravé ruky. Spolu s ní byla v hrobě bradatice, drobný hrot s tulejkou a nůž.

Typ 15-20 se vyskytl v hrobě č. 155, kde šipka ležela při hlavě zemřelého. Byla 5,3 cm dlouhá, měla odlomenou špičku a v hrobě se objevila spolu s kosou, keramickou nádobou, nůžkami a blíže neidentifikovatelným železným hranolem.

Ostruhy se objevily v celkovém počtu 32 kusů v 17 hrobech. Jednalo se o hroby mužů věkové kategorie adultus (č. 52, 53, 54, 60, 124, 248, 315 a 316) a matusus (č. 1, 73, 193 a 317), muže neurčeného věku (č. 301), dospělé jedince neurčeného pohlaví (č. 71, 229), jedince věkové kategorie juvenis (hrob č. 235) a dětský hrob č. 212. V naprosté většině byly ostruhy v hrobě v páru, jen v hrobech č. 54 a 235 se našlo jen po jedné ostruze. Ležely obvykle ve funkční poloze u nohou nebožtíka, najdou se ale i výjimky. V hrobě č. 73 se ani jedna ostruha nenalezala u nohou, nýbrž jedna ležela mezi stehenními kostmi nebožtíka, druhá při stěně hrobové jámy v úrovni levé ruky. Hrob však byl značně protkán norami, které s největší pravděpodobností polohu předmětů ovlivnily. V hrobě č. 229 se jedna z ostruh, která snad původně ležela u levé nohy, objevila u stehenní kosti pravé nohy. Je otázkou, do jaké míry to souvisí se zvláštní polohou těla zemřelého, který měl obě nohy pokrčené a odtažené kolena od sebe. V hrobě 235 ležela ostruha vně pravé nohy, blíže ke stěně hrobové jámy. Na pohřebišti se nachází v podstatě 2 koncentrace hrobů s ostruhami, a to 11 hrobů se nachází v severní části pohřebiště, dalších 6 hrobů vytváří nepravidelný oblouk při jižním kraji nekropole. Všechny ostruhy byly vyrobeny ze železa.

Typ 16-1/2 používám jako označení všech ostruh s nýty umístěnými příčně k rameni, neboť se domnívám, že ilustrace v Dostálově publikaci neumožňuje detailnější členění do typů 16-1 a 16-2 vzhledem k zachovalosti nalezených ostruh. Na druhou stranu nechci kvůli jednotě typologického členění používat jiné označení, než toto kódové. Tento typ byl téměř výhradním typem ostruh na lokalitě. Ostruhy, které je možno zařadit do této kategorie se našly v hrobech č. 1, 53, 54, 73, 212, 229, 301, 315,

316, 317 a snad i 193. V hrobě č. 1 se spolu s tímto typem ostruh objevily průvlečky a nákončí, které mají přímý vztah k ostruhám, a nůž; v podstatě totožnou sestavu obsahoval i hrob 53. Hrob 54 obsahoval kromě ostruh kování opasku a nůž, hrob č. 193 keramickou nádobu, nůž a kování související s ostruhami. Hrob č. 212 obsahoval kromě ostruh 2 nože a kování. V hrobě 301 bylo kromě kování souvisejících s ostruhami kování vědérka. Hrob č. 315 poskytl vedle nálezů ostruh také nález nože, sekery a kování vědra. Velmi bohatě vybavený byl hrob 316, který kromě ostruh tohoto typu obsahoval meč, šipku, 2 nože a řadu kování souvisejících jak s ostruhami, tak s mečem. Hrob 317 byl vedle ostruh s kováními vybaven nožem a velkým korálem. Hroby č. 73 a 229 obsahovaly jen ostruhy.

Typ 16-6, tedy typ ostruh s prodlouženými bodci, se objevil ve 3 hrobech, a to č. 52, 60 a 248. Hrob 52 obsahoval kromě nich nůž a přezku, v zásypu se nacházelo kování vědérka, které se našlo pohromadě s ostruhami také v hrobě č. 60. V hrobě 248 se ostruhy našly spolu s kováními, které s nimi souvisely, a s nožem.

Další ostruhy nebylo možno vzhledem k jejich torzovitosti spolehlivě typově zařadit. Jen malé zlomky ostruh obsahovaly hroby č. 124, 235 a bohatý hrob 71.

Pokud bylo možno určit, na lokalitě se objevily jen ostruhy s nýty příčnými k rameni, a to s krátkým i prodlouženým bodcem. Ostruhy s nýty umístěnými podélně s ramenem či páskové ostruhy se na pohřebišti nevyskytly ani jednou.

Kování a součásti řemenů se dají rozdělit do dvou kategorií, a to na kování, která souvisejí s opaskem, a kování související s ostruhami. Různá kování a součásti řemenů, tj. přezky, průvlečky a nákončí se našly celkem v 16 hrobech. Obvykle souvisely s ostruhami a zbraněmi, proto se opět nacházejí zejména v hrobech mužů, méně často v hrobech nedospělých jedinců. Jejich umístění v hrobě snad většinou odpovídá funkční poloze kování, jak se nosilo v živé kultuře.

Kování související s ostruhami se našla v 9 hrobech (č. 1, 53, 193, 212, 248, 301, 315, 316 a 317). Jednalo se o hroby mužů věkových kategorií adultus i maturus, v jednom případě o dětský hrob (č. 212). Jednalo se o oválné přezky v různém stupni dochování (v hrobech 193, 212, 301, 315, 316, 317) o rozměrech pohybujících se mezi 2,3 a 4,3 cm, obdélníkové průvlečky (hroby č. 1, 53, 193, 212, 248, 301, 315, 316, 317) o rozměrech od 1,6 cm do 2,5 cm a obdélná nákončí s dvěma či třemi nýty (v hrobech č. 1, 193, 212, 248, 316) o rozměrech mezi 1,2 a 2,7 cm. Všechna kování, která se našla společně s ostruhami, byla vyrobena ze železa.

Kování související s opaskem byla identifikována v 5 hrobech (č. 18, 54, 71, 235 a 323). Jednalo se o hroby mužů věkových kategorií *adultus* i *maturus*, dospělého jedince neurčeného věku a pohlaví (č. 71) a jedince ve věku 14 až 15 let (č. 235). V hrobě č. 18 se našly pozůstatky železné 1,5 cm široké přezky, která snad souvisí s opaskem, na němž byl připevněn nůž. Hrob č. 54 obsahoval soupravu kování, která byla analogická té, která v hrobě č. 71 doprovázela meč. Jednalo se 7,4 cm dlouhé kování s průvlečkou, 2 obdélná nákončí o rozměrech 4 a 4,1 cm a dvojdílné otevírací kování dlouhé 6,8 cm. Všechna kování byla zdobena plastickou rozetou. Na takto zdobeném opasku byl však oproti hrobu č. 71 zavěšen pouze nůž. V hrobě č. 71 bylo nalezeno oválné, podélně prohnuté železné kování s dvěma žlábkami s nýty, dlouhé 5,4 cm, dále železné kování s průvlečkou sestávající z čtvercové ploténky s otvory pro nýty, krátkého krčku a z elipsovitého poutka, původně dlouhé 6,9 cm a nakonec obdélníkové kování s otvory pro nýty v příčném žlábkou, dlouhé 2,9 cm. V hrobě č. 235 se spolu s nožem objevilo drobné železné kování uprostřed obloukovitě prohnuté s háčkem na jednom konci, dlouhé 5,9 cm. Nejvýznamnější nález poskytl hrob č. 323, který obsahoval luxusní bronzové nákončí a bronzovou přezku. Nákončí bylo obdélníkové, na lící straně zdobené listy ve třech polích, která jsou rozdělena křížem, nad nímž je vyryto písmeno *chí* (*Staňa 2006, 162*). Rub je hladký. Nákončí bylo na řemen uchyceno třemi nýty. Přezka byla obdélníková s trojúhelníkovým trnem a týlní destičkou se dvěma nýty. Na takto zdobeném opasku byl uchycen nůž, jiný nález nebyl v hrobě objeven. Nákončí je zdobeno křesťanskými motivy stromu života a stavby, kříž uprostřed je pak součástí obou motivů, takže je vlastně spojuje (*Ungermaň 2001*).

Další kování se našla bez zřejmého vztahu k těmto dvěma skupinám. V hrobě č. 35 leželo u hlavy zemřelého obdélné kování dlouhé asi 7,3 cm, u hlavy se kování našlo také v hrobě č. 71. V hrobě č. 52 byla oválná přezka spolu s nožem a vědérkem u nohou nebožtíka blíže ke stěně hrobové jámy. Zajímavý jev představují kování, které se nacházely v oblasti kolen zemřelých a jejich vztah k opasku či ostruhám není příliš jasný. Jedná se o hroby 53, 316 a 317. V hrobě č. 53 ležely na holeních 2 půlkruhové přezky, dlouhé 4,2 cm. V hrobě č. 316 ležely 2 přezky s průvlečkami u pravého kolena, další oválná železná přezka a kování, zdobená plastickými pásky, byly mezi mečem a levým femurem a nejspíš měly nějaký vztah k pochvě meče. Železné oválné přezky byly nalezeny také u kolen kostry v hrobě č. 317. U kolen ležel také meč, přezky tedy snad mají nějaký vztah k němu.

6.3. Nástroje a předměty každodenní potřeby

Nože se na lokalitě vyskytly v počtu 98 kusů pocházejících z 84 hrobů (tj. 35% všech hrobů). Jednalo se o hroby mužů (26 hrobů, tj. nůž se vyskytl v 84% vybavených mužských hrobů), žen (18 hrobů, tj. 64% vybavených ženských hrobů), dospělých jedinců neurčeného pohlaví (9 hrobů, 64% vybavených hrobů), nedospělých jedinců (9 hrobů, také 64%) a dětí (22 hrobů, tj. 51% vybavených dětských hrobů). Nože se obvykle v hrobě nacházely po jednom kuse, ale i po dvojicích a v jednom případě po trojici (hrob č. 332). Obvykle ležely v oblasti pasu (69 kusů), v oblasti nohou (17 kusů), u hlavy (2 kusy, hroby č. 107 a 118), výše na trupu spočívaly 2 kusy (hrob č. 27 a 210), při levé ruce ležely 2 nože (hroby č. 1 a 123), u pravého ramene jeden nůž (hrob č. 316), stejný počet byl u levého ramene (č. 196). Ve čtyřech případech (hrob č. 26, 52, 85 a 181) nebyla poloha nože určena. Nože se v hrobech vyskytovaly společně s veligradským (hroby 27, 80, 108, 147, 210, 310, 332) i podunajským (hroby 125, 310) šperkem, s gombíky (č. 27, 80, 108, 112, 114, 332), prstenem (hrob č. 125), rolničkou (hrob č. 82), s korálky (č. 125, 317, 332), s keramikou (č. 193), vědry (č. 14, 36, 44, 52, 80, 108 a 332), ocílkami (č. 18, 57 a 118), s břitvou (hrob č. 263) a nejčastěji se zbraněmi a součástmi výstroje (hroby č. 1, 26, 52, 53, 54, 71, 112, 124, 193, 201, 208, 212, 235, 314, 315, 316 a 317).

Základní rozdělení nožů provádím podle délky nože. Jsem si vědoma skutečnosti, že se jedná o členění z velké části umělé a že vytváření hranic mezi jednotlivými kategoriemi je jen pomůckou pro lepší třídění materiální kultury. Podle délky člením do kategorií jen ty nože, u nichž bylo možno délku odpovědně určit, nože, které jsou v natolik torzovitém stavu, že určení jejich rozměrů by bylo jen hrubým odhadem, do přehledů nezahrnuji. Tam, kde je v katalogu uvedena původní délka nože před konzervací, používám ji. Mezi nože, u kterých nebylo možno délku nože odhadnout, patří nálezy z hrobů č. 14, 26, 36, 37, 49, 51, 52, 66, 71, 72, 78, 80, 85, 110, 114, 116, 125, 140, 210, 220, 224, 223, 249, 263, 267, 271, 289, 292, 310, 311, 313, 316, 321, 328 a 332, tedy 36 kusů (cca 37% všech nožů). U zbývajících 62 nožů (63% všech nožů) byla délka určena.

Do 10 cm délky se vešlo 19 nožů (tedy přibližně 31% nožů s určenou délkou). Nejmenší dosahovaly délky pouze 4,6 cm (hroby č. 82, 179), naopak nejdelší nůž z této kategorie, stojící na hranici s druhou kategorií (9,7 cm), se našel v hrobě 38. Nože této skupiny se objevily v hrobech hlavně nedospělých jedinců věkových kategorií infans a

juvenis (10 hrobů, tj. 11 nožů), ale i žen (4 hroby), mužů (2 hroby) a dospělých jedinců neurčeného pohlaví (2 hroby).

Délky 10 až 15 cm dosáhla naprostá většina nožů, a to 33 kusů (asi 53% nožů s určenou délkou). Nacházely se v hrobech jedinců věkových kategorií infans a juvenis (11 hrobů), žen (5 hrobů), mužů (16 hrobů) a dospělého jedince neurčeného pohlaví (1 hrob).

Nad 15 cm bylo dlouhých 10 nožů (cca 16% nožů s určenou délkou). Nacházely se v hrobech dětí (1 hrob- č. 125), jedinců věkové kategorie juvenis (2 hroby, č. 235 a 331), žen (hrob č. 326), ale především mužů (5 hrobů). Nejdelší nůž (20,6 cm) se objevil v hrobě dospělého jedince neurčeného pohlaví (hrob č. 126).

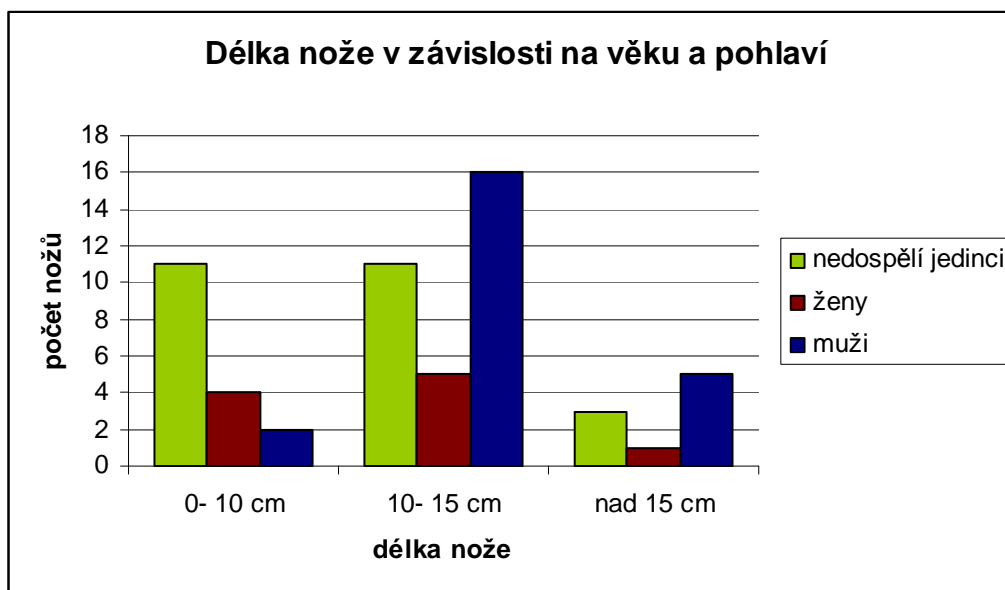
Zvláštní tvary se objevily v několika hrobech. Krevní rýhu měly nože z hrobů č. 36, 38, 223 a 252. V dětském hrobě č. 223 se nacházel 6 cm dlouhý zlomek čepele s výraznou krevní rýhou, v dětském hrobě 252 byl krevní rýhou opatřen jeden ze dvou tam nalezených nožů. Nůž měl odlomenou špičku, přesto však dosahoval délky 13,7 cm. Čepel nože s výraznou krevní rýhou, dlouhá 9,7 cm, se objevila také v hrobě 38 17-19 let starého jedince. V ženském hrobě č. 36 se našly zlomky nože s krevní rýhou spolu s vědérkem, oba nálezy se však rozpadly. Pozoruhodná je preference mladých jedinců a naopak úplná absence mužů vybavených těmito noži, ačkoliv tyto nože mohou být též považovány za válečné (*Dostál 1966, 74*). Je nutné také poukázat na fakt, že hroby s noži opatřenými krevní rýhou už neposkytly žádný další nález předmětu, který by mohl ukázat na pohlaví či sociální status zemřelého nedospělého jedince.

Celkem 3 nože byly opatřeny příčkou při trnu. Jednalo se o nože z hrobů č. 208, 271 a 326. V hrobě č. 208 byl pohřben jedinec starý 16 až 18 let, nůž byl dlouhý 11,2 cm, příčka měla rozměry 1,4 x 0,6 cm. Spolu s nožem byla v hrobě uložena sekera. Příčku u trnu měl také nůž z dětského hrobu č. 271, který se byl v hrobě uložen spolu s druhým nožem. Ženský hrob č. 326 obsahoval 15 cm dlouhý nůž s výraznou oválnou příčkou.

Některé nože měly hřbet zalomený tak, že se směrem ke špičce skláněl. Takové nože se objevily celkem ve 4 hrobech (č. 24, 193, 314 a 317). Jednalo se výhradně o hroby mužů věkové kategorie matusus. V hrobě č. 24 se našel pouze tento nůž, v hrobě č. 193 nádoba a ostruhy s přezkami a průvlečkami. Hrob č. 314 obsahoval kromě nože sekerku a šipku, hrob č. 316 meč, ostruhy a kování.

V ženském hrobě č. 57 se objevil nůž s obloukovitě vypouklým hřbetem, dlouhý 7,5 cm. V hrobě se kromě něj našla ocílka a rohovcové ústěpy.

Nůž se jako součást hrobové výbavy objevil vždy v nadpoloviční většině vybavených hrobů jedné kategorie, jak bylo uvedeno výše. U dětí jím bylo vybaveno přes 50% hrobů, které poskytly výbavu, hroby s nálezy nedospělých jedinců, žen a jedinců neurčeného pohlaví měly nůž v 64% případů. Nůž se však objevil v 26 mužských hrobech z 31 vybavených, tj. v 84% vybavených mužských hrobů! Je možné tedy poukázat na určitou preferenci nože ve výbavě mužů oproti jiným kategoriím. S tímto jevem snad souvisí fakt, že existuje určitá závislost délky nože na věku a pohlaví. Kratší nože vlastnili především děti a nedospělí jedinci, delší nože muži. Na tento jev poukazuje následující graf.



Graf č. 11

Část nožů představuje zajisté předmět každodenní potřeby, zejména nože z hrobů žen, část z nich však může být součástí bojovnícké výbavy zeměděleho. Je nutné opět připomenout, že se jedná o členění umělé a délka nože nemusí nutně vypovídat o jeho funkci v živé kultuře. Přijmeme-li však tvrzení B. Dostála (*Dostál 1966, 74*), že k bojovým nožům můžeme počítat nože větších rozměrů (15- 20 a více cm), pak na rajhradické nekropoli bylo bojovými noži vybaveno 10 jedinců, zejména mužů, kteří kromě nože měli ve výbavě meč a ostruhy (hrob č. 316) nebo jen ostruhy (hrob č. 1) či vůbec žádnou další zbraň (hroby č. 24, 118, 123). Dítě z hrobu 125 bylo vybaveno štítkovým prstenem, náušnicemi podunajského typu a korálkem, nedospělý jedinec z hrobu č. 235 ostruhami a vaječnými skořápkami. Vlastník nejdelšího nože na lokalitě z hrobu č. 126, stejně jako jedinci z hrobů č. 326 a 331, nebyl žádným dalším předmětem vybaven. Délce „bojových“ nožů (délky od 14,5 do 14,9 cm) se blíží i nože

z dětských hrobů č. 9 a 324, ženského hrobu č. 14 a mužských hrobů č. 18, 53, 314 a 323.

Ocílky se na lokalitě vyskytly v počtu 3 kusy, a to z hrobů č. 18, 57 a 118. Jednalo se o hroby mužů (18 a 118) a ženy (57) věkové kategorie matusus. V jednom případě se ocílka našla u pasu, v jednom u pravého femuru a jednou u hlavy zemřelého. Ocílka z hrobu č. 18 byla 9,1 cm dlouhá, měla rozšířený střed a zkrácená ramena a v hrobě se nacházela společně s rohovcovými úštěpy, exemplář z hrobu 57 byl dlouhý 9,5 cm, měl lyrovitý tvar a v hrobě se objevil dohromady s rohovcovými úštěpy a nožem s vypouklým hřbetem. V hrobě č. 118 se našla neúplná ocílka trojúhelníkovitého tvaru, dlouhá asi 7 cm. Spolu s ní se v hrobě nacházel rohovcový úštěp a 2 nože. Na pohřebišti nevytvářely hroby s ocílkou žádnou koncentraci, nýbrž byly rozptýleny jak ve středové části, tak na východním a severním okraji nekropole.

Vědro jako součást hrobové výbavy se objevilo v 13 hrobech (č. 14, 36, 44, 52, 60, 80, 87, 106, 108, 254, 301, 315 a 332; tj. přibližně 5% všech hrobů). Jednalo se o hroby dětí (4 hroby), žen (2 hroby), mužů (5 hrobů) a dospělých jedinců neurčeného věku a pohlaví (2 hroby). Věderko obvykle stálo u levé nohy zemřelého (6 případů) či u pravé nohy (4 případy) nebo obecně ve spodní části jámy (3 případy). Je tedy zřejmé, že uložení věderka se váže na oblast nohou, v žádné situaci se neobjevilo v horní části jámy. Koncentraci hrobů s věderky můžeme sledovat v jižní polovině pohřebiště, blíže jeho středu. Hroby s vědry se však objevily i v severní části nekropole (2 hroby).

Věderka s úzkými obroučkami se objevila v 6 hrobech (č. 44, 52, 60, 301, 315 a 332). Pokud je uvedeno, šířka obrouček se pohybovala mezi 4 mm až 2,9 cm, přičemž na jednom věderku mohly být i různě široké obroučky současně. Pokud byly zachovány rukojeti vědérek, byly knoflíkovitě ukončeny (nálezy z hrobů č. 52, 60, 301 a 315), závěsná kování měla obvykle lichoběžníkový tvar a boční ramena. Tato věderka se objevila pohromadě s noži (hrob č. 44, 52, 315, 332), ostruhami (č. 52, 60, 301, 315), sekerou (č. 315) i šperky veligradského typu, gombíky a korálky (hrob č. 332).

Plášťová věderka se našla taktéž v 6 hrobech (č. 80, 87, 106, 108, 254 a snad též 14). Opět převažovala rukojeť zakončená knoflíky (hroby č. 14, 80, 254), objevila se však i rukojeť hákovitě ukončená (hrob č. 87). Závěsná kování byla lichoběžníková (hroby č. 14, 87) nebo obdélná (hrob č. 254). Tato věderka se v hrobech nacházela spolu s noži (hroby č. 14, 80,), háčkem a jehlou (hrob č. 14) i s veligradským šperkem a gombíky (č. 80, 106, 108).

Vědérko z ženského hrobu č. 36 se spolu s nožem ihned rozpadlo, takže jeho typové zařazení není možné.

Břitva se objevila v ženském hrobě č. 263. Jednalo se o 8,3 cm dlouhý zlomek čepele s částí pochvy. Nacházela se u pasu spolu s dvěma noži.

Mezi toaletní předměty je snad možno zahrnout i předmět z dětského hrobu č. 77, který měl podobu masivní železné tyčinky kruhovitěho průřezu přecházející v čepel podobnou nožíku. Předmět je dlouhý celkem 8,8 cm.

Nůžky se vyskytly v mužském hrobě č. 155. Zachovala se jen polovina ramene s lehce ven vyhnutým nasazeným obloukem, dlouhé byly 6,4 cm. Ležely na vnitřní straně pravého femuru, v hrobě se našla také kosa, rombická šipka a keramická nádoba.

Kosa se našla v hrobě č. 155. Šlo o zlomek břitu s trnem, rozpětí měla asi 11,1 cm. Ležela u pravého kolena zemřelého, v hrobě byly výše zmíněné nůžky, nádoba a šipka.

Bronzový rybářský háček se podařilo nalézt v ženském hrobě č. 14. Byl vyroben ze silnějšího tordovaného drátu, byl zahrocen, opačný konec je roztepan a svinut v očko. Háček je dlouhý 4,5 cm, v hrobě ležel u pasu zemřelé spolu s jehlou, v hrobě se dále našly 2 nože a kování vědérka.

Bronzová jehla se objevila v hrobě č. 14, dlouhá byla 3,7 cm, na jednom konci zahrocená, na druhém roztepaná. Ležela u pasu zemřelé spolu s výše zmíněným háčkem.

V dětském hrobě č. 9 se našla skoba, která ležela u trupu dítěte a nemá tak pravděpodobně s konstrukcí hrobové jámy nic společného. V hrobě se pozůstatky rakve nenašly. Skoba je jednoramenná, dlouhá 8 cm a v hrobě se vyskytla společně s nožem.

V hrobě č. 18 se našla bronzová rukojeť snad nože. Rukojeť má elipsovité zploštělý tvar, členěný na 8 podélných plošek. Dlouhá je 4,9 cm. Hrob obsahoval i nůž, ke kterému měla patřit.

Keramika se našla celkem v 7 hrobech (č. 103, 155, 193, 216, 239, 262 a 336; tj. cca 3% všech hrobů). Jednalo se o hroby dětí (2 hroby), jedince věkové kategorie juvenis (1 hrob), hroby mužů (2 hroby), ženský hrob a dvojhrob ženy s dítětem (č. 239). Hroby s keramikou nevytvářely na pohřebišti žádné koncentrace, byly pravidelně rozloženy ve středové a severní části pohřebišť. Keramické nádoby ležely u levé nohy zemřelého (3 případy), u pravé nohy (1 případ), v hrobě č. 103 byla nádoba rozbitá mezi kamenným obložením hrobu, v hrobě č. 193 ležela nádoba na desce rakve obrácená dnem vzhůru, v dvojhrobě č. 239 stála nádoba na stupni při stěně, nad hlavou ženy.

Nádoba z hrobu č. 103 je 24,5 cm vysoká, má vysoko položenou maximální výduť, válcovitě seříznutý okraj, světle hnědý povrch s šedými skvrnami. Pod okrajem byla zdobena vlnicí, níže byly rýhy. Dle Stani nádoba v souboru chybí, k dispozici není ani její vyobrazení.

Hrob č. 155 obsahoval 12,5 cm vysokou, ze střepů slepenou nádobu šedé barvy s hnědými skvrnami. Nádoba byla vyrobena ze zrnitého materiálu se slabou příměsí slídy, byla slabě vypálená. Výzdobu tvořily 4 žlábků nad maximální výduť, níže hřebenová vlnice. Na dně snad nezřetelná značka.

V hrobě č. 193 se našla spodní asi 1/3 nádoby, vysoká max. 16,5 cm, šedohnědé barvy z písčitého materiálu. Zdobena byla drobným žlábkem, pod kterým byl pás šikmých, vedle sebe kladených vrypů, pod maximální výduť hřebenovou vlnicí mezi dvěma pásy rýh.

Nádoba z hrobu č. 216 je slepená ze střepů a doplněná, povrch má skvrnitý, světle hnědý a šedohnědý. Zdobená je hřebenovou vlnicí ve třech pásech, mezi nimiž jsou dva pásy rýh. Na dně nádoby je důlek.

Z hrobu č. 239 pochází 12,5 cm vysoká, tmavě šedohnědá, dobře vypálená nádoba, zdobená pod okrajem hřebenovou vlnicí a pod ní širokým pásem rýh. Na vnitřní straně pod okrajem jsou drobné kroužky. Na dně nádoby se nachází čtvercová značka.

V hrobě č. 262 se podařilo nalézt štíhlou, 14 cm vysokou nádobu šedohnědé barvy s drsným povrchem obsahujícím stopy po modelování prsty. Nádoba je dobře vypálená, zdobena je širokým pásem rýh na maximální výduť. Na dně je důlek.

Hrob č. 336 obsahoval mísovitou nádobu, 7,9 až 8,2 cm vysokou. Měla drsný hnědý povrch, uvnitř se zřetelnými stopami po páscích, materiál byl zrnitý, dobře vypálený. Povrch nádoby zdobí nepravidelná vlnice.

Zlomky keramiky se objevily také v zásypu hrobů č. 148, 159 a 332. V hrobě č. 148 se jednalo o střep od okraje slepený ze 7 zlomků. Střep byl zdoben vlnicí, rýhami, pod nimi další vlnicí a nakonec opět rýhami. Dle Stani se jedná o střep z nádoby typu SZ 1/54. V zásypu hrobu č. 159 se našly dva střepy ze zrnitého materiálu dobře do šeda vypáleného. Zdobené byly rýhami a hřebenovou vlnicí. Dva keramické zlomky se našly také v hrobě č. 332. Jeden střep pocházel od okraje, byl ze zrnitého materiálu, dobře vypáleného, zdobený vlnicí a rýhami. Druhý zlomek pochází od dna, je jemně drsný, dobře vypálený, zdoben je dvěma otřelými rýhami. Podle Stani jsou oba střepy blízké okruhu typu SZ 1/54.

Je zajímavé, že ačkoliv se nacházíme v oblasti rozšíření blučinského typu (*Mazuch 2000, 8; Poulík 1948, 85*), nádoby této charakteristiky (vysoké štíhlé nádoby, kvalitní, zdobené jednoduchými rytými vlnicemi v kombinaci s rytou spirálou; dle *Mazuch 2000, 12-13*) se na pohřebišti nenacházejí. Blučinskému typu je příbuzná skupina SZ 1/54, vyčleněná Č. Staňou na základě materiálu z výzkumu na hradišti Staré Zámky u Líšně. K tomuto typu náleží dle Č. Stani keramické zlomky ze zásypu dvou hrobů (č. 148 a 332), avšak žádná celá nádoba.

Připočteme-li k hrobům s keramickými nádobami hroby vybavené vědry, zjistíme, že na lokalitě bylo nádobou vybaveno celkem 20 hrobů, což představuje pouhých 8% všech hrobů na pohřebišti.

6.4. Další inventář

Skořápky ze slepičích vajec v počtu dvou kusů pocházejí z hrobu č. 235. Jedná se o hrob mladého jedince ve věku 14 až 15 let. Vajíčka ležela u hlavy zemřelého a v hrobě se mimo ně vyskytl nůž a ostruhy.

Vaječné skořápky se v raně středověkých hrobech vyskytují snad jako symbol věčného života, mají význam předání živé síly, posílení. Jejich výskyt není vázán na žádnou věkovou skupinu ani pohlaví zemřelého. Objevují se v chudých i bohatých hrobech a charakterističtější jsou pro venkovská pohřebiště, nevyhýbají se však ani nekropolím patřícím lokalitám centrálního významu (*Smetánka 1998*).

V dětském hrobě č. 325 se našel kamenný závěsek kosodélníkového tvaru, vyrobený z plochého oblázku okrové barvy, s kruhovým otvorem při krátké, tenčí straně. Dosahoval maximální délky 3,9 cm. Spočíval na hrudi dítěte a snad plnil funkci amuletu. Žádný další nález hrob neposkytl.

Kamenná štípaná industrie se našla v hrobech č. 18, 57, 118, kde tvořila příslušenství k ocílkám, které byly v těchto hrobech nalezeny. Surovinou byl rohovec či křišťál (hrob č. 18).

Textil se objevil v 13 hrobech (č. 52, 53, 60, 75, 82, 124, 310, 314, 315, 316, 317, 323 a 327) v korozních vrstvách železných předmětů. Jednalo se zejména o tkaniny plátňové vazby (nálezy z hrobů č. 53, 60, 75, 314, 315, 316, 317, 323), ale i vazby keprové (hroby č. 315, 316, 317), sukna (hrob č. 316) či plsti (č. 317). Zlomky textilií z hrobů č. 52, 310, 316, 327).

Pozůstatky kůže se podařilo nalézt na předmětech pocházejících z 10 hrobů (hroby č. 53, 71, 124, 301, 314, 315, 316, 317, 323 a 332). Zbytky kůže a řemínků se nacházely při kováních, ostruhách, na meči z hrobu č. 316, na nožích a v dalších zlomcích rzi.

Některé předměty není možno přesněji interpretovat. Jedná se např. o zahrocenou železnou tyčinku z hrobu č. 118, dlouhou 5cm, či o zlomek drobného zahroceného předmětu z hrobu č. 123. V hrobě č. 314 se objevil drobný železný hrot s tulejkou.

III. INTERPRETACE

1. Prostorová analýza

Rajhradické pohřebiště se nachází kolem kóty 213, 280 m n. m. a sestává z 239 raně středověkých hrobů (viz plán, příloha č.). Nekropole zaujímá nepravidelně trojúhelníkovitou plochu maximálně 70 m dlouhou a 42 m širokou, o rozloze asi 2 100 m². Plošina umožňovala dostatek místa pro šíření hrobů na všechny strany. Půdorys pohřebiště je uzavřený, ojedinělý hrob mohl dle Č. Stani uniknout ve východním rohu, zatímco ostatní okraje pohřebiště jsou jisté, neboť tam byly odkryty dostačující plochy (Staňa 2006, 21- 22).

Hroby na pohřebišti se jen výjimečně navzájem porušovaly, což může ukazovat na to, že byly ve své době nějak povrchově označeny. Jedná se o celkem 8 hrobů v superpozicích (hroby č. 155 a 157, č. 161 a 162, č. 228 a 229, č. 275 a 281). Tyto hroby se na lokalitě nacházejí v její západní a severní části, vytvářejí oblouk při severozápadním okraji nekropole (viz příloha č.). Vzhledem k tomu, že tyto superpozice nejsou vyvolány nedostatkem místa na ploše pohřebiště a naopak dvojice (snad kromě té západně položené) mají kolem sebe dostatek volného prostoru, přichází v potaz myšlenka, že byly vedle sebe vyhloubeny, snad v krátkém časovém horizontu, oba hroby záměrně. Snad se jedná o příbuzné osoby. Dvojici pohřbenou v hrobech č. 155 a 157 představuje muž věkové kategorie maurus I s jedincem ve věku 12 až 16 let. V hrobech č. 161 a 162 byla pohřbena žena věkové kategorie adultus II a nedospělý jedinec ve věku 16 až 17 let. Dvojici z hrobů č. 228 a 229 představuje žena a jedinec neurčeného pohlaví, oba věkové kategorie maurus I. Ostruhy v hrobě 229 však ukazují, že se nejspíš jedná o muže. V hrobě č. 275 byl pohřben muž ve věkové kategorii adultus II, v hrobě č. 281 pak jedinec neurčeného věku a pohlaví.

Nekropole nebyla nijak členěna do okrsků podle věku a pohlaví. Ženské a mužské hroby všech věkových kategorií i hroby nedospělých jedinců věkové kategorie juvenis jsou volně rozloženy po celé ploše pohřebiště bez výraznějších kumulací. Snad jen u dětských hrobů se může zdát, že jsou více koncentrovány v jihovýchodní části pohřebiště. Rozhodně však nemůžeme hovořit o vyčlenění areálu dětských hrobů. Také vyšší počet hrobů patřících věkové kategorii maurus II v jižní polovině pohřebiště zcela jistě nevypovídá o úmyslném vyčleňování těchto hrobů do zvláštního okrsku. Hroby

totiž nevytvářejí žádnou koncentraci, jsou volně rozesety po jižní polovině nekropole (viz přílohy č.).

Koncentrace výklenkových hrobů, hrobů s kamennými konstrukcemi a s pozůstatky dřeva, opačně orientované hroby i kumulace jednotlivých typů předmětů byly pojednány výše v příslušných oddílech.

Na pohřebišti můžeme sledovat různě dlouhé a různě pravidelné řady. Nejvýraznější jsou tři řady přibližně stejně orientovaných hrobů (azimuty 295 až 320°, tedy přibližně SZ orientace) na severovýchodním okraji nekropole. Další výrazná řada šesti hrobů se nachází na severním okraji pohřebiště. Čtyři hroby z těchto šesti (č. 174, 175, 181 a 183) jsou přitom orientovány obráceně tzn. hlavou východním směrem (azimuty 74, 92, 56 a 63°). Výraznou řadu vytváří také 5 hrobů (č. 230, 232, 196, 200 a 212) táhnoucích se směrem k severu od centrálního volného prostoru. Hroby jsou opět přibližně shodně orientovány. Další, tentokrát již méně výrazné, řady stejně orientovaných hrobů se nacházejí také v jižní polovině nekropole. Skupinky v řadě umístěných shodně orientovaných hrobů se objevují na celé ploše pohřebiště, nejsou však, oproti výše zmíněným, nijak výrazné. Podle B. Dostála (*Dostál 1966, 15*) jsou řady hrobů charakteristické pro mladší období velkomoravských pohřebišť, zatímco ve starším období měly být hroby rozmístěny nepravidelně či ve skupinách.

Na ploše pohřebiště se nacházejí volná místa. Ta menší mohla souviset se stromy či keři (*Staňa 2006, 21*), zajímavý je však velký, téměř volný prostor přibližně uprostřed pohřebiště. Plocha, poněkud protáhlá v západovýchodním směru s rozměry přibližně 15 x 10 m, obsahuje jen 6 raně středověkých hrobů. Č. Staňa opatrně vyslovil myšlenku, že se může jednat o místo, na němž stál dřevěný kostel, jehož pozůstatky však nebyly pro značné narušení terénu při výzkumu zachyceny (*Staňa 2006, 21- 22*). Všechny hroby na této ploše (č. 2, 231, 233, 254, 255 a 265) byly velmi mělké, dosahující hloubky i s ornici 105, 77, 94, 105, 96 a 70 cm. Jednalo se o hroby dětí (č. 2 a 233) a neurčených dospělých jedinců (č. 231, 254, 255, 265). Hroby při okrajích této volné plochy přitom dosahovaly (a to i dětské) výrazně větších hloubek, a to až dvojnásobných. Namátkou můžeme jmenovat dětské hroby č. 9, 206 a 271 o hloubkách 130, 105 a 130 cm, hrob nedospělého jedince č. 15 o hloubce 130 cm, ženské hroby č. 230 a 263 o hloubce 120 a 140 cm a mužské hroby č. 227 a 272 hluboké 150 a 140 cm.

Proč jsou hroby v tomto prostoru průměrně mělké než hroby na zbytku pohřebiště? Bylo zde více hrobů, které ale byly zničeny při skrývce? Domnívám se, že likvidace většího počtu hrobů, které by volnou plochu zaplnily, je značně nepravděpodobná.

Hloubky menší nebo rovno 70 cm, což byla úroveň skrývky, mělo na lokalitě jen 5 hrobů, dokonce průměrná hloubka dětského hrobu byla 115 cm. Na zdánlivě volné ploše by pak musela být mimořádná koncentrace extrémně mělkých, pravděpodobně dětských hrobů, což je dle mého mínění značně nepravděpodobné. Snad počet zničených hrobů při skrývce nebyl nijak vysoký a volná plocha odráží skutečný stav rozložení hrobů na pohřebišti.

Dětský hrob č. 2 neobsahoval žádné nálezy, nebyly v něm objeveny pozůstatky dřevěné ani kamenné konstrukce a byl orientován opačně, tzn. hlavou k východu (azimut 105°). Také hrob č. 231 byl bez nálezu, z kostry se zachovaly jen zlomky lebky a holenních kostí. V zásypu byly úlomky jedlového dřeva. Také dětský hrob č. 233 byl bez nálezu, dochovaly se však obrysy rakve. V hrobě č. 254 se kostra nedochovala. Byly zde zachyceny pozůstatky rakve a v nohách se nacházelo pláštěvé vědérko. Hrob č. 255 byl opět bez nálezu, byly v něm však objeveny dva kameny, a to u hlavy a u nohou. Dětský hrob č. 265 byl také bez nálezu. Z přehledu je patrné, že hroby byly vesměs nevybavené, opatřené buď rakví či v jednom případě kameny, jeden hrob se vymykal svou obrácenou orientací.

Zda zde opravdu mohla stát dřevěná svatyně či nikoliv, bude asi předmětem diskuze. Její existenci nemůžeme zcela vyloučit, avšak ani jednoznačně potvrdit. Hroby na volné ploše nemohou podpořit myšlenku o zahloubení těchto hrobů před vznikem či po zániku případné sakrální stavby, neboť není možné je blíže chronologicky zařadit. Mohly být také se svatyní současné a být vyhloubeny v jejím interiéru, a tudíž dosahovat menší hloubky.

Problematice dřevěných kostelů se věnoval P. Sommer (*Sommer 1997*). Dřevěné kostely byly podle něj v raně středověkém prostředí mnohem čtenější, než ukazují archeologické prameny, neboť takovéto stavby zanechávaly jen nepatrné stopy v terénu a navíc byly chápány jako movitosti, v důsledku čehož mohly být kdykoliv přestěhovány. Takové stavby pak nemusejí být archeologickým výzkumem vůbec zachyceny a na jejich přítomnost mohou ukazovat právě volná prostranství v rámci pohřebních areálů. Klasickým diskutovaným případem je pohřebiště v Brandýsku (*Kytlicová 1968*). Ve velkomoravském prostředí by však takovýto kostel byl zatím jinde nedoloženým unikátem. Je otázkou, jakou funkci by vlastně svatyně měla a kdo by se staral o její provoz. Je také možné, že se jedná o stopy pouhé kaple bez „farní“ funkce.

H. Steuer (*Steuer 1982, 498- 501*) poukázal na fakt, že některé jevy související s velikostí a prostorovým uspořádáním pohřebiště mohou vypovídat o sociální struktuře

pohřbívací komunity. Definuje několik skupin pohřbišť mimo jiné z hlediska velikosti a doby trvání pohřbiště, a také z hlediska jeho prostorových vztahů. Jak bylo uvedeno v kapitole Základní demografické údaje, předpokládaná velikost pohřbívací komunity je 78 nebo 141 osob podle doby trvání pohřbiště 100 nebo 50 let. Pohřbiště tedy sloužilo větší komunitě, složené z několika rodin, odpovídající Steuerově 3. skupině v dělení pohřbišť podle velikosti (*Steuer 1982, 500*). Pohřbiště je uspořádáno z velké části řadově, nemůžeme tu sledovat skupinky hrobů, které by mohly ukazovat na rodinné okrsky. Jak bylo zmíněno výše, na snahu pohřbít vedle sebe dva snad spřízněné jedince ukazují relativně vzácné superpozice. Otázkou zůstává, jaký význam měla skupina výklenkových hrobů, zda jejich přítomnost odráží chronologický faktor či naopak se jedná o sociální jev, o projev odlišného pohřebního ritu určité části komunity. H. Steuer (*Steuer 1982, 501*) také mluví o existenci vedle sebe ležících pohřbišť označovaných jako „hlavní“ a „vedlejší“. Pohřbiště v Rajhradcích může být zástupcem této kategorie ve vztahu k rozsáhlejší nekropoli v Rajhradě, vzdálené jen 250 m. Objasnění vztahu mezi těmito dvěma pohřbišti bude však předmětem další práce.

Domnívám se, že není možné sledovat prostorový vývoj rajhradického pohřbiště v čase, neboť nelze vyčlenit na základě inventáře žádné chronologické horizonty (viz kapitola níže). Není možné pak sledovat hroby jednoho časového horizontu v prostorových vztazích a mluvit o starší či mladší části pohřbiště. Chronologicky citlivé předměty, zejména ostruhy, jsou v severní i jižní části pohřebního areálu a nevytvářejí žádné výrazné koncentrace. Podle mého mínění rozložení výklenkových hrobů či hrobů s kamennými konstrukcemi, kterým je obvykle přisuzován chronologický význam, může ukazovat i na jiné, např. sociální, faktory.

2. Chronologické zařazení pohřebiště

2.1. Problémy velkomoravské chronologie

Moderní chronologický systém vytvořil v 50. letech 20. století moravský archeolog *Vilém Hrubý (1955)*. Opíral se přitom o rozbor pohřebiště ve Starém Městě v poloze Na Valách, kde bylo celkem odkryto 1634 hrobů. Hrubý toto pohřebiště datoval do období mezi lety 800 a 950, při čemž vycházel z přítomnosti křesťanů na území jižní Moravy od počátku 9. století a jeho vlivu na změnu ritu, z historických událostí a z existence kostela. Kostelní stavba byla pak dle Hrubého vystavěna ve 2. polovině 9. století a zanikla kolem roku 900.

V. Hrubý předpokládal, že hroby, které ve svém zásypu obsahují zlomky malty, musely být vyhloubeny až po zániku kostela, kdy bylo možné, aby se zlomky malty z ruin do jejich zásypu dostaly. Tyto hroby (a spolu s nimi jejich výbava) tak byly datovány do 1. poloviny 10. století. Jako starší pak byly označovány hroby bez malty a hroby uložené pod nimi.

Hroby s maltou v zásypu obsahovaly šperky tzv. byzantsko-orientálního charakteru, čímž byly automaticky datovány do 1. poloviny 10. století. Počátky byzantsko-orientálního ženského šperku pak měly sahát do doby nejužších styků s Byzancí, tedy do období cyrilometodějské misie. Naproti tomu četné zbraně, ostruhy a opasková kování byly po srovnání s karolinským materiálem datovány relativně časně. Tím vznikla diskrepance mezi datováním mužských a ženských hrobů, kterou dále prohloubila koncepce blatnicko-mikulčického horizontu. Ten byl kladen přibližně do 1. třetiny 9. století a jednalo se o různorodou skupinu opaskových kování, ostruh a dalších nálezů z výhradně mužských hrobů. Vilém Hrubý vytvořil na základě pohřebiště Na Valách také chronologii ostruh. Jeho tři typy- typ I (A-B), II a III, měly být chronologicky následné.

Námítky proti předložené chronologii se objevily již záhy po vydání publikace. Námítky se však výrazněji neuplatnily a řada badatelů datování velkomoravského šperku dle Viléma Hrubého přejímala (*např. Dostál 1966*).

Revize datování pak započala na konci 80. let. B. Dostál navrhl snížit horní hranici výskytu veligradského šperku někam na počátek 10. století. Další korekce pak provedl L. Galuška při rozboru pohřebiště v Uherském Hradišti- Sadech, kdy

např. tvrdil, že přítomnost malty může souviset již s opravami stavby a nemusí tedy signalizovat vznik hrobu po zániku kostela. Také zjistil, že některé hroby s veligradským šperkem na pohřebišti Na valách jsou dle stratigrafie datovatelné již do 1. poloviny 9. století. Podrobný rozbor některých situací na pohřebišti ve Starém Městě Na valách pak předložila H. Chorvátová.

H. Chorvátová (*Chorvátová 2004*) upozorňuje na množství chyb v relativní chronologii pohřebišť Na Valách. Například mnohé hroby s maltou se nacházely i v polohách stratigraficky nižších a musely tudíž patřit k starší fázi pohřbívání. Také hroby obsahující náušnice byzantského charakteru jsou uloženy nejnižší a jsou převrstveny mladšími hroby. Také v nejnižší položených hrobech se vyskytují ostruhy, které Hrubý považoval za vývojově mladší.

Nová chronologie velkomoravského šperku není v současné době vypracovaná. Starý systém se zhroutil a ke vzniku nového bude třeba rozsáhlá revize archeologického materiálu z pohřebišť. Šimon Ungerman ve své práci z roku 2005 charakterizuje náplň staršího velkomoravského horizontu. V této práci upozorňuje na fakt, že i v nejspodněji uložených hrobech na pohřebišti Staré Město- Na valách se nacházejí špičkové výrobky byzantsko- orientálního (veligradského) šperku. Ungerman také v uvedeném článku předkládá soupis veligradského šperku, který se vyskytoval již v starším velkomoravském horizontu. Tím je patrné, že je možné odstranit diskrepanci mezi datováním mužských a ženských hrobů- starší velkomoravský horizont již není vyplněn jen náplní mužských hrobů, ale přibyly do něj i nálezy charakteristické pro hroby ženské.

Otázkou zůstává charakteristika náplně mladšího velkomoravského horizontu. Některé typy veligradského šperku mohly do mladšího horizontu přetrvat, jiné se začaly vyrábět až v této době. K takové charakteristice však bude nutné provést rozbor velkých pohřebišť.

V souvislosti s posunutím datování veligradského šperku hlouběji do minulosti, nastává problém s náplní 10. století na Moravě. Dle staré chronologie trval veligradský šperk až do poloviny 10. století, kdy měl být vystřídán esovitými záušnicemi. To ale z dnešního hlediska neplatí- výroba veligradského šperku se snad omezuje jen na 9. století a také esovité záušnice se na jihomoravských venkovských pohřebištech objevují až od 20. let 11. století. Esovité záušnice se zde objevují jako hotový šperk převzatý odjinud, kde se začaly vyrábět dříve (*použitá literatura k problémům velkomoravské chronologie: Chorvátová 2004, Ungerman 2005, Ungerman 2007, Ungerman 2010*).

2.2 Chronologický rozbor pohřebiště v Rajhradcích

Ačkoliv stav velkomoravské chronologie není uspokojivý, je třeba se pokusit o alespoň rámcové datování rajhradické nekropole. Při datování pohřebiště se opírám o přítomnost či absenci chronologicky citlivějších předmětů jako jsou šperky tzv. předkötlašského horizontu, veligradský šperk, ostruhy či meč typu Y. V potaz je třeba brát také jevy, které s chronologickým faktorem možná souvisejí, jako je výskyt výklenkových hrobů a kamenných konstrukcí v hrobech.

Ženský šperk je zastoupen typy 7-1, 7-3, 7-10, 7-17, 7-19, 7-24, 8-10, 8-11, 8-12, 8-15, 9-6, 9-7, 9-14, 9-15, 9-18, 9-21, 9-23, 9-26, 9-27, 10-12, 10-13, 10-14, štítkovými prsteny, tepanými gombíky i gombíky zdobenými granulací a korálky. Z veligradského šperku se typy 8-10, 9-6, 9-14 a 9-21 vyskytují již v nejstarším horizontu pochovávání na pohřebišti ve Starém Městě Na valách a jejich existenci tedy musíme předpokládat již v starším velkomoravském horizontu (*Ungerma 2005*). Možný je však přesah jejich výskytu do mladšího velkomoravského horizontu, jehož materiální náplň není v současné době definována. Typ 8-10 se vyskytuje společně s typy 8-11, 8-12, 9-15, 9-27 a tepanými gombíky, tedy typy šperků, jejichž datace do staršího velkomoravského horizontu není definována. Typ 9-6 se objevil pohromadě s typy 9-15 a 9-26, typ 9-14 s podunajským šperkem typu 7-1 a typ 9-21 s typy 9-7, 9-23 a tepanými gombíky (viz kombinační tabulka, příloha č. 13).

Současně se na rajhradickém pohřebišti nevyskytují žádné předměty charakteristické pro tzv. předkötlašský horizont, tzn. žádné bubínkové náušnice západního typu, řetízkové náušnice, lité křížové spony, mozaikové korály, korály s kruhovými očky ani šestihranné prizmatické korály. Neobjevují se tu ani další předměty typické pro starší velkomoravský horizont jako korály zdobené nataveným vláknem, hadovité závěsky, prsteny se skleněnou vložkou typu 12-31, náušnice typu 8-13, 8-40 a 8-41, bubínkové náušnice typu 9-11 a lunicové náušnice typu 10-21 a 10-28 (*Ungerma 2005*). Na lokalitě se tedy nevyskytují žádné šperky, které by dovolovaly pohřebiště spolehlivě datovat do staršího velkomoravského horizontu.

Ostruhy jsou na lokalitě zastoupeny pouze typem s řadou nýtů umístěnou příčně k rameni, a to jak s krátkým, tak prodlouženým bodcem. Ostruhy s nýty umístěnými

podélně s ramenem nebo páskové ostruhy se, pokud bylo možno určit, na rajhradickém pohřebišti vůbec neobjevily. Tento fakt je velmi důležitý pro chronologické závěry. Podle pozorování J. Košty (*Košta 2008*) jsou ostruhy s řadou nýtů příčnou k rameni mladší než ostruhy s dvěma řadami nýtů umístěných podélně a zároveň jsou současné s páskovými ostruhami. V absolutním datování se kladou do 2. poloviny 9. století až do počátku 10. století. Varianta s prodlouženými bodci patří pak dle sdělení J. Košty do úplného závěru velkomoravského období. Ostruhy tedy nabízejí mladé datování mužských hrobů vybavených ostruhami.

Meč typu Y, který se našel v hrobě č. 71, se ve velkomoravském prostředí vyskytuje jen vzácně, ve větší míře se naopak objevuje v Čechách 10. století (*Košta 2004*). Tento typ meče vychází po formální stránce z anglosaského meče typu L a začíná se vyrábět až na přelomu 9. a 10. století. Objevuje se pak v průběhu celého 10. století a jeho výskyt vyznívá až v 11. století (*Košta 2005, 168*). Je tedy zjevné, že hrob č. 71 je nutné datovat až do doby po přelomu 9. a 10. století, kdy se tento meč teprve začal vyrábět a poté, patrně s určitým časovým odstupem, byl uložen do země na rajhradické nekropoli.

Také rombická šipka z hrobu č. 155 může svědčit o mladém datování tohoto nálezového celku. Rombické šipky bývají totiž spojovány s Maďary a na rozdíl od šipek s tulejkou, které jsou průběžné, bývají datovány relativně mladě (*Dostál 1966, 73*).

V superpozicích se na lokalitě objevilo jen 8 hrobů, z nichž 4 hroby byly vybaveny. Tento stav samozřejmě neumožňuje využít superpozic k detailnímu chronologickému zpracování pohřebiště a k dalekosáhlým závěrům, přesto je nutné na tyto dvojice upozornit. Jedná se o dvojici hrobů č. 155 a 157 a dvojici č. 228 s 229. Můžeme zde uvažovat o jakési chronologické následnosti předmětů, které obsahovaly hroby uložené níže s předměty, které obsahovaly vrchní hroby, ačkoliv časový rozestup mezi vyhloubením těchto dvojic hrobů může být nepatrný.

Hrob č. 157 byl uložen nad hrobem č. 155. Obsahoval podunajský šperk typu 7-3, zatímco hrob č. 155 obsahoval keramickou nádobu, nůžky, kosu a rombickou šipku. Hrob s podunajským šperkem typu 7-3 je tedy relativně mladší než hrob s rombickou šipkou, která je obvykle považována za mladou a spojována s Maďary.

Hrob č. 228, vybavený hrozníčkovými náušnicemi typu 8-12 a 8-15, ležel stratigraficky nad hrobem č. 229, který obsahoval ostruhy s řadou nýtků příčnou k rameni. Náušnice typu 8-12 a 8-15 jsou tedy v tomto stratigrafickém vztahu relativně mladší než tyto ostruhy.

Stratigraficky níže jsou tedy uloženy hroby, jejichž výbava je obecně považována v rámci velkomoravské chronologie za mladší. Naopak nad těmito hrob leží celky obsahující veligradský šperk, jehož chronologie není, v zejména v mladším stupni, v současné době dostatečně propracovaná. Typy 7-3, 8-12 a 8-15 tedy musí být přinejmenším současné s ostruhami s řadou nýtů příčnou k rameni a rombickými šípkami. Tyto typy šperků se v jiných hrobových celcích kombinují s náušnicemi typu 7-19, 8-10, 8-11, 9-15 a 9-18; tyto tedy musejí být s nimi, alespoň z části, současné (viz kombinační tabulka). Jak dlouhá byla doba, kdy se daný typ do hrobů dostával a s kterými, jinak časově vzdálenými, předměty se mohl kombinovat, stejně jako zda na základě jedné superpozice můžeme mluvit o mladém datování všech těchto typů, však není možné zodpovědět.

Na pohřebišti můžeme sledovat prvky, které snad s chronologií také souvisejí a které mohou být určitým vodítkem při jeho datování.

Výklenkové hroby bývají obvykle považovány za relativně starší a na pohřebišťích se mají nacházet v starší části nekropole (Marešová 1983, 5; Staššíková- Štukovská 2004, 2006). Výskyt výklenkových hrobů podmolového typu má kulminovat v 9. století na Moravě (Staššíková- Štukovská 2006), v mladších horizontech pochovávání do výklenkových hrobů zaniká (Staššíková- Štukovská 2001) a s nálezy charakteristickými pro 10. století se již výklenkové hroby nevyskytují (Staššíková- Štukovská 2006).

Na pohřebišti v Rajhradcích však tyto hroby neobsahovaly žádné nálezy, které by je mohly alespoň rámcově datovat a vyloučit či potvrdit jejich větší stáří. Ze čtyřech výklenkových hrobů jen zásyp hrobu č. 159 poskytl nález dvou zlomků keramiky ze zrnitého materiálu, dobře vypáleného, zdobené pásy rýh a vícenásobnou vlnicí (Staňa 2006, 153). Současně se jedná o hrob, který byl vybaven částečným kamenným obložením. Výklenkové hroby se na lokalitě koncentrují blíže severnímu okraji nekropole a je otázkou, zda je tedy můžeme považovat za vývojově starší či nikoliv.

Hroby s kamennými prvky jsou na lokalitě reprezentovány 21 hroby, z nichž 12 můžeme označit za záměrné konstrukce. Podle M. Hanuliaka (Hanuliak 2004, 98- 100) nesouvisí jejich výskyt na pohřebišťích s christianizací, nýbrž má chronologický

význam. Dle Hanuliaka frekvence výskytu kamenných konstrukcí v hrobech stoupá v mladší fázi velkomoravského období, a pak zase prudce klesá.

V Rajhradících se hroby s kamennými konstrukcemi koncentrovaly ve středové části pohřebiště. Jen 8 z nich obsahovalo výbavu, z níž jen ve 3 hrobech se jedná o předměty s možnou chronologickou citlivostí. Hrob č. 103 poskytl nález keramické nádoby, která v současné době v souboru chybí, a dvou korálků, skleněného dvojkonického a válcovitého, snad hliněného (v souboru chybí), v hrobě č. 134 se našel pár náušnic typu 8-10 a drobný gombík zdobený palmetami a nakonec hrob č. 266 obsahoval dva stříbrné pozlacené gombíky zdobené rostlinným ornamentem. Tyto nálezy však neumožňují rozhodnout, zda se opravdu jedná o hroby spadající do mladší fáze velkomoravského období.

Je nutné zdůraznit existenci hrobu č. 159, kde se kombinuje výklenek s částečným kamenným obložením. Kameny ležely u hlavy mrtvého a jeho pravého ramene, další kámen byl u pravé holeně a další před nohama. Hrob tedy ukazuje na současnost dvou prvků, z nichž jeden je obvykle posuzován jako starší a druhý naopak zase jako relativně mladší. Je tedy otázkou, zda tento jev vypovídá o možném větším stáří hrobů s kamennými konstrukcemi či naopak o možnosti mladšího datování hrobů s výklenky.

Domnívám se proto, že není možné při datování pohřebiště vycházet z obvyklého časového zařazení těchto jevů, zvláště pokud tyto hroby neobsahují žádný chronologicky citlivý inventář, který by dovoloval tyto teorie potvrdit či vyvrátit. Při datování pohřebiště proto budu vycházet jen z chronologicky citlivých předmětů, byť jsem si vědoma skutečnosti, že ani tento způsob není bez problémů.

Za současného stavu velkomoravské chronologie není možné na základě rozboru hrobových inventářů rajhradického pohřebiště sledovat zde jakékoliv chronologické horizonty. Na lokalitě se nevyskytly žádné předměty umožňující jednoznačně datovat hroby do starší fáze velkomoravského období. Naopak přítomnost nejmladších variant ostruh a přítomnost meče typu Y ukazuje na mladé datování celého pohřebiště. Domnívám se, že tomuto datování na základě mužských hrobů neodporuje ani hrobový inventář, který obsahují ženské hroby. Doložené varianty šperků lokalitu nezařazují do staršího velkomoravského horizontu a přítomné varianty veligradského šperku nevylučují možnost datování pohřebiště až do závěru velkomoravského vývoje. Na lokalitě se zároveň nevyskytl typický ženský šperk mladohradištního období- esovité záušnice.

Zcela úmyslně se vyhýbám jakýmkoliv absolutním datům, domnívám se, že stav bádání o velkomoravské chronologii to v současné době neumožňuje. Mohu tedy pouze konstatovat, že pohřebiště se svým inventářem hlásí do mladší fáze velkomoravského vývoje, při čemž meč typu Y a snad také ostruhy s prodlouženým bodcem mohou ukazovat na jakýsi přesah pohřbívání na lokalitě do první poloviny 10. století.

3. Sociální zařazení pohřebiště v Rajhradcích

Materiál získaný na pohřebištích přináší celou řadu poznatků o pohřebním ritu, umožňuje nahlédnout do života tehdejší společnosti a snad také rekonstruovat vztahy v rámci velkomoravské společnosti. Při interpretacích sociálních vztahů však musíme být opatrní. Téměř úplná absence písemných pramenů a analýza založená jen na rozboru hmotné kultury může být jednostranná až úplně zavádějící (*Hanuliak 2004, 204*). To, co má k dispozici archeologie, je jen pouhým zlomkem komplikované reality, obsah hrobu je součástí složitého pohřebního rituálu (*Brather 2008, 252*). S. Brather (*Brather 2008, 255- 256*) přirovnává pohřební rituál k divadlu o třech účastnících- přítomni jsou ti, kteří pohřeb vystrojili, dále přihlížející společnost a nebožtík. Způsob pohřbu pak reaguje na potřeby, představy a přání všech zúčastněných. Během rituálu je se souhlasem všech přítomných prezentováno sociální postavení zemřelého a pozůstalých, a to nemusí vůbec odpovídat skutečnému stavu. S. Brather (*Brather 2008, 259- 260*) také ukazuje, že sociální postavení zemřelého není dané pouze výší majetku, právním postavením a povoláním, ale odráží se v něm různé aspekty jako pohlaví, věk, příslušnost k rodině a popřípadě náboženství. Tyto aspekty se pak promítají také do hrobové výbavy. Je tedy nutné brát tyto faktory v potaz a sledovat bohatost výbavy v rámci jednotlivých demografických kategorií.

Jak bylo poukázáno výše, rajhradická nekropole se vyznačuje 54% vybavených hrobů. Z hlediska pohlaví bylo vybaveno 48% dětí, 47% jedinců věkové kategorie juvenis, 50% žen a 72% mužů (viz grafy v kapitole Inventář). Z hlediska věkové struktury můžeme konstatovat, že u dětí a nedospělých jedinců se v rámci každé věkové kategorie jedná o přibližně 50% zastoupení hrobů s výbavou, rovnoměrné zastoupení výbavy ve věkových kategoriích můžeme sledovat také u mužů. Jedině u žen je patrný nárůst vybavenosti ve věkové kategorii matus I. (viz grafy v kapitole Inventář).

Z 31 vybavených mužů mělo v hrobě 14 jedinců ostruhy, jednou v kombinaci s mečem, jednou se sekerou. Druhá sekera nalezená v mužském hrobě se vyskytla dohromady se šípkou. Dá se tedy pozorovat, že zbraněmi byla opatřena přibližně polovina vybavených mužů. Další muže doprovázely do hrobu nože, vědra, keramické nádoby či ocílky. Militária v hrobových výbavách mají představovat symboly bojovnické moci a indikovat nadstandardní postavení zemřelého (*Klápště 2005, 20-34*).

Ženy byly vybaveny daleko skromněji, z 28 vybavených žen disponovalo jen 6 žen veligradským šperkem. Zbylé ženy byly vybaveny prostším podunajským šperkem, noži a dalšími předměty denní potřeby. Pozoruhodný je hrob č. 201, v němž se nacházela kostra určená antropologem jako žena, obsahující však ve své výbavě sekeru. Zda se jedná o špatné určení pohlaví či se jedná o ženu- bojovnici, je otázkou.

Vybaveno bylo celkem 43 dětí. Veligradský šperk nebo gombíky obsahovalo 15 dětských hrobů. Můžeme tedy sledovat vyšší zastoupení luxusních šperků u dětí než u dospělých žen. Na tento jev poukazuje graf č. 12- počet dětských hrobů s veligradským šperkem výrazně převyšuje počet takto vybavených ženských hrobů.



Graf č. 12

22 dětských hrobů poskytlo nález nože, z nichž 3 můžeme považovat za „bojové“. Na první pohled je patrné, že i velmi krátké nože byly ukládány do hrobů dětem, které je vzhledem ke svému věku nemohly nikdy používat. V dětském hrobě č. 212 byly uloženy ostruhy, v hrobě č. 112 sekera. Opět se jedná o předměty, které děti nemohly nikdy prakticky používat. Zbraně v hrobech dětí jsou snad výrazem jejich příslušnosti k vyšší bojovnické vrstvě společnosti, která dává takto najevo své prestižní postavení (*Klápště 2005, 20-34; Kurasiński 2009, 233*). V případě bohatého vybavení nedospělých dívek šperky je někdy spatřována „posmrtná svatba“, kdy se mělo jednat o symbolickou svatbu neprovdané dívky spolu s pohřbem (*Ungerma 2007, 214*).

Výbava jedinců věkové kategorie juvenis se svým charakterem blížila mnohem více dospělým než dětem. Ze 14 vybavených jedinců disponovalo 9 mladých lidí nožem, veligradským šperkem jen 1 jedinec a taktéž 1 jedinec ostruhami. Je patrné, že

celkově byly hroby věkové kategorie juvenis vybaveny skromněji než dětské hroby a zastoupením luxusních předmětů se více blíží hrobům dospělých žen.

Z 239 hrobů na lokalitě se asi 15 vyznačuje bohatší výbavou. Jedná se o dětské hroby č. 80, 108, 112, 212, 332, hrob nedospělého jedince věkové kategorie juvenis č. 310, ženské hroby č. 27, 66 a 308, mužské hroby č. 315, 316, 317 a 323 a hroby neurčených dospělých jedinců č. 71 a 251.

Hrob č. 27 obsahoval pár gombíků s vytepávaným ornamentem, nožík, pár hrozníčkových a pár bubínkových náušnic. Hrob č. 66 byl vybaven nožem a třemi sloupečkovými náušnicemi. Hrob č. 71 obsahoval rakev, obsahoval meč typu Y, ostruhy a kování. Hrob č. 80 také poskytl stopy po rakvi, dítě bylo vybaveno třemi páry hrozníčkových náušnic, párem bubínkových náušnic, párem gombíků s vytepávanou výzdobou, nožem a kováním vědérka, hrob č. 108 obsahoval čtyři hrozníčkové náušnice, pár gombíků, nožík a vědérko. Hrob 112 byl vybaven rakví, dvěma gombíky, nožem a sekerkou, hrob č. 212 obsahoval rakev, dva nože a ostruhy. Tento hrob je pozoruhodný tím, že bohatě vybavené dítě má přes tvář a část hrudníku položen kámen. V hrobě č. 251 se našly pozůstatky rakve, tři bubínkové a jedna košíčková náušnice. Hrob č. 308 odhalil pozůstatky rakve, dva páry hrozníčkových a jeden pár košíčkových náušnic, hrob č. 310 bubínkovou náušnici, dva nože a podunajský šperk. Hrob č. 315 obsahoval zbytky rakve, nůž, sekeru, ostruhy a vědro, hrob č. 316 dva nože, meč, ostruhy a kování. V hrobě č. 317 se našly zbytky rakve, ostruhy, nůž, kování a velký korál, v hrobě č. 323 rakev, nůž a kování opasku s luxusním nákončím, zdobeným křesťanským motivem. Dětský hrob č. 332 obsahoval pár gombíků, pár bubínkových a tři páry košíčkových náušnic, dále tři nože, korálky a vědérko.

Při hodnocení rajhradické nekropole jsem lokalitu srovnávala s dvaceti velkomoravskými pohřebišti, jejichž publikační stav srovnání dovoľoval. Jedná se o moravská pohřebišť v Dolních Věstonicích (*Unger 2007*), Horních Kotvicích (*Marešová 1983*), v Mikulčicích – Klášteřsku (*Klanica 1985*) a při 6. a 12. kostele (*Profantová 2003, Kavánová 2003*), dále o pohřebišť v Modré (*Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955*), Morkůvkách (*Měřínský – Unger 1990*), o čtyři pohřebišť v Nechvalíně a Prušánkách (*Klanica 2006*), o nekropoli při kostele na Pohansku u Břeclavi (*Kalousek 1971*), dále o pohřebišť na Sadech u Uherského Hradiště (*Galuska 1996*), o Staré Město Na valách (*Hrubý 1955*) a také o nekropoli ve Velkých Bílovicích (*Měřínský 1985*). Ze slovenských lokalit jsem k rámcovému srovnání použila

pohřebiště v Bojničkách (*Bialeková 1993b*), v Čakajovicích (*Rejholcová 1995*), v Nitřelupce (*Chropovský 1962*), pohřebiště v zázemí Pobedimi (*Bialeková 1993*, *Vendtová 1969*) a nekropoli ve Velkém Grobě (*Chropovský 1957*).

Ze sledování jednotlivých jevů, kterými se pohřebiště v Rajhradících vyznačuje, ve srovnání s výše jmenovanými lokalitami vyplývá, že se jedná o lokalitu, na níž pohřbívali příslušníci elity. Nekropole se zcela jistě nacházela poblíž lokality s centrální funkcí, v žádném případě nenese znaky venkovského pohřebiště. Nyní se podíváme na argumenty, které mne k tomuto závěru vedly.

Na lokalitě se objevují luxusní předměty, zejména veligradský šperk. Ten se sice objevuje i ve venkovském prostředí, jedná se však obvykle o hrozníčkové náušnice. V Rajhradících luxusní typy sloupečkových, košíčkových a bubínkových náušnic spolu s gombíky ukazují na honosnější prostředí. Také přítomnost mečů a ostruh se neváže jen na lokality s centrální funkcí, meče a ostruhy se vyskytují i ve venkovském prostředí, jednoznačně však odkazují na přítomnost elity. Do luxusního prostředí odkazuje také nákončí s křesťanským motivem.

Také procentuální zastoupení vybavených hrobů vůči hrobům zcela bez nálezu této interpretaci neodporuje. Zatímco ve venkovském prostředí se vybavenost pohybuje kolem 70% hrobů a počet zcela nevybavených hrobů je nízký (Dolní Věstonice 65%, Morkůvky 72%, Velké Bílovice 72,6%), pohřebiště na centrálních lokalitách vykazují mnohem menší podíl vybavených hrobů (Mikulčice- 6. kostel 36,5%, Modrá 39%) a více hrobů zcela bez výbavy. Bohužel ne u všech pohřebišť je v jejich publikaci tento podíl uveden, takže jej není možné sledovat v širších souvislostech. Je patrné, že rajhradické pohřebiště se se svými 54% vybavených hrobů pohybuje někde uprostřed.

Rozdíl oproti venkovským pohřebišťům můžeme zaznamenat v přítomnosti keramiky. Zatímco venkovská pohřebiště disponují velkým procentuálním zastoupením hrobů vybavených keramikou (nechvalínská pohřebiště 21 a 13%; Prušánky 1 a 2 34,5% a 16%; Morkůvky 44%, Horní Kotvice 30%, Dolní Věstonice 25%), pohřebiště patřící k lokalitám s centrální funkcí se naopak vyznačují nízkým zastoupením keramiky v hrobech (Mikulčice – 6.kostel 0,5%; Staré Město Na valách 6,5%). Pohřebiště v Rajhradících pak svými 3% hrobů s keramikou jednoznačně odkazuje na prostředí nekropolí při centrálních lokalitách.

Za důležitý argument pro charakteristiku rajhradické nekropole jako místo posledního odpočinku sloužící lokalitě centrálního významu považují přítomnost hrobů s kamennými konstrukcemi. Hroby s kamennými konstrukcemi se totiž v moravském

prostředí vážou výhradně na pohřebiště patřící lokalitám s centrální funkcí, a to na nekropole kostelní. Ve venkovském prostředí, pokud je mi známo, se vůbec nevyskytují. Ze sledovaných lokalit se kamenné konstrukce objevily na pohřebišti v Mikulčicích, při 6. kostele, kde tvoří 10% všech hrobů, dále při 12. kostele, kde jsou zastoupeny 8,8%, ve Starém Městě Na valách 1,6%, v Sadech představovaly hroby s kamennými konstrukcemi asi jen 1%, zde se však vyskytují zděné hrobky, které ponechávám stranou. Kamenné konstrukce se objevily také na Pohansku při kostele a v Mikulčicích- Klášteřsku. Hroby jednoznačně s kamennými konstrukcemi představují v Rajhradcích asi 5% všech hrobů. Domnívám se, že tento jev podporuje zařazení nekropole mezi pohřebiště centrálních lokalit a snad může být dalším argumentem pro existenci dřevěné sakrální stavby na volném prostoru, při němž se tyto hroby koncentrují.

Několik dalších faktorů může svědčit, byť nejednoznačně, o centrální povaze rajhradického pohřebiště. Jedná se o poměr mužů a žen, tedy o index maskulinity. Ten je zde 767, 857. Zatímco venkovské lokality mají obvykle poměr mezi pohlavími přibližně vyrovnaný (tzn. index maskulinity se pohybuje kolem 1000), je téměř charakteristickým znakem pohřebišť patřících centrální lokalitě výkyv na jednu či druhou stranu (*Štefan – Krutina 2009*). Rajhradickému pohřebišti se pak blíží svým indexem maskulinity pohřebiště u 4. mikulčického kostela (710), u 11. mikulčického kostela (810), pohřebiště na Pohansku- jižním předhradí (675) z českého prostředí pak Pražský Hrad- Jízdárna (857) (*Štefan – Krutina 2009, 189*). Tezi o luxusní povaze rajhradické nekropole může snad do jisté míry potvrdit i přítomnost „dovozového“ jedlového dřeva na rakve či téměř úplná absence mimořádných poloh mrtvých, které snad souvisejí se sociální strukturou a ve velkomoravském prostředí se na kostelních pohřebištích téměř nevyskytují (*Štefan 2009, 143- 144*).

Jedině výklenkové hroby mohou svědčit o opaku- evidentně se totiž častěji nacházejí na venkovských lokalitách (Nechvalín, Prušánky, Horní Kotvice, Borovce) a na pohřebištích patřících lokalitám centrálního významu se objevují jen zřídka (např. Mikulčice 12. kostel). Domnívám se však, že více jednoznačných argumentů svědčí pro interpretaci rajhradické nekropole jako místa, které sloužilo k pohřbívání elit, sídlících v lokalitě s centrální funkcí.

Nyní se nabízí otázka, o jaké centrum šlo. Pro možnou odpověď nemusíme chodit daleko, na dohled od rajhradické nekropole se nachází klášter v Rajhradě. Podle jednoho z břevnovských falz z konce 13. století klášter v Rajhradě založil kníže

Břetislav I. v roce 1045 a klášter měl vzniknout na zaniklém hradě jménem Raygrad. Na plánu stavitele Annaise z 18. století je ještě zachyceno obvodové opevnění, jehož zánik byl archeologickým výzkumem datován do 1. poloviny 13. století. Velkomoravské opevnění však doloženo není. Archeologické výzkumy J. Nekvasila a Č. Stani však velkomoravský horizont osídlení na lokalitě dokázaly (*Staňa 1997*). Je otázkou, zda se lokalita s centrální funkcí musí vždy vyznačovat opevněním. Příkladem může být hradiště Pohansko u Břeclavi, kde podle nových dendrologických datování opevnění vzniklo až v samém závěru velkomoravského vývoje (*Dresler – Humlová – Macháček – Rybníček – Škojec – Vrbová- Dvorská 2010, 135- 136; Dresler 2011, 180*). Dvorec, jehož starší fáze má spadat do 1. poloviny 9. století (*Dresler 2011, 24*), tedy snad dlouhou dobu nebyl součástí opevněné plochy. Přesto pohřebiště, které v jeho rámci kolem kostela vzniklo, se svým charakterem zařazuje mezi prestižní lokality a některými znaky, zejména inventářem, se podobá rajhradické nekropoli. Je tedy možné, že také v Rajhradě existoval pouhý dvorec a k němu příslušelo rajhradické pohřebiště. Proč by se však rajhradické pohřebiště nacházelo ve značné vzdálenosti od hradiště a nevzniklo v jejím bezprostředním okolí, zůstává otevřenou otázkou. Řešení by snad v budoucnu mohly přinést další výzkumy v areálu rajhradského kláštera, jejichž poznatky však budou vzhledem k zástavbě vždy omezené.

IV. ZÁVĚR

Předložená práce přinesla rozbor velkomoravského pohřebiště v Rajhradcích. Sledovala jednotlivé znaky pohřebního ritu a tyto jevy charakterizovala. Na základě provedeného rozboru je možné pohřebiště datovat, a to do období samého závěru velkomoravského období. Lokalita nese znaky pohřebišť patřících centrálním lokalitám, v žádném případě se nepodobá dosud známým venkovským nekropolím. Předmětem diskuze asi bude možnost existence dřevěné svatyně na volné ploše ve středu pohřebiště, kolem níž se koncentrovaly hroby s kamennými konstrukcemi. Je také nutno hledat lokalitu centrálního významu, ke které toto významné pohřebiště patřilo. Pro možnou odpověď nemusíme chodit daleko, blízko odsud se nachází klášter v Rajhradě, na jehož místě se kdysi možná nacházelo hradiště, jehož existence však není potvrzena.

Pro celkovou interpretaci lokality a jejího okolí bude nutné srovnat rajhradické pohřebiště s 250 m vzdálenou nekropolí nacházející se na k. ú. Rajhradu. Bez tohoto porovnání a vyjádření se k problému, proč se dvě takto rozsáhlé nekropole nacházejí v bezprostřední blízkosti, zda jsou současné či následné, popřípadě jakým sociálním skupinám patřily, je každý závěr pouze předběžný. Vyhodnocení pohřebiště v Rajhradě, porovnání s rajhradickou nekropolí a vyhodnocení obou lokalit v sídelním kontextu bude předmětem mé další práce.

V. POUŽITÉ ZDROJE

Prameny:

- Král, J. 1954:** Rebešovice 1952. Kostrové pohřebiště slovanské, únětické a stěhování národů (výzkum na podzim 1952). Nálezová zpráva v archivu AÚ Brno, č. j. 1665/54.
- Nekvasil, J. 1954:** Zachraňovací výzkum v roce 1953 v Rebešovicích. Nálezová zpráva v archivu AÚ Brno, č. j. 1664/54.
- Staňa, Č. 1954:** Rebešovice 1953, únětické a slovanské kostrové hroby (8.- 9.7. 1953). Nálezová zpráva v archivu AÚ Brno, č. j. 945/54.
- Staňa, Č. 1977:** Rajhradice 1975. „ Stráně“ u Rebešovic. Slovanské a únětické pohřebiště. Nálezová zpráva v archivu AÚ Brno, č. j. 1981/77.

Literatura:

- Bialeková, D. 1993a:** Slovanské pohřebisko v Pobedime (poloha Na Laze II/71), Študijné zvesti 29, s. 179- 207.
- Bialeková, D. 1993b:** Slovanské pohřebisko v Bojničkách, Študijné zvesti 29, s. 223- 258.
- Brather, S. 2008:** Kleidung, Bestattung, Identität. Die Präsentation sozialer Rollen im frühen Mittelalter. In: S. Brather (ed.): Zwischen Spätantike und Frühmittelalter. RGA 57. Berlin – New York.
- Dostál, B. 1966:** Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- Dresler, P. – Humlová, B. – Macháček, J. – Rybníček, M. – Škojec, J. – Vrbová-Dvorská, J. 2010:** Dendrochronologické datování raně středověké aglomerace na Pohansku u Břeclavi. In: Zaměřeno na středověk. Praha.
- Dresler, P. 2011:** Opevnění Pohanska u Břeclavi. DAPB 11. Brno.
- Galuška, L. 1996:** Uherské Hradiště- Sady. Křesťanské centrum říše velkomoravské. Brno.
- Galuška, L. 2001:** Neznámé slovanské pohřebiště u Vranovic (okr. Břeclav) a jediné nálezy z něj pocházející. In: Konference Pohansko 1999. Brno.

- Hanáková, H. – Staňa, Č. – Stloukal, M. 1986:** Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě. Praha.
- Hanuliak, M. 2004:** Velkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.- 10. storočí na území Slovenska. Nitra.
- Hrubý, V. 1955:** Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“. Praha.
- Hrubý, V. – Hochmanová, V. – Pavelčík, J. 1955:** Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu. Brno.
- Chorvátová, H. 2004:** K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město Na valách, Acta Historica Neosoliensia 7, s. 199- 235.
- Chorvátová, H. 2008:** K problému terminológie a interpretácie guľovitých príveskov-velkomoravských gombíkov, Studia mediaevalia pragensia 8, s. 209- 218.
- Chropovský, B. 1957:** Slovanské pohrebisko z 9. st. vo Veľkém Grobe, Slovenská archeológia 5, s. 174- 239.
- Chropovský, B. 1962:** Slovanské pohrebisko v Nitre Na Lupke, Slovenská archeológia 10, s. 175- 240.
- Kalousek, F. 1971:** Břeclav- Pohansko. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Brno.
- Kavánová, B. 2003:** Mikulčice- pohřebiště v okolí 12. kostela. In: N. Profantová – B. Kavánová: Mikulčice. Pohřebiště u 6. a 12. kostela. Brno.
- Klanica, Z. 1985:** Mikulčice- Klášteřisko, Památky archeologické 76, s. 474- 539.
- Klanica, Z. 2006:** Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I., II. Brno.
- Klápště, J. 2005:** Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kodym, O. – Fusán, O. – Matějka, A. 1967:** Geologická mapa ČSSR. Praha.
- Košta, J. 2004:** Výpověď souboru raně středověkých mečů ze staromoravského centra v Mikulčicích. Diplomová práce. Praha.
- Košta, J. 2005:** Přehled vývoje mečů karolinského typu. In: Středočeský vlastivědný sborník 23, s. 159- 172.
- Košta, J. 2008:** Několik poznámek k chronologii pohřebiště u VI. Kostela v Mikulčicích, Studia mediaevalia pragensia 8, s. 277- 296.
- Krumphanzlová, Z. 1961:** K otázce vampyrismu na slovanských pohřebištích, Památky archeologické 52, s. 544- 549.
- Kurasiński, T. 2009:** Militaria jako element wyposażenia w czesnośredniowiecznych pochówków dziecięcych – próba interpretacji na przykładzie znalezisk z ziem polskich, Archeologia Polski 54, s. 209- 248.

- Kytlicová, O. 1968:** Slovanské pohřebiště v Brandýsku, Památky archeologické 59, s. 193- 248.
- Marešová, K. 1983:** Uherské Hradiště- Sady. Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvicích. Brno.
- Mazuch, M. 2000:** Příspěvek k řešení problematiky keramických nádob tzv. „blučinského typu“. Diplomová práce. Praha.
- Měřínský, Z. – Unger, J. 1990:** Velkomoravské kostrové pohřebiště u Morkůvek (okr. Břeclav). In: Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. Brno.
- Měřínský, Z. 1985:** Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Bílovicích. K problematice venkovských pohřebišť 9. – 10. stol. na Moravě. Praha.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001:** Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Poulik, J. 1948:** Staroslovanská Morava. Praha.
- Profantová, N. 2003:** Mikulčice- pohřebiště u 6. kostela: Pokus o chronologické a sociální zhodnocení. In: N. Profantová – B. Kavánová: Mikulčice. Pohřebiště u 6. a 12. kostela. Brno.
- Rejholcová, M. 1995:** Pohrebisko v Čakajovciach (9.- 12. storočie). Nitra.
- Smetánka, Z. 1993:** Archeologie ochranného zvuku, Dějiny a současnost 1/93, s. 7- 9.
- Smetánka, Z. 1998:** Archeologie ptačího vejce, Dějiny a současnost 20/1, s. 7- 10.
- Sommer, P. 1997:** Raně středověká ecclesia lignea a archeologie. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, s. 276- 278.
- Staňa, Č. 1997:** Anfänge des Klosters in Rajhrad im Lichte der archäologischen Quellen. In: Život v archeologii středověku. Praha.
- Staňa, Č. 2006:** Velkomoravská pohřebiště v Rajhradě a Rajhradcích. Katalog. Brno.
- Staššíková- Štukovská, D. 2001:** Vybrané nálezy z pohrebiska v Borovciach z pohľadu začiatkov kostrového pochovávanía staromoravských a nitrianských Slovanov. In: L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřínský (eds.): Velká Morava mezi Východem a Západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Brno.
- Staššíková- Štukovská, D. 2004:** Prínos pohrebiska v Borovciach k výskumu raného stredoveku. In: Balneologický spravodajca, Vlastivedný zborník múzea 2001- 2002 (Balneohistorica Slovaca nr. 38). Piešťany, s. 150- 157.

- Staššíková- Štukovská, D. 2006:** Problematika včasnostředověkých výklenkových hrobův, Študijné zvesti 39, s. 77- 84.
- Steuer, H. 1982:** Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Eine Analyse der Auswertungsmethoden des archäologischen Quellenmaterials. Göttingen.
- Stloukal, M. a kol. 1999:** Antropologie. Příručka pro studium kostry. Praha.
- Štefan, I. 2009:** Frühmittelalterliche Sonderbestattungen in Böhmen und Mähren. Archäologie der Randgruppen?, Ethnographisch- Archäologische Zeitschrift 50, s. 139- 162.
- Štefan, I. – Krutina, I. 2009:** Raně středověké sídliště, hromadný hrob a pohřebiště na Budči, Památky archeologické, s. 119- 212.
- Tolász a kol. 2007:** Atlas podnebí Česka. Praha- Olomouc.
- Tomášek, M. 2007:** Půdy České Republiky. Praha.
- Ungermaň, Š. 2001:** Poznámka k velkomoravskému nákončí z Rajhradíc (okr. Brno- venkov), Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M 6, s. 167- 176.
- Ungermaň, Š. 2005:** Ženský šperk staršího velkomoravského horizontu, Archeologické rozhledy 57, s. 707- 749.
- Ungermaň, Š. 2007:** Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích- Na pískách. Dizertační práce. Brno.
- Ungermaň, Š. 2010:** Počátky mladohradištních pohřebišť na Moravě. In: Zaměřeno na středověk. Praha.
- Vendtová, V. 1969:** Slovanské osídlenie Pobedima a okolia, Slovenská archeológia 17, s. 119- 232.

VI. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1.: Současný pohled na lokalitu.....	78
Příloha 2.: Celkový plán lokality s popisem hrobů.....	80
Příloha 3.: Dětské hroby	81
Příloha 4.: Věková kategorie juvenis	81
Příloha 5.: Mužské hroby	82
Příloha 6.: Ženské hroby	82
Příloha 7.: Hroby s kamennými konstrukcemi.....	83
Příloha 8.: Hroby s dřevěnými konstrukcemi	83
Příloha 9.: Opačně orientované hroby.....	84
Příloha 10.: Výklenkové hroby	84
Příloha 11.: Superpozice	85
Příloha 12.: Hroby s výbavou	85
Příloha 13.: Kombinační tabulka	86
Příloha 14.: Podunajský šperk.....	87
Příloha 15.: Hrozníčková náušnice	87
Příloha 16.: Bubínková náušnice	88
Příloha 17.: Košíčková náušnice.....	88
Příloha 18.: Sloupečkové náušnice	89
Příloha 19.: Gombíky.....	89
Příloha 20.: Kopí.....	90
Příloha 21.: Meče	90
Příloha 22.: Ostruhy	91
Příloha 23.: Sekery.....	91
Příloha 24.: Nože	92
Příloha 25.: Keramika	92



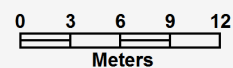
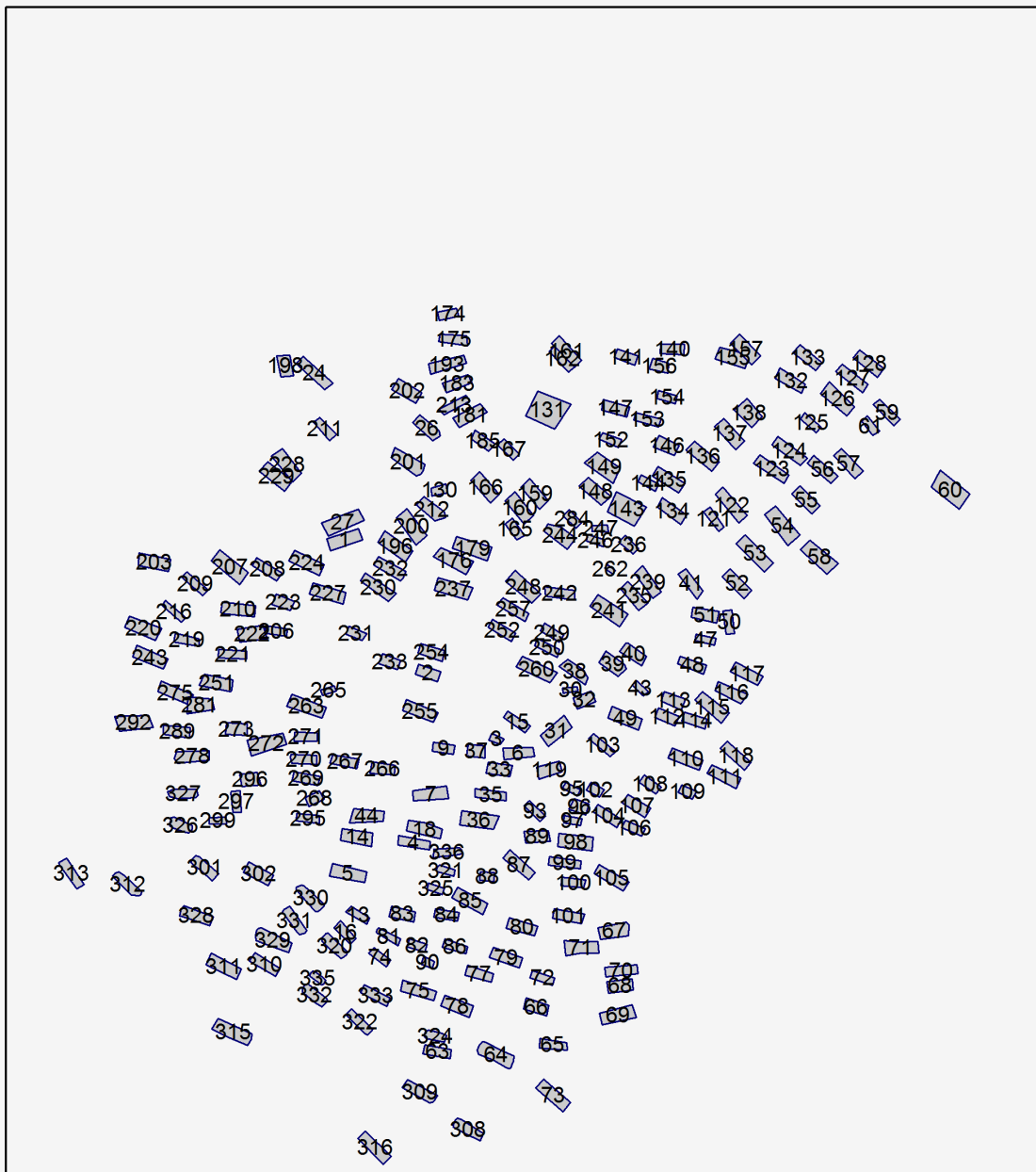
Dnešní stav lokality- pohled k jihu



Terasa, na které se lokalita nachází, v pohledu od Svatky

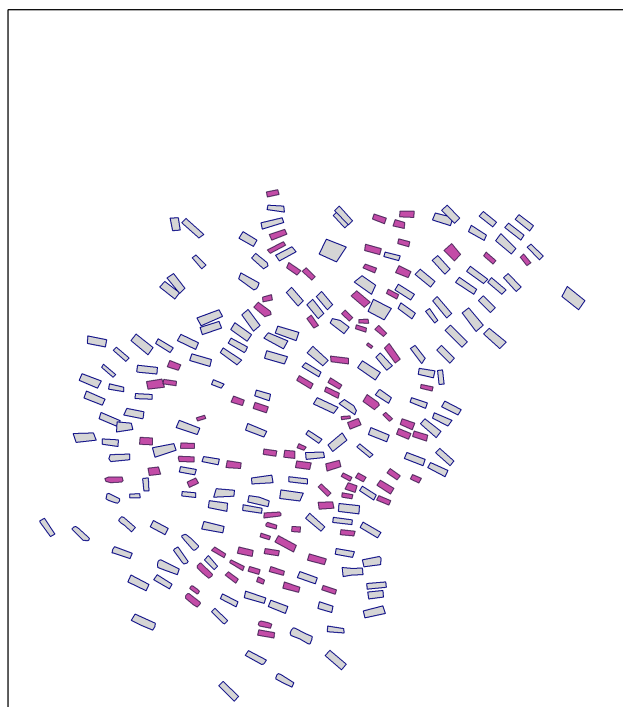


Pohled z terasy směrem ke klášteru v Rajhradě



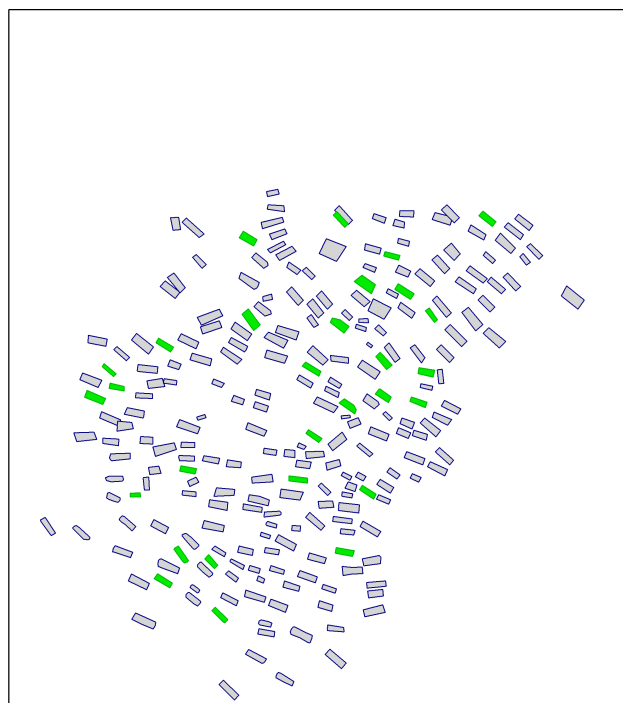
Příloha č. 2

Celkový plán lokality s popisem hrobů



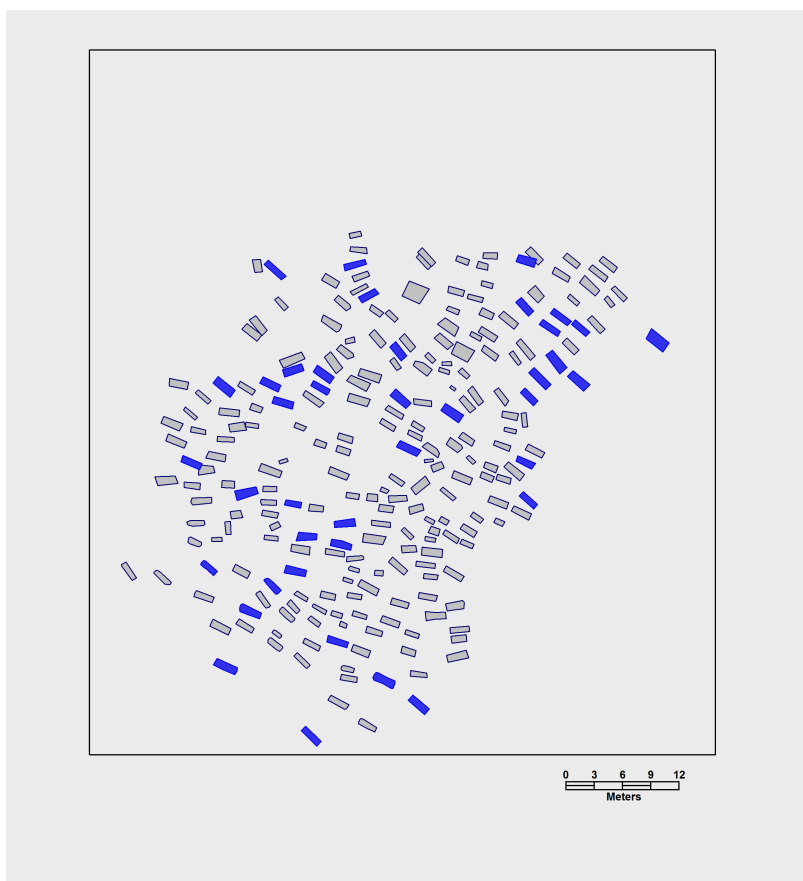
Příloha č. 3

Dětské hroby



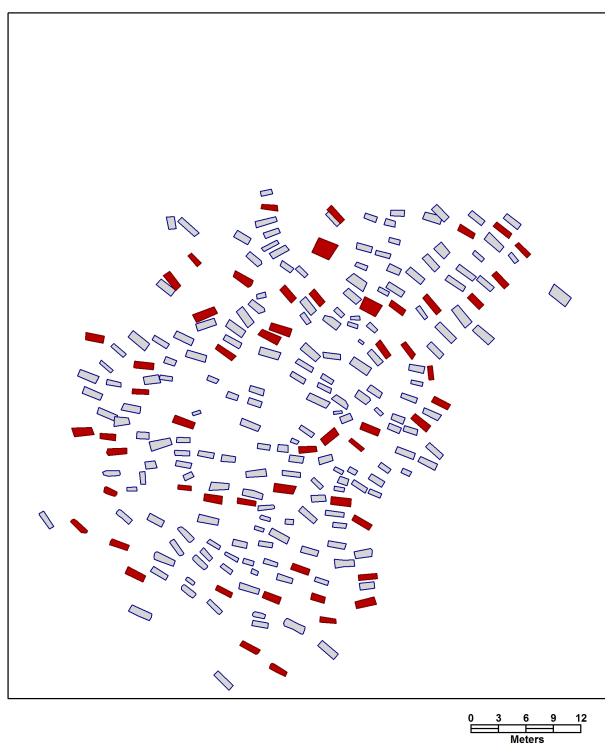
Příloha č. 4

Věková kategorie juvenis



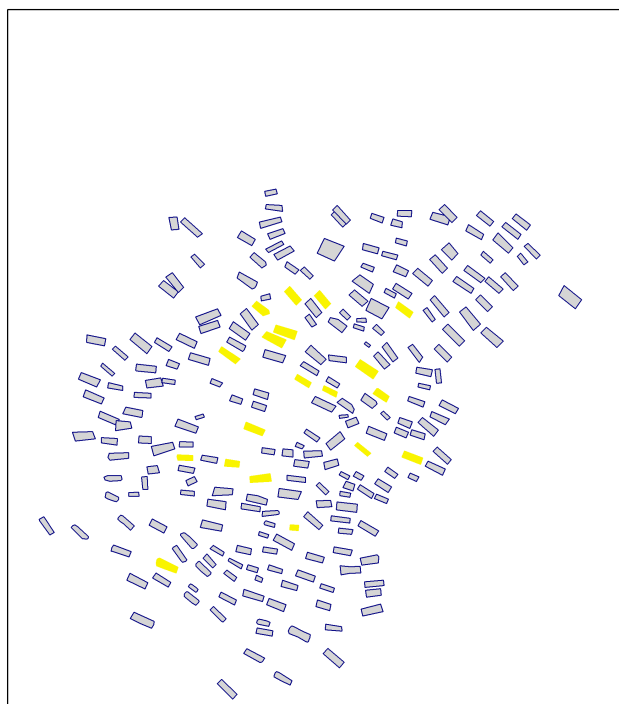
Příloha č. 5

Mužské hroby



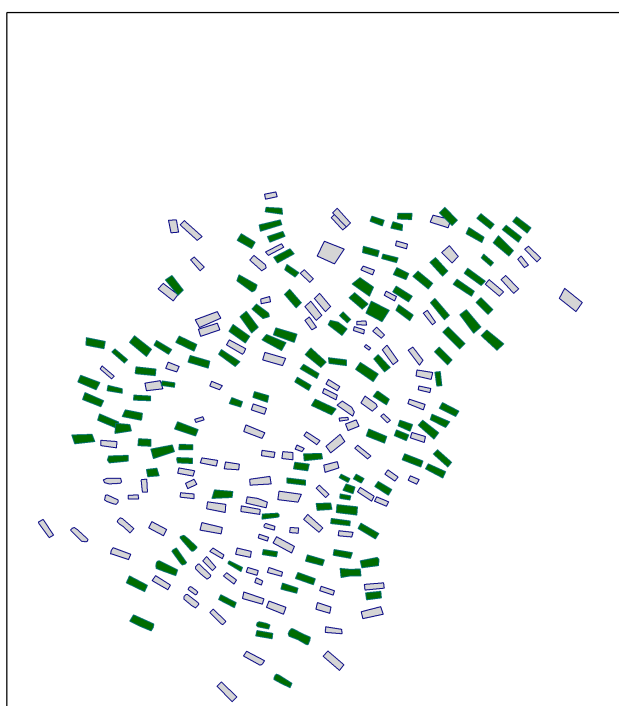
Příloha č. 6

Ženské hroby



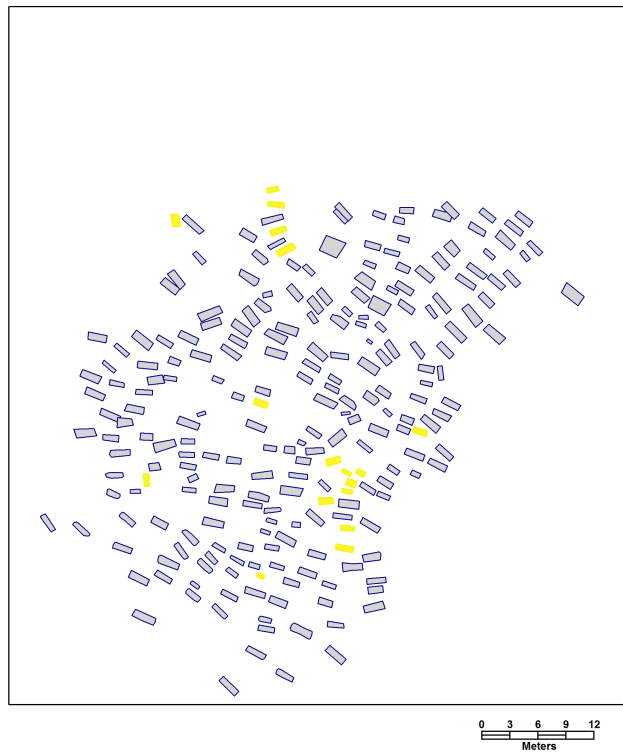
Příloha č. 7

Hroby s kamennými konstrukcemi



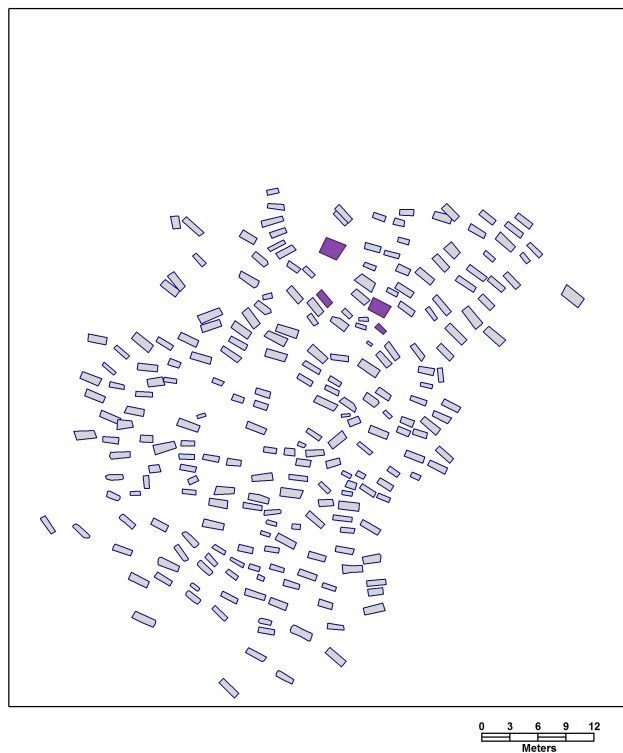
Příloha č. 8

Hroby s dřevěnými konstrukcemi



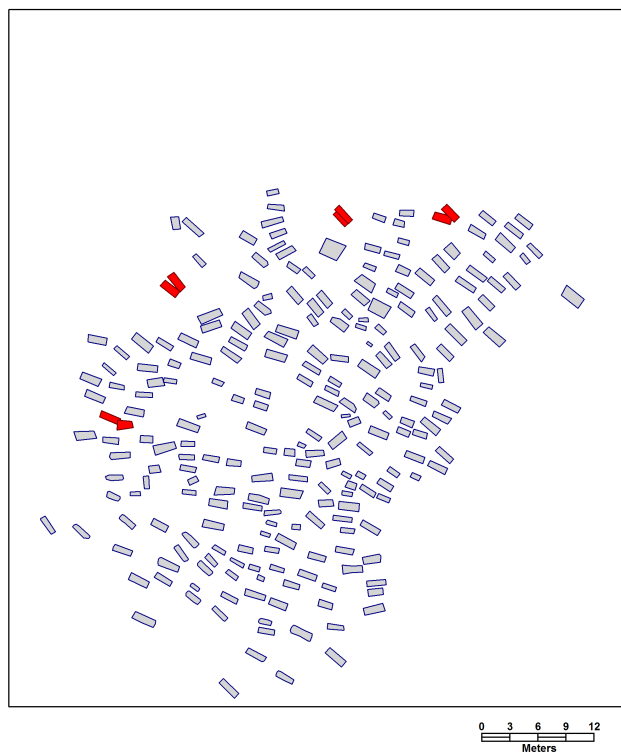
Příloha č. 9

Opačně orientované hroby



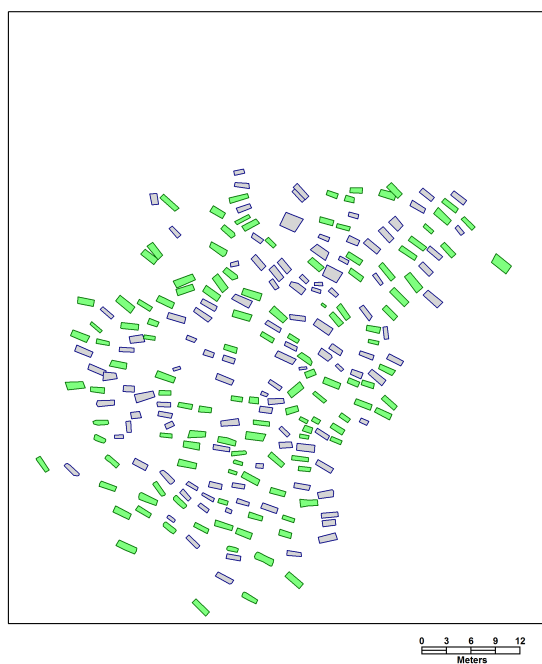
Příloha č. 10

Výklenkové hroby



Příloha č. 11

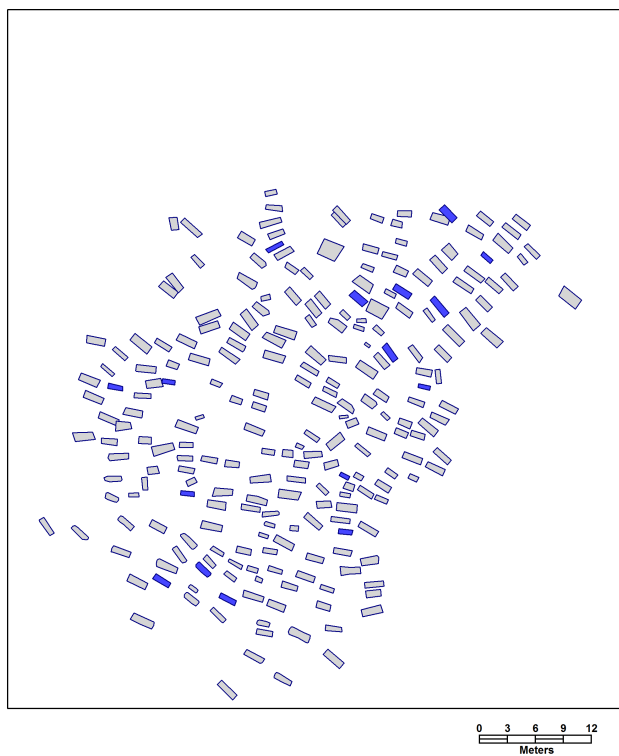
Superpozice



Příloha č. 12

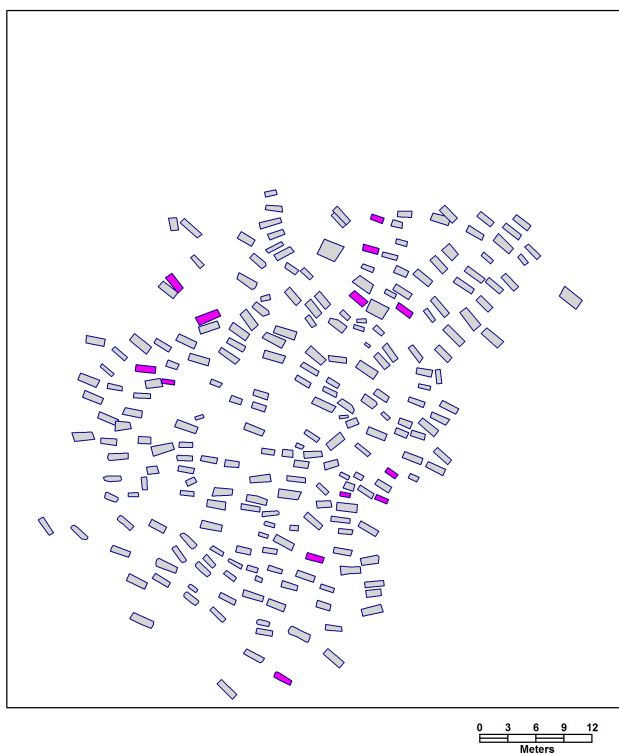
Hroby s výbavou

	p o d u n a j s k ý š p e r k						hrozníčková náušnice				bubínková náušnice				košíčková náušnice				sloupečková náušnice			prsten	g o m b í k		
	7 - 1	7 - 3	7-10	7-17	7-19	7-24	8-10	8-11	8-12	8-15	9 - 6	9 - 7	9-14	9-15	9-18	9-21	9-23	9-26	9-27	10-12	10-13		10-14	těpaný	granulace
7 - 1	x											hr.č.310											hr.č. 125		
7 - 3		x			hr.č. 219																				
7 - 1 0			x																				hr.č. 122		
7 - 1 7				x																					
7 - 1 9					x	hr.č. 333			hr.č. 206																
7 - 2 4						x																			
8 - 1 0							x	hr.č. 80	hr.č. 80				hr.č. 80						hr.č. 308					hr.č. 80; 134	
8 - 1 1								x	hr.č. 80				hr.č. 80											hr.č. 80	
8 - 1 2									x	hr.č. 228			hr.č. 80											hr.č. 80	
8 - 1 5									x					hr.č. 27										hr.č. 27	hr.č. 27
9 - 6										x			hr.č. 251					hr.č. 251							
9 - 7											x				hr.č. 332	hr.č. 332								hr.č. 332	
9 - 1 4												x													
9 - 1 5													x					hr.č. 251						hr.č. 80	
9 - 1 8														x										hr.č. 27	hr.č. 27
9 - 2 1															x	hr.č. 332								hr.č. 332	
9 - 2 3																x								hr.č. 332	
9 - 2 6																	x								
9 - 2 7																			x						
10 - 1 2																				x		hr.č. 66			
10 - 1 3																					x				
10 - 1 4																						x			
prsten																							x		
těpaný																								x	hr.č. 27
granulace																									x



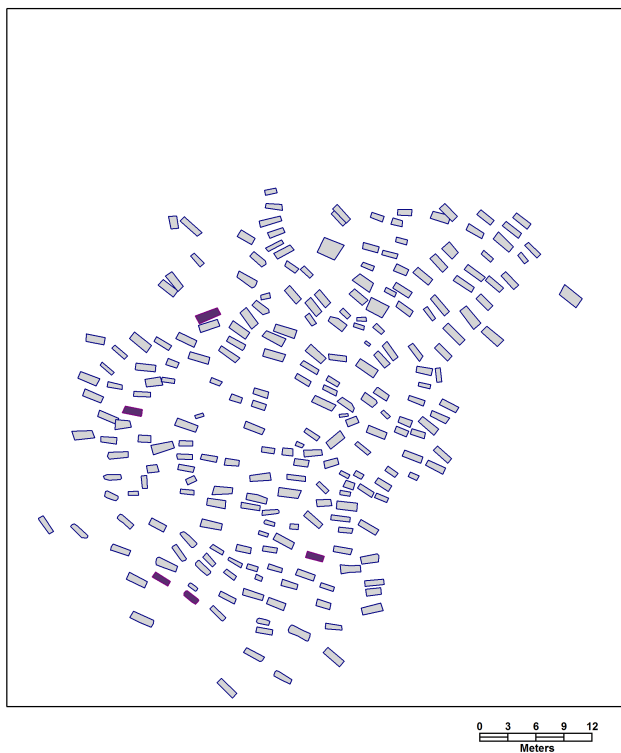
Příloha č. 14

Podunajský šperk



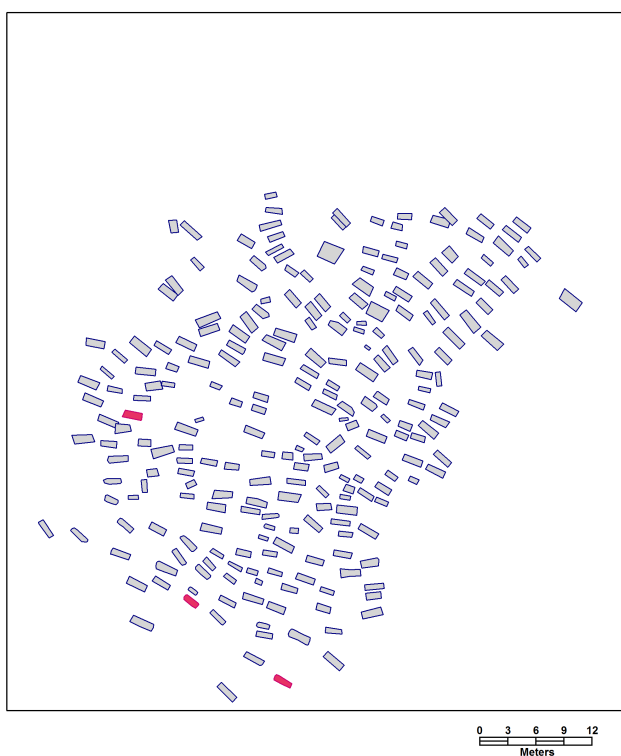
Příloha č. 15

Hrozníčková náušnice



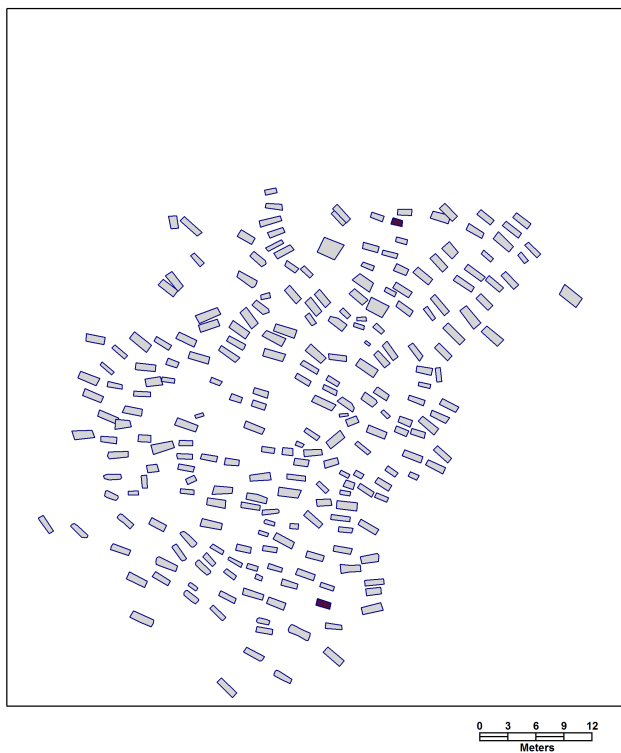
Příloha č. 16

Bubínková náušnice



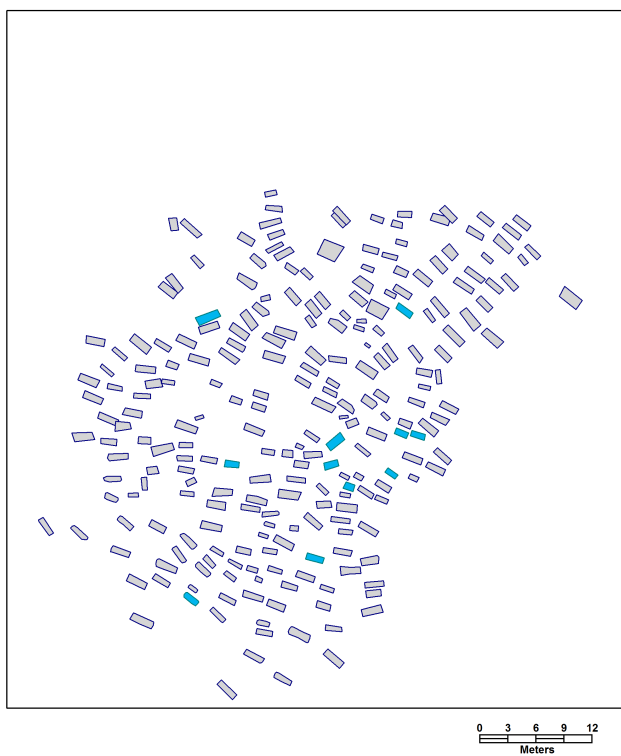
Příloha č. 17

Košíčková náušnice



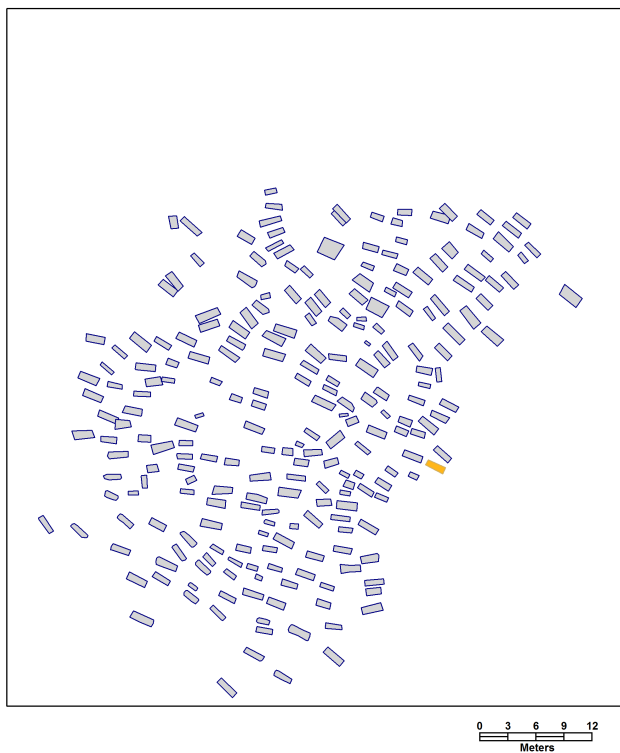
Příloha č. 18

Sloupečkové náušnice



Příloha č. 19

Gombíky



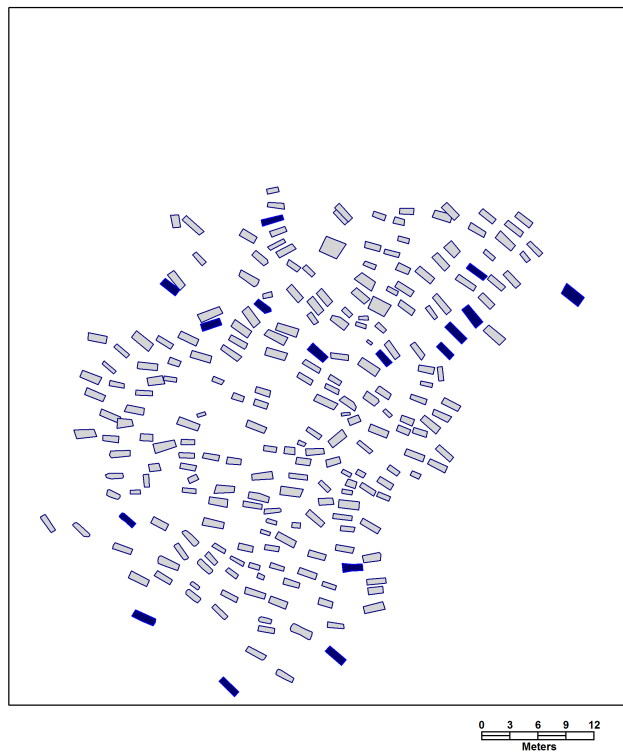
Příloha č. 20

Kopí



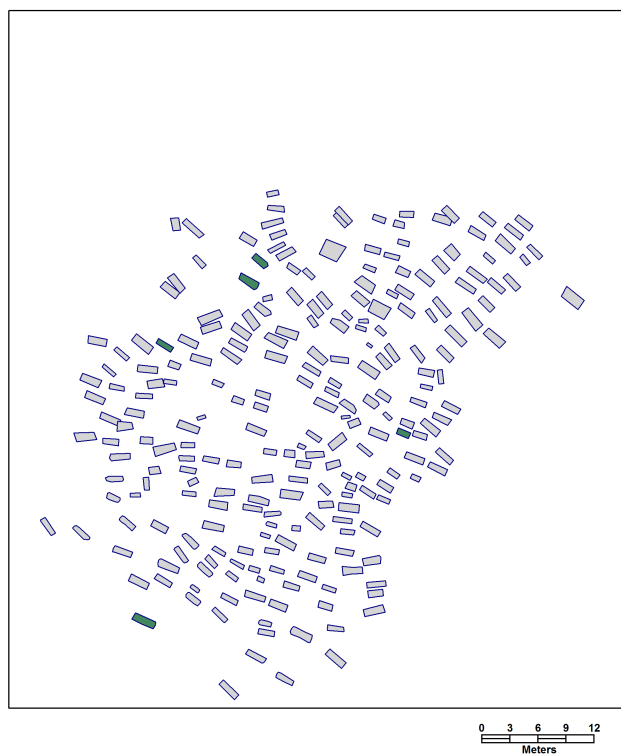
Příloha č. 21

Meče



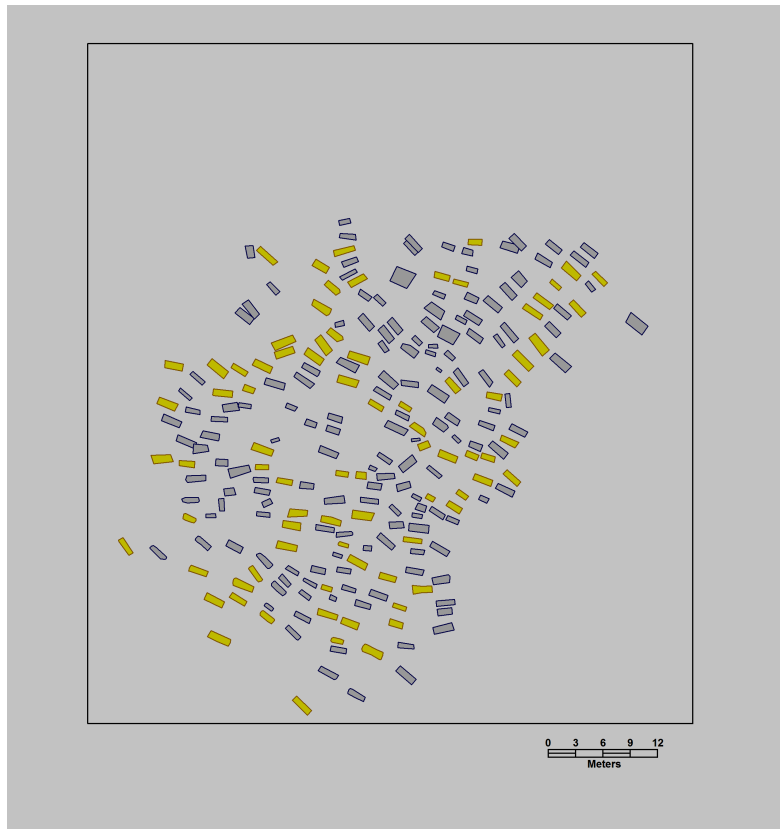
Příloha č. 22

Ostruhy



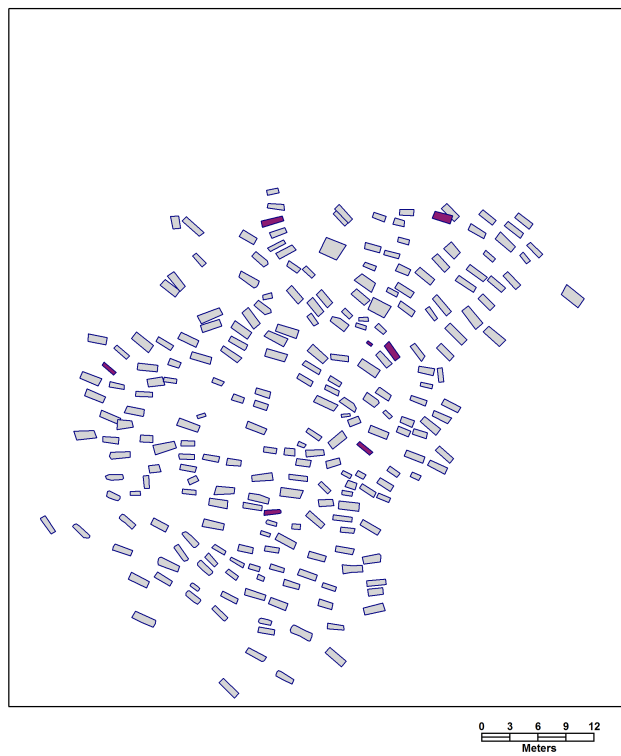
Příloha č. 23

Sekery



Příloha č. 24

Nože



Příloha č. 25

Keramika